

Monostori Zsolt

A laikus bírászkodás összehasonlító vizsgálata

I. Bevezetés – a laikus bírászkodás funkciói¹

I.1. A demokrácia kérdése

A laikus bírászkodás révén az állampolgárok lehetőséget kapnak arra, hogy a demokrácia elvét érvényre juttassák az államban –amelynek egyik legközismertebb eszköze, hogy élnek választójogukkal a választások során-. Ennek magyarázata, hogy az állampolgárok közvetlen beleszólást nyernek a jogalkalmazásba.

I.2. Szakbírák munkavégzésének támogatása, ellensúlyozása

A szakbírák döntésének meghozatala során számos külső befolyásoló tényező merülhet föl, ilyenek például: a hatalmi pozíciójuk, anyagi helyzetük, intellektuális környezet állandó jelenléte, szakmai nyomás, a média figyelme. Emellett ilyen tényező az is, hogy esetenként kevésbé tudják a tárgyalásban résztvevő laikusok szemléletmódját értelmezni azoknak eltérő életbeli körülményei miatt. Ilyenkor jelenthet fontos támogatást a laikusok bevonása a bírászkodásba, hiszen eltérő tapasztalataik révén olyan részletekre is felfigyelhetnek az eljárás során, amit a szakbíró hiányos ismerete miatt jelentéktelennek ítélné meg. A munkamegosztás nyomán tehermentesíteni tudják a szakbíró, adott esetben nyomást tudnak rá gyakorolni, ha elfogultság lenne tapasztalható részéről.

I.3. Szakismeret, tapasztalat, különböző társadalmi érdekek

A laikus bírák a különböző hátterük miatt több szempontból képesek megvilágítani az esetet, változatos élettapasztalatuknak és különböző társadalmi érdekeiknek köszönhetően kiküszöbölhető az elfogultság, sokkal változatosabb képet lehet kapni az esetről, és ez által közelebb kerülni az igazsághoz.

I.4. Kommunikáció a bírák között

Ellentétben a szakbírákkal, ahol a bírák közötti kommunikáció relatíve lassú és sokkal nehezebb kapcsolatot létesíteni más bírakkal, laikus bírák alkalmazása során ez a probléma megoldott, hiszen a bírák egy légtérben tartózkodnak, képesek közvetlenül kommunikálni egymással élőszóban. Ez jelentősen gyorsíthatja az ítélethozatalt, idő- és költséghatékonnyá téve az eljárást.

I.5. Legitimációs funkció

Laikus bírák részvételével a bírászkodás közelebb kerülhet az emberekhez, s ez növelheti a hatalom legitimációját.

I.6. Oktatási funkció

Ez megvalósulhat úgy, hogy az eljárás során a szakbíró a laikusok tapasztalatainak, ismereteinek megismerése nyomán saját tudása is bővül. Történhet úgy is, hogy a szakbíró ismerteti meg a laikusokat az esetre nézve releváns jogi normákkal, így azoknak tudása szélesedik, valamint ha ezt továbbközzetítik ismerőseik számára, akkor az ott megszerzett tudás egy szélesebb körhöz is eljut.

II.. A laikusok részvételének különböző formái a bírászkodásban²

¹ MACHURA, STEFAN, 2016. *Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries*. Oñati Socio-legal Series [online], 6 (2), 235-254. p Available from: <http://ssrn.com/abstract=2665612>

A laikusok részvétele a bíráskodásban többféleképpen megvalósítható, a bíráskodás azon formái ahol laikusok nem jelennek meg itt nem kerülnek bemutatásra.

Laikusok részvételének egyik ága lehet, amikor a törvénykezésben csak laikusok vesznek részt. Ez jelentheti azt, hogy a bírói feladatokat csupán egyetlen laikus látja el, de jelenthet egy laikusokból álló táblát is.

A laikusok megjelenésének másik ága pedig, amikor azok szakbíróval párhuzamosan vagy azzal közösen végzik munkájukat. Ennek formái az esküdtszék és a vegyes bíróság (*mixed tribunal*).

II.1. Egyes laikus bíró

Mivel az eljárások szakbíró esetén rutinszerűen szoktak zajlani az esetek többségében, ezért az elsőfokú bíróság állhat egyes laikus bíróból is, hiszen az eljárás menete viszonylag könnyen tanulható, jövőbeni jogorvoslatra van lehetőség. Erre példa Spanyolország, ahol polgári peres ügyekben a „kisebb” ügyek az anyakönyvvezetőkhoz kerülnek.³ Ilyen példának hozható fel Németország egyes tartományaiból azok a mediátorok (*Schiedspersonen*), akik laikusként önként jelentkeznek szomszédjogi viták megoldására.⁴ Ezek a mediátorok külön fel vannak készítelve arra, hogy több időt töltsenek az adott felekkel. Erre egy hagyományos jogásznak sokkal kisebb kapacitása lenne az ügyek sokasága és a nyomás miatt, amely alatt kénytelen dolgozni.

II.2. Laikus táblabíróság (panel of lay judges),

Előállhat olyan helyzet, amikor a törvénykező testületet csak laikus személyek alkotják. Ilyenek például a franciaországi kereskedelmi bíróságok, amelyek kizárólag vállalkozókból, menedzserekből állnak. Ez alól kivételt képez Alsace, Lorraine, és Moselle provinciák. Előnye az ítélet meghozatalának gyors folyamata, a költséghatékonyság –mivel nem igényel hosszú és költséges esküdtválasztást-, valamint a bírák kinevezése nem csak egy ügy erejéig szól, tehát ugyanaz a bíróság több ügyben is döntést hoz.

II.3. Vegyes bíróság (mixed court), esküdtszék (jury)

A laikus bíráskodás legközismertebb formája vitathatatlanul az esküdtszék, azonban laikusok csoportjának megjelenése szakbíró mellett előfordulhat vegyes bíróság formájában is. Ezek esetében a bíróságot nem egy, hanem több személy képezi –csakúgy, mint a laikus táblabíróságnál-, akik csoportosan, konszenzusosan hoznak ítéletet az adott ügyben. Ezek a laikus bíróságok állhatnak kizárólag laikus személyekből, de állhatnak vegyesen laikusokból és képzett jogászokból, szakbírákból.

II.3.1. Vegyes bíróság

A vegyes bíróságok legszembeötlőbb jellemzője, hogy ellentétben az esküdtzékekkel, egyaránt megtalálhatóak benne a laikus elemek és a képzett, felsőoktatásban tanult, szakmai gyakorlattal rendelkező jogászok, szakbírák. A laikusok elméletben egyenlő jogokkal rendelkeznek, mint a hivatásos bíró. Azonban fennáll annak is a lehetősége, hogy a laikusokat mellőzzék az ítélethozatalból és csak szakbíró vagy szakbírák döntsenek. Ez viszont a törvénykezés magasabb szintjeire jellemző, ahol a laikusok részvétele indokolatlanul veszélybe sodorhatná a jogbiztonságot, hiszen itt már nem csupán a jog alkalmazásáról, hanem annak értelmezéséről is szó van. Ez érthető okokból magas szakmai képzettséget kell, hogy feltételezzon, ami a laikusoknál nem adott.

Ezek következményeként tehát a vegyes bíróságok megmaradnak a törvénykezés alacsonyabb szintjein.

Hasonlóan a csak laikusokból álló táblához, a vegyes bíróságnak is nem mellőzhető előnye az idő- és költséghatékonyság, szemben az esküdtzékekkel. Itt is több ügyre szólhat a laikusok kinevezése, ezért van idejük jobban megismerni az eléjük kerülő esetekhez kapcsolódó jogszabályokat, jogalkalmazási gyakorlatot a szakbíró

² MACHURA 2016, 235-254. p.

³ LIEBER, HASSO, 2010. *Ehrenamtliche Richter in Europa*. Internationales Symposium vom 17. bis 19. Juli 2010 in Berlin. Richter ohne Robe, 22 (3), 87 - 89. p.

⁴ MACHURA, S., AND WEIB, MATTHIAS, 2003. *Mandatory lay mediation for small claims: A never - ending story in Germany*, paper presented at the Annual Meeting of the Law and Society Association, Pittsburgh, PA, 5 - 8 June.

RÖHL, KLAUS F., AND WEIB, MATTHIAS, 2005. *Die Praxis der obligatorischen Streitschlichtung*. Munster: Lit.

vagy egy képzett jogász által –lásd: az Egyesült Királyságban a *lay magistrates* segítséget kaphatnak a *clerk*-től. Ez a hosszabb időtartam segíti továbbá azt is, hogy a laikusok a jogászokkal mélyebb betekintést nyerhessenek egymás gondolkodásmódjába, szemléletébe, s ez által komplexebb döntést tudjanak hozni. A közös munka lehet viszont hátrányos, olyan esetben, amikor a bíróságon az elnöklőbíró nem képes összhangba kerülni a laikusokkal, azokra tekintélyével próbálja ráerőltetni álláspontját, beszűkíteni mozgásterüket. Ez eredményezheti azt, hogy a negatív légkör miatt a laikusok nem szívesen vesznek részt a törvénykezésben, annak ellenére, hogy pénzbeli juttatást kapnak munkájukért.

II.3.2. Esküdtszék

Azon tárgyalásokon, ahol esküdtszék hoz ítéletet, jelen van ugyan egyszerre egy laikusokból álló testület és egy szakbíró, ám a vegyes bíróságokkal ellentétben itt éles határ húzódik a laikus és a szakmai elemek között, azok egymástól elkülönülve végzik feladatukat. Az esküdtek az elnöklőbírótól függetlenül, egymaguk döntenek az eset kapcsán. Az elnöklő szakbíró feladata az elnöklésben korlátozódik a tárgyalás során, a felek esküdtszék előtti vitájánál tartja fenn a tárgyalás rendjét. A bíró feladata eljárásjogi kérdésekben döntést hozni, az esküdteknek az összes releváns jogi normáról tájékoztatást nyújtani. Ezek ismeretében az esküdtek feladata a helyes ítélet meghozatala. Tekintettel arra, hogy az esküdtek kiválasztása kifejezetten hosszadalmas és költséges folyamat tud lenni, a peres felek általában igyekeznek peren kívül megegyezni vagy mediátor segítségét igénybe venni.

III. Rövid áttekintés a laikus bíráskodás jelenlétéről a világ vezető hatalmainál

III.1. Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államokban (továbbiakban: USA), az esküdtszék szerepe történeti okokra vezethető vissza, ezek: a kolonizáció idején fennálló képzett jogászság hiánya, valamint a polgárok erős önrendelkezési igénye, függetlenedési szándékuk.

A képzett jogászság hiánya miatt az ítélezést a polgároknak kellett megoldaniuk, akik laikusokból álló esküdtszékeket állítottak, amelyekbe olyan személyeket választottak, akiknek korábban már volt valamilyen tapasztalatuk jogesetekkel és azok megoldásával kapcsolatban –például katonatisztek, kereskedők-. Ez az önálló bíráskodás tovább erősítette a függetlenedési kedvet, valamint nem elhanyagolható motivációt jelentett, hogy sokkal egyszerűbb volt teljesíteni az esküdtté válás feltételeit, mint az Egyesült Királyságban. Ennek oka, hogy a gyakorlatilag korlátlanul rendelkezésre álló, művelhető földterületeknek köszönhetően szinte bárki meg tudta teremteni az esküdtté válás anyagi feltételeit, s részt vehetett az igazságszolgáltatásban.

Az USA-ban a *common law eljárás* keretében minden polgárnak alanyi joga az esküdtszék előtt folytatott eljárás. Ez az equity eljárás során nem elérhető mindenki számára. Az esküdtszék fontosabb előnyei és hátrányai a II.3.2. pontban bemutatásra kerültek, azok természetesen megjelennek az amerikai esküdtszéknél is –annál is inkább, hogy az USA-ban van az esküdtszéknek a legnagyobb hagyománya és itt alkalmazzák a legkiterjedtebben-.

Az USA-ban az esküdtszéknek két, különböző funkcióval rendelkező, típusa van: *trial jury*, más néven *petit jury*, és *grand jury*.⁵

A *trial jury* büntetőügyben dönt a vádlott bűnösségéről, polgári peres ügyben pedig arról, hogy az alperes okozott-e jogsérelmet a felperesnek. Az ítéelő esküdtszék 6-12 főből áll, a tárgyalás nyilvános, de az esküdtek döntéshozatalára a nyilvánosságot nem engedik be. A vádlottnak, alperesnek joga van megjelenni az esküdtszék előtt, bizonyítékot bemutatni, tanúkat idézni. A végső kimenetel döntés az alperes vagy a felperes javára, vagy ítélet a vádlott bűnösségéről illetve ártatlanságáról.

A *grand jury* aU.S. attorney –szövetségi ügyész- által bemutatott bizonyítékok alapján dönt arról, hogy van-e olyan „lehetséges ok”, amely alapján azt lehet hinni, hogy az egyén bűncselekményt követett el és bíróság elé

⁵ <http://www.uscourts.gov/services-forms/jury-service/types-juries>

kell állítani. Ha úgy ítélik meg, hogy elegendő bizonyíték áll rendelkezésre, megindul a vád alá helyezés. A vádeszkütszék 16-23 főből áll, tárgyalásai nem nyilvánosak, a gyanúsított és védője sem jelenhet meg az eskütszék előtt.

III.2. Európai Unió

Az Európai Unió 28 tagállamában a laikusok jelenlétének rendkívüli diverzitása, széles választéka figyelhető meg. Ez a tagállamok különbözőségéből fakad, azonban a laikus bírák a tagállamok többségében valamilyen feladatkörben megtalálhatóak. Leggyakrabban vegyes bíróságokban vesznek részt laikusok az ítélezésben, valamint különleges szaktudást igénylő ügyek tárgyalása során –például kereskedelmi-, munkaügyi bíróságok részeként-, de előfordulnak büntetőbíróságokon is.

67

III.3. Oroszország

Oroszország több régiójában is kísérleteztek 1993 óta az eskütszék intézményével, amelynek eredményeképpen 2004-ben az át is vette a korábbi laikus bíróságok szerepét. A laikus bíróságok és az eskütszékek pár évig működtek egymás mellett, de már ekkor is az eskütszékek feladata volt a komolyabb ügyekben való döntés. Napjainkban laikus bíróságok csak az orosz kereskedelmi bíróságokon működnek.⁸

Bárkinek, akit súlyos bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak meg, joga van ahhoz, hogy ügyét eskütszék elnöklőbíróval tárgyalja, háromtagú szakbírói testület helyett. Más eskütszékekhez hasonlóan az esküdtek itt a

⁶ BROOKS, ALISON AND EISENHART, COLBY, 2009. Characteristics of European Union Justice Systems Document No.:NCJ 230400

⁷ Országok, amelyek laikus bíráskodással rendelkeznek az Európai Unióban

Rózsaszín = Igen, Zöld = Nem, Narancs = Nem ismert

⁸ in: FELDBRUGGE, FERDINAND J.M.: Russia, Europe, and the Rule of Law, Martinus Nijhoff Publishers, 2007. 111. p.

vádolt bűnösségéről, illetve ártatlanságáról döntenek. Az Oroszországi Föderáció Alkotmányának 2. cikkelyének 20. szakasza garantálja mindenki számára az esküdtszék előtt történő tárgyalást, akinek ügyében halálbüntetés is kiszabható. Az elnöklőbíró elfogadhatja az esküdtszék döntését a vádlott bűnösségéről, ártatlanságáról; kimondhatja a vádlott bűnösségét és büntetést szabhat ki; felfüggesztett büntetést szabhat ki; megszüntetheti a büntetőeljárást az Oroszországi Föderáció Büntetőeljárásjogi Törvényének 254. cikkelye alapján; felmentheti az esküdteket és kérheti az eset újratárgyalását másik esküdtszékkel és elnöklőbíróval.

Oroszországban az esküdtszék főleg súlyos bűncselekmények kérdésében dönt, mint például: emberölés, emberrablás, szexuális erőszak, gyermekkereskedelem, terrorizmus.⁹

III.4. Kína

Kínában a törvénykezés alsó és felső szintjeinek működésére nincs kidolgozott szabályrendszer, csupán általános szabályok, egyedül a törvénykezés középső szintje van részletesen szabályozva. A büntetőügyeket elsőfokon tárgyalhatja szakbíró, de szakbíróból és laikusokból álló vegyes bíróság is. A laikusok szerepe a bíraskodásban viszont inkább szimbolikus, mintsem jelentős¹⁰

Több problémája is van Kínában a laikusok részvételének a bíraskodásban. Ilyen az aránytalan számú részvételük, nem kapnak lehetőséget a tárgyalás során véleményük kifejtésére, vagy éppen azért hallgatnak, hogy a szakbíró szimpátiáját megtartsák és a későbbiekben is igényt tartson szolgáltatukra. Ehhez kapcsolódó gond, hogy a szakbírák nem mutatnak hajlandóságot a laikusokkal való együttműködésre, a döntéshozatal irányítására törekcsenek.¹¹

III.5. Japán

Japánban 1999 és 2009 között drasztikus eljárásjogi reformokat hoztak, amelyek eredménye a *saiban-in* rendszer lett. A *saiban-in* szó szerinti fordításban ítélkező tagokat jelent.

A japán esküdtszék egyfajta „keverékként” értelmezhető, amely hordozza az amerikai esküdtszék és az európai vegyes bíróságok jegyeit is magán, ezek hasznos tulajdonságait igyekszik ötvözni.

Japánban a súlyos bűncselekményeket elsőfokon 3 szakbíró tárgyalja az úgynevezett régi törvény alapján. Ennek fellebviteli fóruma az esküdtszék, amely 3 szakbíróból és 6 laikusból áll. Ezeknek közös tényfeltáró munkája eredményezi az ítéletet. Fontos megjegyezni a laikusokkal kapcsolatban, hogy a bíróság vegyes szerkezete ellenére mindig csak egy adott ügyre kapnak megbízást, hasonlóan az amerikai esküdtszékhez. Marasztaló ítélet esetén különösen nagy figyelmet kap a bíróság szakképzett és laikus felének együttműködése, hiszen jogerős marasztaló ítélethez szükség van legalább egy szakbíró és egy laikus hozzájárulásához is. Ha ez nem valósul meg, akkor egyszerű többséggel hoznak döntést az ügyben.¹²

IV. Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a laikus bíraskodás igénybevétele a világ különböző pontjain sokkal elterjedtebb és sokszínűbb, mint ahogy azt az átlagember gondolná. Ez tulajdonítható annak is, hogy a médiában leginkább az amerikai ítélőesküdtszékek kerülnek megjelenítésre, valamint a gyakorta hiányos, nehezen fellelhető tájékoztatás a laikus bíraskodás működéséről, annak hatásköréről, feladatköréről, feltételeiről. Ahogyan az látható, laikusok alkalmazásának számos módja lehetséges, mindez az adott állam sajátosságainak figyelembevételével valósul meg. Ezért fontos a laikusok részvétele a bíraskodásban, hiszen az esetek többsége is ezt tükrözi, hatásuk sokkal inkább pozitív az eljárás folyamán, mintsem negatív. Segíthetnek a szakbírák munkájának kiegészítésében, dönthetnek olyan ügyekben, amelyekben szükség van szakértelmükre, mivel az a

⁹ Russin & Vecchi, L.L.P.

www.russinvecchi.com/Jury%20Trials.doc

¹⁰ YUE, LILING « The lay assessor system in China », *Revue internationale de droit pénal* 2001/1 (Vol. 72), p. 51-56.

DOI 10.3917/ridp.721.0051

¹¹ RCCL Policy Brief Series: No. 1 of 2017 (January 2017): Lay participations in the Chinese courts

¹² REICHEL, PHILLIP L., SUZUKI, YUMI E., 2015. *Japan's Lay Judge System*

szakbíró képzettségétől távol eső, de jelentheti a társadalom részvételét is az igazságszolgáltatásban. Ezen okok miatt fontos szempontnak kellene lennie a laikus bíraskodás népszerűsítésének, hiszen az mind az igazságszolgáltatás, mind a benne résztvevő laikusok, és közvetve a társadalom számára is előnyös. Ezen előnyök a társadalom örökösége az igazságszolgáltatás függetlensége fölött, és a kölcsönös tanulási folyamatok, amelyek segítik az embereket a világ komplexebb megértésében és fejlesztésében.

NAGY BOTOND

A BÍRÁK KIVÁLASZTÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

I. Bevezetés

E tanulmány célja a bírák kiválasztásának, illetve az ennek menetében megjelenő különbségeknek nemzetközi összehasonlító jellegű bemutatása. A továbbiakban rövid definiálás után értekezem a magyar rendszerről, majd az USA, Anglia, a kontinentális Európa és Latin-Amerika országai következnek, illetve röviden szó lesz a zsidó igazságszolgáltatási szervezetről és a nemzetközi bírói fórumokról.

II. A bírói szakma fogalmi meghatározása

A bírák kiválasztásának összehasonlító vizsgálatakor nem tekinthetünk el a bírói szakma definiálásától, hisz e nélkül értekezésünk tárgyaltan. A bíró nem más, mint a központi jogászalak az adott ország jogrendszerében. Lévén ő jelenti ki a jogviták eldöntésekor, hogy az adott esetre milyen szabály vonatkozik, az ügyre tekintve mi a jog, így nevezhetjük a jog letéteményesének is. Központi szereplői mivoltából fakadóan a jog szívében foglal helyet. A jog mint önálló társadalmi alrendszer teljes tisztaságában a bíró körül jelenik meg, hiszen a más alrendszerekben működő logikai megoldások itt kapnak legkevésbé teret. Kijelenthető, hogy a bíró döntése mentes a politikai befolyásoktól, az ügyfelek piacától, egyéb szakterületektől, működési terepe pusztán a jog korlátai között határozható meg.¹ Ennek legfőbb kifejeződése a bírói függetlenség, miszerint a döntéshozásban a bírón kívül más nem kap, illetőleg nem is kaphat szerepet, az ítélet felülbírálására csak fellebbezéskor nyílik lehetőség a felsőbb bíróságok számára. Ennek értelmében a bíró kizárólag az ügyben megállapított tényállás alapján, a jogszabályok és lelkiismerete, belső meggyőződése szerint hozhat döntést.

III. A bírák kiválasztása Magyarországon

A bírák jogállását, így a bírói szolgálati viszony keletkezését is a 2011. évi CLXII. törvény (továbbiakban Bjt.) szabályozza. Az említett sarkalatos törvény a bírák jogállását és javadalmazását taglalja, s az Országgyűlés az Alaptörvény végrehajtására, annak 25-28. cikke alapján alkotta.²

III.1. A bíró szolgálati jogviszonyának keletkezése

A bíróvá váláshoz ma Magyarországon két út is vezet. Ezek közül az első, mikor a jogász az egyetem elvégzése után a bíróságon bírói fogalmazóként kezd dolgozni, majd a szakvizsga sikeres letételét követően bírósági titkári kinevezést kap, s később már mint a bírósági szervezetben dolgozó személy pályázhat üres bírói állásra. Ezzel szemben olyan jogásznak is lehetősége van bírói kinevezésért folyamodni, aki eredendően a bírói szervezeten kívül dolgozik, ez azonban jelentősen ritkább eset.³

III.2. A bírák kiválasztására vonatkozó általános kinevezési feltételek

Bármelyik utat válassza is a jogász, a bírói kinevezés feltételekhez kötött, amelyek a következők: harmincadik életév betöltése, cselekvőképeség, magyar állampolgárság, egyetemi jogi végzettség és jogi szakvizsga. Továbbá a jelölt vállalja, hogy a Bjt. rendelkezéseinek megfelelően vagyonyilatkozatot tesz, a pályalkalmassági vizsgálat eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására alkalmas, illetve legalább egy évig a Bjt.-ben felsorolt, jogi szakvizsgához kötött állásban vagy bírósági titkárként dolgozott. Az utolsó feltétel csak a belső pályázó esetén áll fenn, külső pályázónál ezzel egyenértékű, ha a pályázó a pályázat benyújtása előtt alkotmánybíróként, bíróként, katonai bíróként, ügyészként, közjegyzőként, ügyvédként, jogtanácsosként vagy a köztisztviselők jogállásáról szóló törvény hatálya alá tartozó központi közigazgatási szervnél közigazgatási, illetve jogi szakvizsgához kötött munkakörben dolgozott. A Bjt. ugyanakkor negatív feltételeket is meghatároz, amelyek alapján nem nevezhető ki bírónak az a személy, aki büntetett előéletű; aki egyetemi jogi végzettségéhez kötött foglalkoztatástól eltiltás hatálya alatt áll; aki büntetlen előéletű, de a bíróság büncselekmény elkövetése miatt bűnösségét jogerős határozatban megállapította; akivel szemben a bíróság kényszergyógykezelést alkalmazott, a kényszergyógykezelést megszüntető végzés jogerőre emelkedésétől számított három évig; akivel szemben büntetőeljárás – ide nem értve a magánvádas vagy pótmagánvádó vádindítványa alapján indult eljárást – van folyamatban, a büntetőeljárás jogerős befejezéséig. Az sem nevezhető ki bíróvá, akit – a törvényben

¹ POKOL BÉLA: *Jogi alaptan*. Rejtjel kiadó, Budapest, 2000. 20. p.

² LICHTENSTEIN JÓZSEF: *A bíróságok*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei)*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 377. p.

³ LICHTENSTEIN 2016, 378. p.

meghatározott foglalkozások valamelyikében – fegyelmi eljárásban büntetéssel sújtottak, mindaddig, amíg a fegyelmi büntetés hatálya áll.⁴

III.3. A kinevezési eljárás

A bírói állások betöltésére csak pályázati eljárásban kerülhet sor. A kiválasztás során garantálni kell, hogy a bírói álláshelyet nyilvános és valamennyi – a jogszabályi, valamint a pályázati felhívásban meghatározott feltételeket teljesítő – pályázó számára egyenlő esélyt biztosító, e törvényben szabályozott pályázati eljárás eredményeként a legalkalmasabb jelölt nyerje el.⁵ Ennek zsinórmértéke az úgynevezett pályázati rangsor, ami alapján a pályázókat rangsorolni kell. A pályázatot, amelyet az Országos Bírószági Hivatal vagy a Kúria elnöke bírál el, az OBH írja ki, ugyanakkor a bírák kinevezésére a köztársasági elnök jogosult. A kinevezés három évre szól, amely időtartam alatt a bíró szakmai alkalmasságának vizsgálata folyik, s csak ezután hosszabbítható meg határozatlan időre. A pályázati eljárás és az államfői kinevezés vonatkozásában két kivétel létezik: az OBH és a Kúria elnökének tisztsége, akiket az Országgyűlés választ.⁶

III.4. A magyar Alkotmánybíróság

Az alkotmány 2011-es módosítása az eredetileg kilencfős testület tagjainak számát tizenötre módosította, s ez a változtatás majd az Alaptörvényben is megmarad. Az alkotmánybírák megválasztási rendjét az új Abtv. tartalmazza, melynek értelmében az Alkotmánybíróság tagjaira az Országgyűlésben képvisellel rendelkező pártok képviselőcsoportjai által jelölt legalább kilenc és legfeljebb tizenöt képviselőből álló jelölőbizottság tesz javaslatot. Az alkotmánybírákat jelölés alapján az Országgyűlés az összes országgyűlési képviselő kétharmadának szavazatával tizenkét évre választja az újraválaszthatóság lehetősége nélkül. A korábbi gyakorlattal szemben, amelyben az alkotmánybírák az elnököket saját maguk közül választották, az Alaptörvény szerint az Alkotmánybíróság elnökét az alkotmánybírák közül az Országgyűlés választja meg az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával. Az elnöki megbízás az alkotmánybírói hivatali idő lejártáig vagy az elnöki tisztségről való lemondásig tart.⁷

IV. A bírák kiválasztása az Amerikai Egyesült Államokban

A bírák kiválasztásának módja az Amerikai Egyesült Államokban az adott bíróság függvénye. Az USA-ban két bírósági rendszer különül el: egyrészt a szövetségi ügyekben, különböző államok pártügyeiben, illetve alkotmányjogi kérdésekben eljáró szövetségi bíróságok, másrészt a tagállam saját jogi ügyeivel, illetőleg a szövetségi hatáskörön kívül eső kérdésekkel foglalkozó tagállami bíróságok. Előbbi magába foglal első fokon eljáró és fellebbviteli bíróságokat is, de legfontosabb közülük a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*United States Supreme Court*).

IV.1. Tagállami bíróságok az USA-ban:

A tagállami bíróságokon működő bírák kiválasztásának módja államról államra változik. Kinevezés (*appointment*) esetén az adott tagállam kormányzója vagy törvényhozó testülete választja a bírákat. Érdem szerinti, azaz teljesítményalapú választáskor (*merit selection*) egy pártsemleges bizottság vizsgálja a jelentkezőket, majd az általuk legalkalmasabbnak találtak nevét (általában hármat) felterjesztik a kinevezésre jogosult személyhez vagy szervhez (leggyakrabban a kormányzóhoz), aki meghozza a végső döntést a listán szereplő személyek kiválasztásának tekintetében. Ez a módszer nem biztosít élethosszig tartó kinevezést, nem zárja ki teljesen a politikai befolyást a kiválasztáskor, de annak minimalizálására törekszik a bizottság beiktatása révén. Ebben a rendszerben lehetőség van rá, hogy egy kezdeti hivatali időszak után a bíró tevékenységét mérlegelje egy bizottság vagy maga a nép (*retention election*), s ezzel a munkájára alkalmatlan bíró eltávolíthatóvá válik. A párthú választás (*partisan election*) során a bírójelöltek politikai irányultsága köztudott, a szavazáskor fel van tüntetve, így a jelölteket mint egy-egy politikai párt jelöltjét választják ki az állampolgárok. Pártsemleges választáskor (*non-partisan election*) a bírói posztot betölteni kívánó személyek pártállása rejtve marad, a választópolgár számára ismeretlen. Pártsemleges választással általában hat-tíz évre nyerhető el a bírói poszt.⁸ A bírák kiválasztása ugyanakkor problémákat vet fel. Bár a megoldás demokratikusnak tűnhet, hiszen egy-egy esetben rendkívül sok jelölt közül választhatnak az állampolgárok, s a jelöltekkel kapcsolatban megfelelő mennyiségű információ állhat a rendelkezésükre, máskor a tényleges választásra valós

⁴ LICHTENSTEIN 2016, 378. p.

⁵ 2011. évi CLXII. törvény 7. § (2)

⁶ LICHTENSTEIN 2016, 379. p.

⁷ BALOGH ZSOLT: *Alkotmánybírásság*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 423. p.

⁸ <http://litigation.findlaw.com/legal-system/how-are-judges-selected.html>

lehetőség nincs, mivel a jelöltnek nem feltétlen vannak ellenfelei. További felvetődő probléma, hogy sérül a bíró pártatlansága, illetve hogy gazdasági és politikai nyomás alatt áll, hiszen sok tagállamban a jelöltnek kampányolnia kell, hogy megválasszák. Ez veszélyezteti a bírói függetlenséget, mivel a bíró anyagi támogatókra (jellemzően ügyvédekre) szorul, ezzel együtt a bírói kvalitások háttérbe kerülnek. Ezeket a problémákat igyekszik kiküszöbölni a *merit selection*, melynek további előnye, hogy a nők és a kisebbségek is nagyobb esélyt kapnak a bíróvá válásra.⁹ Ma az USA tagállamai közül a teljesség igénye nélkül Kaliforniában, New Hampshire-ben és New Jerseyben van *appointment*, Alaszkában, New Yorkban, Tennessee-ben *merit selection*, Alabamában, Louisianában, Texasban *partisan election*, Mississippiben, Nevadában és Oregonban pedig *non-partisan election*.¹⁰

IV.2. Szövetségi Legfelsőbb Bíróság

Elfogultság nélkül állítható, hogy minden bizonnyal a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (továbbiakban SZLB) a világ legismertebb és legtekintélyesebb bírósága. Az USA alkotmányának második cikkelyének második szakasza szerint az SZLB bírját a Szenátus hozzájárulásával az elnök nevezi ki. Az elnök ezen jogával akkor élhet, ha egy bíró lemond, elhalálozik, vagy elmozdítják, s általában a saját politikai céljait támogató bíró kinevezésére törekszik. Az SZLB-nek kilenc tagja van, akik mandátumukat élethosszig kapják (a valóságban addig, amíg a posztjuk betöltésére alkalmas szellemi állapotban vannak). Azonban az elnöki kinevezés révén az SZLB bírói közel sem pártsemlegesek, sőt (s ez a lényegi különbség a többi országgal szemben) nem is tűnnek annak. Ezen felül az élethosszig tartó mandátum által a bírák az őket kinevező elnök politikai irányvonalát az államfői mandátum megszűnését követően még hosszú évekig, évtizedekig tudják képviselni. Ugyanakkor előfordulhat az is, hogy a főbírók ítélkezési gyakorlata a kinevezés után jelentősen eltér egykori pártjuknak politikai nézeteitől. A meghatározó politikai befolyás azzal is magyarázható, hogy az USA-ban az SZLB alkotmánybírói funkciót is betölt, mely más országokban is egy a jog és a politika határán elhelyezkedő szerv.¹¹ Jól szemlélteti ezt, hogy a hatvanas években megindult azon jogászok bírói kinevezése, akikről liberális-demokrata ítélkezés volt várható, majd az ezt követő évtizedben ennek ellenhatásaként a konzervatív bírók kinevezése volt megfigyelhető. Ennek következményeképp a kilencvenes évekre egymással szembenálló bírói politikai táborok jöttek létre.¹² Az SZLB érdekessége, hogy semmilyen jogszabály nem rendelkezik arról, hogy a bírónak jogi végzettséget kellene szereznük. Természetesen a gyakorlatban mégis szakképzett személyek töltik be a bírói posztokat, a felkészültség és a kvalitás alapvető elvárások velük szemben. Bár nyilvánvalóan vannak eltérések, durva általánosítással élve azt lehet kijelenteni, hogy a kinevezett bírók ötven és ötvenöt év közötti, politikailag aktív férfiak, akik korábban már töltöttek be közhivatalt. Ritkább eset, de előfordul, hogy az elnök politikai népszerűségének növelése érdekében nem szakmai vagy pártállási alapon választja meg a főbíró, hanem egyéb szempontok szerint. Ilyen tényező lehet a vallás (adott vallási felekezethez tartozók megnyerése, a főbírók többsége a lakossághoz hasonlóan protestáns), a terület (ahonnan származik a kinevezett főbíró, ám ez igen csekély jelentőségű), a nem (először *Ronald Reagan* nevez ki nőt az SZLB bírái közé), illetve a bőrszín (a XX. század előtt az afroamerikai állampolgárok számára az SZLB bírói posztjainak betöltése lehetőségként fel sem merült, az első fekete főbíró *Lyndon B. Johnson* nevezi ki). A bírák kiválasztási eljárásában az elnökön és a Szenátuson kívül részt vesz a kormányzat az államfő akaratától függő mértékben, illetve hatással van rá a média, a civil szféra és a jogász szakma is, utóbbiak befolyása egyre inkább nő.

V. A bírák kiválasztása az Egyesült Királyságban

V.1. A bírák és ügyvédek típusai

Anglia és Wales bírósági rendszerében teljes vagy részmunkaidőben foglalkoztatott bírák ítélkeznek. Előbbiek közé tartozik az igazságszolgáltatás főbírója (*Lord Chief Justice*), aki Anglia és Wales bírói karának vezetője és bíróságainak elnöke, a kollégiumvezetők (*heads of division*), a polgári és büntetőügyekben egyaránt ítélkező fellebbviteli főbírók (*Lords Justices of Appeal*), a legösszetettebb polgári ügyeket tárgyaló felsőbírósági bírák (*High Court judges*), a körzeti bírák (*circuit judges*), a kerületi bírák (*district judges*), illetve az eljárásjogi kérdésekkel foglalkozó felsőbírósági eljárási bírák és hivatalvezetők (*High Court masters and registrars*). Részmunkaidőben foglalkoztatottak a helyettes felsőbírósági bírák (*deputy High Court judges*), a körzeti bírákhoz hasonló hatáskörrel rendelkező, de kevésbé súlyos ügyeket tárgyaló recorderek (*records*), a kerületi bírák hatáskörébe tartozó, de kevésbé összetett ügyeket tárgyaló helyettes kerületi bírák (*deputy district judges*), a békebírósági helyettes kerületi bírák (*deputy district judges of magistrates' courts*), illetőleg a felsőbírósági helyettes eljárási bírák és hivatalvezetők (*deputy High Court masters and registrars*). Meg kell említenünk továbbá a közigazgatási döntőbírói bírakat (*tribunal judges*), akik tanácsban adózási, nyugdíjjal kapcsolatos

⁹ http://www.judicialselection.us/uploads/documents/ms_descrip_1185462202120.pdf

¹⁰ https://ballotpedia.org/Judicial_selection_in_the_states

¹¹ ZÉTÉNYI ANDRÁS: *Az amerikai Legfelsőbb Bíróság tagjainak kinevezése*

¹² POKOL BÉLA: *A bírói hatalom*. Századvég Kiadó, Budapest, 2003. 14. p.

vagy bevándorlási ügyekben járnak el. Kiemelkedően fontos szerepet játszanak továbbá a kisebb súlyú ügyekben ítélkező békebírák (*magistrates*), akik Angliában és Walesben az ügyek közel kilencvenöt százalékát tárgyalják első fokon. A békebírák munkájáért díjazás nem jár, tevékenységük nincs jogi végzettséghez kötve (laikusbíráskodás), leggyakrabban hármastanácsban járnak el, munkájukat jogvégezett bírósági titkár segíti.¹³ Az Egyesült Királyságban az ügyvédségnek két rétege van: a perelőkészítési valamint tárgyalótermi feladatokon kívüli teendőket ellátó *solicitorok*, illetve tárgyalótermi feladatokat ellátó *barristerek*.¹⁴ Utóbbiak sokáig zárt közösséget alkottak, a társadalom felsőközéposztályából kerültek ki, s a XX. század közepéig több éves *barristeri* tevékenység után közülük nevezték ki a bírókat. Ma ez a szűk kinevezési kör már nem érvényesül, a bírói tisztséget nem csak *barrister* töltheti be, hanem például *solicitor* is.

V.2. Bíróvá válás feltételei, a bírói kinevezési eljárás

Elsődleges kritérium, hogy bíró csak az Egyesült Királyság, Írország vagy az ún. *Commonwealth* országainak állampolgára lehet, aki vállalja, hogy a bírói hivatást „ésszerű időtartamig ellátja”, ez általában legalább öt év. A békebírákat leszámítva a bírói poszt betöltéséhez valamilyen jogi végzettségre van szükség. A kinevezéshez nem előfeltétel a bírói eljárásban szerzett tapasztalat. A szaktudás megszerzése ugyanakkor természetesen előny, ezért mind a *barristerek*, mind a *solicitorok* jelentkezni szoktak a már fent említett részmunkaidős bírói posztokra, így azonos felelősség, de kevésbé komplex ügyek mellett nyerhetnek betekintést a bírói hivatásba. Ha egy ügyvéd úgy dönt, hogy teljes munkaidőben bíró kíván lenni, többé már nem folytathat ügyvédi tevékenységet. Az Egyesült Királyságban a bírák mindig kinevezés útján szerzik meg posztjukat, egy független testület, a *Judicial Appointments Commission* (továbbiakban JAC) által. A JAC a bírói függetlenség fenntartására és erősítésére hivatott, ő felel a bíróságok és közigazgatási bíróságok megüresedett helyeinek betöltéséért.¹⁵ A jelölteket érdem alapján választják igazságos és nyilvános versenyben. A JAC hatáskörébe nem tartozik bele a békebírák vagy a Legfelsőbb Bíróság (*UK Supreme Court*) bíróinak kiválasztása. A jelölteket kiválaszthatják azonnali kinevezésre, illetőleg jövőbeli kinevezésre is. Minden megüresedett helyre egy jelöltet neveznek, majd a neveket felterjesztik az illetékes hatósághoz (*Lord Chancellor*, *Lord Chief Justice* vagy *Senior President of Tribunals*), aki vagy elfogadja a felterjesztést, vagy elutasítja, vagy arra kéri a JAC-ot, hogy fontolja meg újra a döntését. Az elutasítást az illetékes hatóságnak mindig meg kell indokolnia írásban a JAC felé.¹⁶

V.3. A békebírák szerepe és kinevezése

A békebírák önkéntesek, akik a saját közösségükben tárgyaláson, jellemzően büntetőügyekben vagy családjogi perekben vesznek részt hármastanácsban, bírósági titkár segítségével. Minden büntetőügy első fokon hozzájuk kerül, de a súlyosabb, komplexebb eseteket más bírói fórumok elé utalják. Büntetésként bírságot, közösségi munkát vagy maximum hat, egyes esetekben tizenkét hónap börtönbüntetést szabhatnak ki. A békebíróknak tizennyolc és hatvanöt év közöttinek kell lenniük a kinevezéskor, a mandátumuk öt évre szól. A békebírói poszt megfelelő fizikai állapotot (jó hallást, koncentrációképességet) kíván, továbbá fontos személyiségbeli jellemzőket (igazságérzet, érettség, empátia, megbízhatóság, logikus gondolkodás és a közösség iránti elköteleződés). A csőd és a büntetett előélet kizáró ok a békebírák kinevezésekor. Az önkénteseknek részt kell venniük egy huszonegy órás békebírói képzésen, majd el kell látogatniuk a bíróságra, hogy felmérjék, alkalmasak-e a feladatra. Ezt követően jelentkezniük kell a helyi bíróság tanácsadó bizottságánál.¹⁷

VI. A bírák kiválasztása a kontinentális Európában

VI.1. A bírák kiválasztása Németországban

Németországban az öt legfontosabb bírói szerv a Német Szövetségi Igazságügyi Bíróság (*Federal Court of Justice, Bundesgerichtshof*), a Német Szövetségi Munkaügyi Bíróság (*Federal Labour Court, Bundesarbeitsgericht*), a Német Szövetségi Szociális Bíróság (*Federal Social Court, Bundessozialgericht*), a Német Szövetségi Pénzügyi Bíróság (*Federal Fiscal Court, Bundesfinanzhof*) és a Német Szövetségi Közigazgatási Bíróság (*Federal Administrative Court, Bundesverwaltungsgericht*).¹⁸ Ezeken felül van egy külön alkotmányjogi kérdéseket vizsgáló Német Szövetségi Alkotmánybíróság (*Federal Constitutional Court, Bundesverfassungsgericht*). Utóbbiba az alkotmánybírókat a *Bundestag* választja titkos szavazás útján, egy külön erre a célra felállított tizenkét tagú választási bizottság ajánlása alapján. A *Bundesrat* is jogosult alkotmánybírókat választani kétharmados többséggel. A megválasztott alkotmánybíró kinevezését a szövetségi

¹³ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-maximizeMS-hu.do?member=1

¹⁴ POKOL 2000, 24. p.

¹⁵ <https://www.allaboutlaw.co.uk/stage/becoming-a-lawyer/how-to-become-a-judge>

¹⁶ <https://jac.judiciary.gov.uk/about-us>

¹⁷ <https://www.gov.uk/become-magistrate>

¹⁸ <http://thenews.pl/1/10/Artykul/317562.How-judges-are-selected-across-Europe>

elnök végzi,¹⁹ a kinevezés tizenkét évre szól.²⁰ Az egyéb szövetségi szintű bíróságokra a kiválasztást a Bíróválasztó Bizottság (*Judges Election Committee*) végzi, amelyet a szövetségi igazságügyi miniszter hív össze. A Bíróválasztó Bizottság harminckét tagból áll, ebből tizenhatot a *Bundestag* választ, a további tizenhat tag pedig Németország tizenhat tartományának igazságügyi minisztereiből áll össze. A tagoknak meg kell tartaniuk a bizalmasságukat, a Bizottság eljárása nem nyilvános, a szavazatokat titkos szavazás keretében adják le. Aki megszerzi a szavazatok többségét, azt megválasztottnak kell tekinteni, az ezt követő kinevezést a szövetségi elnök végzi. A kinevezés élethosszig tart.²¹

VI.2. A bírák kiválasztása Franciaországban

Franciaországban az igazságszolgáltatás szervezetrendszere igen bonyolult, rendkívül tagolt, többszörösen összetett, a bírói kiválasztás kapcsán mégis fontos lehet a bemutatása ezen tanulmányon belül röviden, a teljesség igénye nélkül. Első fokon találhatóak kerületi bíróságok (*district courts, tribunaux d'instance*), amik polgári ügyekben járnak el, de büntetőjogi tanácsokkal is rendelkeznek. Komolyabb, más bíróságok joghatóságába nem tartozó ügyekben szintén első fokon járnak el a regionális bíróságok (*regional courts, tribunaux de grande instance*), amelyek ugyancsak bírnak büntetőjogi tanácsokkal. A regionális bíróságokon szakképzett bírák dolgoznak, akik általában hármas tanácsokban járnak el. Első fokon megjelennek különös bírói fórumok is, ilyenek a kiskorúak bíróságai (*juvenile courts*), munkajogi bíróságok (*labour courts*), kereskedelmi bíróságok (*commercial courts*), társadalombiztosítási bíróságok (*social security courts*), illetve mezőgazdaság- és földügyi bíróságok (*agricultural and land tribunals*). Az említett különös bíróságokban a kiskorúak bíróságai kivételével nem jogász végzettségű bírók végzik az ítélezést, őket általában választják. Végül első fokon található még a kevert bíróságok közé tartozó, általában háromhavonta két hétig működő *Cour d'assises*. Ennek tárgyalásain bírók (hármastanácsban) és esküdtek (kilenc, négylépcsős sorsolással kiválasztott állampolgár) egyaránt jelen vannak, együtt esküdtbíróságot alkotnak, tény- és jogkérdésben is döntést hoznak. A francia bírói szervezetrendszer legmagasabb fokán a Párizsban ülésező *Court of Cassation* áll, ami az alsóbb bíróságok megfelelő jogalkalmazását vizsgálja mind büntető-, mind polgári ügyekben, de nem fellebbviteli fórum.²² Franciaországban a bírakat a köztársasági elnök nevezi ki az Igazságszolgáltatási Főtanács (*High Council of the Judiciary, le Conseil Supérieur de la Magistrature*) közreműködésével, annak ajánlására.²³ 2005-től az *Outreau* ügy eredményeképp reformokat vezettek be a Főtanácsban. E reformok előtt a Főtanácsot maga a köztársasági elnök vezette, de ez a helyzet a változtatások következtében megszűnt. További korrekció volt, hogy eltörölték az igazságügyi miniszter tagságát, ugyanakkor megszűnt a testületben a bírói többség is, lévén a három hatalmi ágon kívüli tagok, így például a jogász professzorok száma nőtt. Ezeket a tagokat a köztársasági elnök, a Szenátus vagy a Nemzetgyűlés elnöke nevezi ki. A *Court of Cassation*-ban a kinevezésük után a bírakat hat tanácsba osztják: Első Polgári Tanács (*First Civil Chamber*), Második Polgári Tanács (*Second Civil Chamber*), Harmadik Polgári Tanács (*Third Civil Chamber*), Munkajogi Tanács (*Labour Chamber*), Kereskedelmi Tanács (*Commercial Chamber*), Büntetőtanács (*Criminal Division*). Minden tanács feje egy elnöklőbíró lesz. A Főtanács ajánlásokat tesz és véleményezi az ügynevezett ülőbírók (*magistrats du siège*) kinevezését, illetve fegyelmi tanácsként is eljár. A több mint ötezer bírói poszt egyikének betöltésére törekvő jelöltek a kinevezésük előtt esélyegyenlőségen alapuló, érdemközpontú, objektív versenyvizsgát (*concour*) tesznek a bordeaux-i Magisztrátusképző Akadémián. Ez a szelekciós mód minimalizálja mind a politikai befolyást, mind a kapcsolati tőke hatását. A felvételtől, illetve a magisztrátusi rendbe való bekerülésről az ügynevezett Előmeneteli Bizottság dönt, mely a legmagasabb bírói-ügyész posztok kivételével minden egyéb előmeneteltől határoz. Fontos végezetül megjegyezni, hogy a jellemzően karrierbírói rendszereket működtető kontinentális európai országokban az előbbieken bemutatott versenyvizsga fokozatosan terjed.²⁴

A továbbiakban bemutatott európai országok bírói szférájának vizsgálata a szakirodalom szűkszavúságának és a hivatalos források hiányának okán nagyjából 2002 végéig érvényes, e tanulmány az azután beállt esetleges változásokat nem, vagy csak igen kis mértékben részletezi.

VI.3. A bírák kiválasztása Olaszországban

Olaszország sajátossága, hogy a bírói kinevezés, továbbá az ezután befutható karrier kapcsán a döntéseket a bírói hatalom önkormányzati szervei hozzák, így maga a bírói hatalom hibába fűggetlen a többi hatalmi ágtól, a bírói kar önkormányzati szervezeteinek (s ezzel együtt a bírói politikai szervezeteknek) erősen alávetett. Ha a bíró

¹⁹ BVerfGG, §10

²⁰ BVerfGG, §4, para.1

²¹ <https://blogs.loc.gov/law/2016/05/how-judges-are-selected-in-germany/>

²² http://www.justice.gouv.fr/art_pix/french_legal_system.pdf

²³ <https://www.britannica.com/place/France/The-judiciary#ref468879>

²⁴ BADÓ ATTILA: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*. Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 64-69. p.

nem csatlakozik valamely bírói politikai szervezethez, akkor a sikeresebb karrier befutásának lehetősége ténylegesen nem áll fenn előtte, illetve a kiválasztása is nagyban befolyásolt a politikai állásától.²⁵

VI.4. A bírák kiválasztása Spanyolországban

1980-ban a spanyol kormánypart megteremtette a bírói hatalom belső választásokon nyugvó, tizenkét tagot magába foglaló önkormányzati csúcsszervét, a Bírói Hatalom Legfelső Tanácsát (*Consejo Superior del Poder Judicial*). A tizenkét tagot kezdetben maguk a bírók választották, majd 1985-öt követően a törvényhozás jelölte őket háromötödös többséggel, s a kinevezést a király végezte, így a *Consejo* politikai befolyás alá került. Minden bírói és bírósági vezetői kinevezés a *Consejo* hatásköre.²⁶

VI.5. A bírák kiválasztása Portugáliában

A bírói kar Portugáliában 1976-ban vált el a mindenkori parlamenti többségtől, lévén a bírói kar önálló legfőbb önkormányzati testületben lett összefuttatva. A testületben a bírák általi belső választás érvényesült, a spanyol rendszerben ismertetett „visszaparlamentarizálás” elmaradt. Ennek eredményeképp elmondható, hogy a portugál bírói hatalom az spanyolhoz, s különösen az olaszhoz képest teljesen depolitizált maradt.²⁷

VI.6. A bírák kiválasztása Csehországban

A bírói kar Csehországban nem rendelkezik önálló önkormányzattal, a bírák kiválasztásában az igazságügyi minisztérium és annak vezetője játszik döntő szerepet. 2002 januárjától kisebb módosítások születtek, így például felállítottak központi értékelő bizottságokat, amik a bírák tevékenységét rendszeresen értékelik. Ezek az értékelések objektív alapot biztosítanak a bírósági vezetői kinevezésekhez, azonban ezen vélemények jogilag nem kötik a minisztert. 2002 nyarán az Alkotmánybíróság megsemmisítette a bírói szervezet akkor hatályos szabályozását, ugyanis véleményük szerint az alkotmányellenes volt, lévén sértette a hatalommegosztás elvét.²⁸

VI.7. A bírák kiválasztása Szlovákiában

Szlovákiában 2001-ben történt a bírói szféra részleges önkormányzatának létrehozása és a politikai hatalom alóli mentesítése. A megszületett önkormányzati csúcsszerv az Országos Bírói Tanács lett, mely azonban nincs teljesen kivonva a politikai hatalom nyomása alól. Az alsó- és középszintű bírói vezetőket az igazságügyi miniszter nevezi ki meghatározatlan időre a Tanács által megállapított szelektálási elvek szerint. A legfelsőbb bírói fórum vezetőinek kinevezése államfői jogkör, azonban ez csak egy külön bírói szerv javaslata alapján gyakorolható. Az igazságügyi miniszter által kiválasztott bírók kinevezése szintén az államfő jogosítványa. Bírói magasabb szintű bíróságra kinevezni 2002-től csak nyilvános pályázati rendszer alapján lehet.²⁹

VI.8. A bírák kiválasztása Lengyelországban

Az fentebb bemutatott országokhoz hasonlóan Lengyelországban is működik egy korlátozott hatáskörrel rendelkező bírói önkormányzati csúcsszerv, a Bíróságok Országos Tanácsa. A Tanács jogkörébe tartozik, hogy egészen a legfelsőbb bírói szintig javaslatot tegyen a bírói kinevezések kapcsán, amelyet majd ténylegesen az államfő végez el. A kinevezésben az igazságügyi miniszter is részt vesz a pályázatok meghirdetése és bizonyos fórumokon a bírói státuszok megnyitásáról való döntés révén, továbbá ő közvetíti a Tanács által javasolt személyek nevét az államfő felé és véleményezi a javasolt személyeket. Így a Tanács és az igazságügyi miniszter a kinevezés kapcsán kölcsönösen korlátozzák egymást. A bírói kinevezések Lengyelországban egész életre szólnak, a bírók szűk kivételtől eltekintve elmozdíthatatlanok. A bíróság igazgatási jogosítványaival rendelkező bírósági igazgatókat az igazságügyi miniszter nevezi ki az adott bíróság elnökének javaslatára, akiknek kinevezése szintén a miniszter hatásköre. Összegzőképp elmondható, hogy a lengyel bírói szféra közel sem szakadt el a kormánytól, az önálló bírói hatalom kiépítése még várat magára.³⁰ Különösen igaz ez 2017-ben, amikor olyan kezdeményezések láttak napvilágot Lengyelországban, miszerint a Legfelsőbb Bíróság tagjait nyugdíjazni kell, s a helyükre az új bírákat az igazságügyi miniszter választaná ki a *Szejm* hatvan százalékos jóváhagyásával. A bírók eltávolítása pusztán politikai okokkal volt alátámasztva, amely komolyan sérti a jogállamiság elvét, a bírák függetlenségét és utasíthatatlanságát. Hovatovább nem csak a legfőbb bírák, hanem a többi bíró kinevezését is az igazságügyi miniszter hatáskörébe ultalta volna a törvényhozásban abszolút többséggel bíró kormánypart által előterjesztett javaslat. A jogállamiság mellett ez a hatalmi ágak szétválasztását

²⁵ POKOL 2003, 21. p.

²⁶ POKOL 2003, 23-24. p.

²⁷ POKOL 2003, 28. p.

²⁸ POKOL 2003, 129-130. p.

²⁹ POKOL 2003, 133-134. p.

³⁰ POKOL 2003, 137-140. p.

is veszélyeztette volna. Mindazonáltal a komoly tüntetések és az, hogy az Európai Unió kilátásba helyezte a Lisszaboni Szerződés 7. cikkének aktiválását (a tagállam szavazati jogának felfüggesztését) arra készítette az államfőt, hogy megvétőzza a törvényhozáson egyébként könnyűszerrel átmenő törvényt.

VI.9. A bírák kiválasztása Szlovéniában

Szlovénia vonatkozásában elmondható, hogy a bírákat a parlament nevezi ki, viszont az eléje kerülő javaslatok összeállítása hosszú procedúra, amelynek része a bírói karon belüli szelektálás, másrészt az igazságügyi miniszter folyamatos véleményezési joga. Az alsóbíróságok vonatkozásában a javaslat elkészítése a bírák közül megválasztott személyi tanácsoknál kezdődik, amelyek döntése az igazságügyi miniszteren keresztül jut el a Bírói Tanácshoz, a bírói hatalom önkormányzati csúcsszervéhez, ami a jelöltek közül szelektál, végül a megmaradt neveket felterjeszti a Nemzetgyűlésnek. A kinevezés főszabály szerint élethossziglan szól. A legfelsőbb bíróság elnökét az igazságügyi miniszter javaslatára a parlament nevezi ki a Bírói Tanáccsal való előzetes egyeztetést követően. A többi bírósági elnök kinevezése az igazságügyi miniszter joga és kötelezettsége a Bírói Tanács javaslati jogához kötött.³¹

VI.10. A bírák kiválasztása Észtországban

Észtország különlegessége, hogy a bírói függetlenség itt nem terjed ki a hatalmi ág önállóságára, csak az egyéni bírói ítékezésre.³² A legfőbb bírói fórum elnökét a köztársasági elnök javaslatára a parlament választja, mandátuma kilenc évre szól. Ezen a fórumon a megüresedett helyek betöltése kapcsán a legfelsőbb bírói fórum elnökének van javaslatadási joga a parlament felé, mindazonáltal előzetesen ki kell kérnie a fórum bírónak véleményét. A bírák kinevezése élethossziglan szól. A legfőbb bírói fórum tagjai alkotmánybíráskodási feladatok elvégzésére saját maguk közül választanak egy ötfős testületet öt évre, elnökük hivatalból az őket kinevező fórum elnöke is. Az alsó- és középszintű bíróságokra bírósági vezetőket az igazságügyi miniszter nevez ki öt évre.³³

VI.11. A bírák kiválasztása Litvániában

Észtországgal ellentétben Litvániában a bírói fórum önálló hatalmi ágként való manifesztálódása jelentős mind a jogi, mind a politikai életben. 1999-ig egyéb tárgykörök mellett a bírói vezetők kinevezése az igazságügyi miniszter joghatóságához tartozott. 1999-ben maga az alkotmánybíróság ítélte alkotmányellenesnek az akkoriban működő gyakorlatot, s kötelezte a törvényhozást és a kormányzatot új bírósági törvény létrehozására. Az új törvény következtében létrejövő önkormányzati csúcsszerv, a Bíróságok Tanácsa az államfő bírókinevezése kapcsán tanácsadó funkciót lát el. Az alkotmánybíróság kilenc tagját a parlament kilenc évre választja az újraválasztás lehetőségének kizárásával. A legfelsőbb bíróság bíráit és elnökét az államfő javaslatára a parlament nevezi ki, a többi bírót és bírói vezetőket pedig az államelnök. Az igazságügyi miniszter a 2002 májusától hatályos törvény értelmében a bírák kiválasztásában már semmilyen szerepet nem vállal, illetőleg nem is vállalhat. A bírói kinevezés élethossziglan szól.³⁴

VI.12. A bírák kiválasztása Lettországon

Lettországon a bírói szféra kormányzatról történő leszakítása nem ment végbe, így például az igazságügyi tárca egy belső bírói osztálya felel többek között a bírói kinevezések előkészítéséért. A lett bírói önkormányzat a Bírói Értekezletben ölt testet, amelynek joga a Bírósági Minősítési Bizottság felállítása. A Bizottság minősítései alapján gyakorolhatja az igazságügyi miniszter a kinevezési feladatkörét. A bírók kinevezése után ötéves próbaidő indul, amelynek lejártát követően a bíró pozíciójából elmozdíthatatlan. A Legfelsőbb Bíróság elnökét a már ezen a fórumon dolgozó bírók közül a *saeima*, a lett parlament nevezi ki hét évre, a kormány javaslatára. Az előbb említett bírói fórum egyéb bíráit a *saeima* az elnök javaslatára nevezi ki határozatlan időre.³⁵ A hétfős alkotmánybíróság tagjait ugyancsak a *saeima* választja tíz évre több testület javaslatlétéle alapján. Az alkotmánybíróság elnökét a tagok maguk körül választják három évre. Az alsó- és középszintű bíróság elnökeit öt évre nevezi ki az igazságügyi miniszter.³⁶

³¹ POKOL 2003, 142-143. p.

³² *European Commission* 2002, 151

³³ POKOL 2003, 148. p.

³⁴ POKOL 2003, 150-51. p.

³⁵ *European Commission* 2002, 261

³⁶ POKOL 2003, 152-153. p.

VI.13. A bírák kinevezése Romániában

Romániában a bírói függetlenség csak igen korlátozott keretek között érvényesül, a bírói szféra az igazságügyi tárca irányítása alatt áll. A bírói önkormányzati szerv tényleges hatáskörrel nem rendelkezik, a bírósági vezetői és felsőbbbírói kinevezésekhez fűződő javaslattevési joga például a miniszter előzetes jelölési jogához kötött. Az ily módon kiválasztott bírósági vezetők kinevezése az államfő feladata. Az alkotmánybíróság kilenc tagjának kilenc érve történő kinevezését az államfő, a képviselőház és a szenátus gyakorolja, újráválasztás nem lehetséges.³⁷

VI.14. A bírák kiválasztása a Balkán országokban

Általánosságban elmondható a régió országairól, hogy az alkotmányaik szabályozzák a bírói függetlenséget és pártatlanságot. A bírákat korlátlan határidőre (jellemzően a nyugdíjkorhatárig) választják meg vagy nevezik ki, ugyanakkor előfordulhat, hogy az első kinevezés próbaidős (Bulgáriában és Horvátországban öt, Koszovó, Görögország és Szerbia esetében pedig három év), s csak az újabb kinevezés tart korlátlan ideig. A régió vonatkozásában fontos megemlíteni egy külön a bírák kiválasztásával kapcsolatban működő szervet, amely nem más, mint az Állami Igazságszolgáltatási Tanács. Ez a szerv jogosult a bírók megválasztására például Bosznia-Hercegovinában, Szerbiában és Montenegróban, más országokban, például Görögországban, Szlovéniában vagy Romániában pedig javasolja a kinevezésüket. Szerbiában az első bírói kinevezés a Népgyűlés hatáskörébe tartozik, az állandó pedig a Bírói Tanácséba. Néhány esetben, jelesen többek között Szlovéniában a Bírói Tanács (*Sodni Svet*) javaslatára a Nemzetgyűlés, Horvátországban pedig a parlament illetékes bizottságának megkérdezését követően az Állami Igazságszolgáltatási Tanács (*Državno Sudbeno Vijeće*) végzi a bírák kinevezését, máshol (Albánia, Koszovó) pedig ez a köztársasági elnök jogköre. Szerbiában a bírák kinevezése és felmentése a 2001. évi reformokat követően a Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanács és a Nagy Perszonális Tanács hatásköre. Albániában a Legfelsőbb Bíróság (*Gjykata e Lartë*) kilenc éves mandátummal rendelkező tizenegy bíráját a Nemzetgyűlés javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki, a többi bíráját pedig az államfő a Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanács ajánlására, meghatározott feltételek (huszonötödik életév betöltése, jogi végzettség, albán állampolgárság, stb.) fennállása mellett. Montenegróban a Bírák Tanácsa végzi a bírák kinevezését. Macedóniában a bírói poszt betöltése a Macedón Köztársaság Bírói Tanácsának ajánlására történik. Koszovón a Bírói Tanács javasolja a kinevezésre a bírákat a köztársasági elnöknek. Bulgáriában kinevezési jogkörrel a Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanács bír. Érdekes, hogy Bosznia-Hercegovinában a hazaiak mellett nemzetközi bírók is működnek, a kinevezéseket ebben az országban Bosznia-Hercegovina Felsőbb Bírósági és Ügyészi Tanácsa végzi. Görögországban szintén a köztársasági elnök rendelkezik kinevezési joggal, ugyancsak Romániában, viszont utóbbi országban ezzel a joggal az államfő a Magsztrátúra Legfelsőbb Tanácsának javaslata szerint él. Végezetül Törökországban az Ügyvédek és Ügyészek Főtanácsa játszik fontos szerepet a bírók kinevezésében.³⁸

VII. A bírák kiválasztása Latin-Amerikában:

Az európaiaktól lényegesen eltérő társadalmi és kulturális körülményekre való tekintettel az egyes latin-amerikai országok csak rövid értekezés szintjén kerülnek ismertetésre, ugyanakkor fontos kiemelni a posztkommunista államokkal hasonló múltat: a diktatúrából demokráciába való átmenetet, amely indokolja, hogy ezek az országok is részét képezzék a vizsgálódásnak. Salvadorban az Igazságszolgáltatás Országos Tanácsa felügyeli a bírósági vezetői kinevezéseket, amely azonban korántsem mentes a politikai befolyástól. Guatemalában a bírói hatalom szintén erősen átpolitizálódott. Itt a törvényhozás választja öt évre a legfelsőbb bíróság tagjait, akik a teljes alsóbírói kar kinevezéséért felelősek, így ha közvetetten is, de a törvényhozás behálózza az igazságszolgáltatás egészét. Kolumbiában az országot vezető pártok a múltban paritásos alapon ültették saját embereiket a bírói posztokba, 1957 óta a felsőbbbírói pozíciók pedig élethossziglan (a nyugdíjkorhatár eléréséig) voltak betölthetők. Működött még továbbá a kooptálási elv, azaz a kieső társaik helyére a legfőbb bírák maguk nevezték ki az utódokat, továbbá az ő joguk és kötelezettségük volt az alsóbíróságok tagjainak kinevezése is („bírói klientúraépítés”). Az 1998-as alkotmány viszont gyökeres változásokat hozott: megszüntették a legfőbb bírák élethossziglani kinevezését, bevezették a nyolcéves ciklusokra történő választást, amely nem megújítható, létrehozta egy Országos Bírói Tanácsot, illetve a legfőbb bírákra vonatkozó szabályokkal azonos elvek szerint működő alkotmánybíróságot. A legfelsőbb bíróság és az államtanács tagjait maga a bírói kar egésze választja az Országos Bírói Tanács által összeállított listáról. Az alsóbíróságok tagjait meghatározatlan időre nevezi ki az Országos Bírói Tanács, az alkotmánybírákat pedig a Szenátus választja az államelnök által összeállított listáról. Costa Ricában az ötvenes évek végétől szintén a már említett paritásos alapon a parlamenti többség választotta a legfőbb bírákat, akik kinevezték az egész alsóbírói kart. A legfelsőbb bírákat nyolc éves ciklusokra választották, s választják ma is egyszerű többséggel, mindazonáltal a ciklus lejártakor a bírót automatikusan újráválasztottnak

³⁷ POKOL 2003, 155-157. p.

³⁸ HEKA LÁSZLÓ: *A Balkán országainak intézmény- és jogrendszere*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2013. 288-308. p.

kell tekinteni, hacsak kétharmados többséggel ki nem mondja a törvényhozás a bírák hivatalának megszűnését. Ez egy rendkívül nehezen elmozdítható tagságot eredményezett.³⁹

VIII. A bírák kiválasztása a zsidó jogrendszerben

Bár az eddig érintett témákhoz viszonyítva a zsidó jogrendszer történetinek, már-már anakronisztikusnak tűnhet, mégis fontos lehet a bemutatása, hisz a bírák kiválasztása egy merőben más szemszögből vizsgálható általa, a téma a zsidó jogrendszer bemutatása mentén a jogi mellett vallási töltetet is nyer. A bibliai jog szerint ugyanis a törvényszerű magatartás nem más, mint Isten elleni véték, az igazságszolgáltatás pedig a Jahve iránti tisztelet kifejezésében nyilvánul meg. Ennek köszönhetően alakult ki már meglehetősen korán a bírói tisztség a héber törzsekben, akik az Úr törvényei alapján szolgáltattak igazságot az Örökkévaló nevében. A bíró szó héber megfelelője a *sófét* és a *dájján*. A bírói feladat ellátására csak a legkiválóbbak voltak alkalmasak és jogosultak. A Mózes előtti időkben ez a személy a törzsi vezetőt, később a nép vezérét jelentette, azonban az elbírálásra váró ügyek számának növekedésével a bírák kinevezése elkerülhetetlenné vált. Mózes erre felkente Józsuét, akinek halálától egészen a monarchia megalakulásáig eltelt évszázadokat a bírák korának nevezik. Ebben az időszakban, az elsősorban háborús helyzetben működő, választott, törzsek fölött álló államfőket hívták bírának. Később a monarchia megalakulásával maga az uralkodó lett a bírói hatalom letéteményese, ugyanakkor ettől a kortól kezdődően beszélhetünk hivatásos bírokról is, akiket a király nevezett ki minden megerősített városban. A felsőbb bíróságokban a papság is fontos szerephez jutott, például ők voltak a törvény autentikus magyarázói, illetőleg a vallással kapcsolatos jogi eseteket is ők oldották meg. Jézus idejében a bírák kinevezése a Nagy Szanhedrin, egyfajta legfelsőbb bíróság által történt, mégpedig úgy, hogy arra alkalmasnak ítélt férfiakat küldtek szét az országban, akik kinevezési joggal bírtak. A megfelelő tudás, illetve egyéb fontos erények, a bölcsesség, istenfélés, igazságszeretet, szerénység, önzetlenség, jellemzilárdság és népszerűség a kinevezéskor fontos szempontok voltak, így szakmai és belső értékek egyaránt érvényesültek. A szakmai kritériumokat tovább mélyítette az alapos törvényismeret, a helyes ítélőképesség és a törvények Istentől eredő legitimitásának elfogadására vonatkozó követelmény. A bírákkal szemben támasztott további feltételek, hogy nem lehettek aggyastyánok vagy gyermektelenek, nem lehetett testi hibájuk, továbbá feddhetetlen zsidó családból kellett származniuk. Láthatjuk tehát, hogy a bíróvá váláshoz egy rendkívül szigorú szelekciós eljárás során nyílt lehetőség. A kinevezést külön felavatási szertartás (*szmicha*, *szemicha*) követte, a bíró a hatalomgyakorlás jogát ez által kapta meg. A felavatást csak Palesztinában lehetett véghezvinni, de a hatálya külföldre is kihatott. Később a rabbik avatását a római törvények betiltották, így ettől kezdve fel nem avatott bírák is ítélkeztek magánjogi ügyekben felhatalmazás alapján. Végezetül ezt követően a jelölteket szigorú vizsga tételére kötelezték, a rabbi címet felavatásuk során kapták meg.⁴⁰

IX. A bírák kiválasztása a nemzetközi bíróságokon

IX.1. A bírák kiválasztása a hágai Nemzetközi Bíróságon

A hágai Béke Palotában működő Nemzetközi Bíróság az Egyesült Nemzetek Szervezetének elsődleges bírói szerve. Működését 1946-ban kezdte, az ENSZ 1945-ös alapokmánya általi alapítását követően. Az államok által elé tárt jogvitákban ítélkezik, illetve tanácsadó vélemények alkotására is jogosult. A tizenöt tagú testület bírait kilenc évre választják.⁴¹ A folyamatos működés érdekében a tagválasztás háromévenként zajlik, s ilyenkor a tagok harmadát, azaz öt bírót választanak meg. A tagszámot a hágai Nemzetközi Bíróság jogelődjének, az Állandó Nemzetközi Bíróság Statútumának 1936-os módosításában állapították meg. A Statútum 2. cikke szerint „a Bíróság független bírák testülete, akiket állampolgárságukra való tekintet nélkül, azok közül a nagy erkölcsi tekintélynek örvendő személyek közül kell választani, akik hazájukban a legmagasabb bírói tisztek betöltéséhez megkívánt követelményeknek megfelelnek, vagy akik a nemzetközi jog terén elismert jártassággal bíró jogtudósok”. Magyar vonatkozásban a követelményeknek megfelelt, 1994 és 2003 között itt dolgozó bíró volt az akadémikus Herczegh Géza. A Bíróság tagjait az ENSZ Közgyűlése és Biztonsági Tanácsa választja meg egymástól függetlenül, s a jelöltnak a kinevezéshez mindkét szervben meg kell szereznie a szavazatok abszolút többségét. A jelöltállítás nem a kormányoknak, hanem az Állandó Választott Bíróság nemzeti csoportjainak feladata. A tizenöt tag közül kettő nem lehet ugyanazon állam állampolgára, ha véletlen mégis ilyen helyzet állna elő a szavazás következtében, akkor a fiatalabb bíró megválasztása érvénytelennek tekintendő. További feltétel, hogy a bírák semmilyen más jogi tevékenységet nem végezhetnek hivatali idejük alatt. A Statútum 9. cikke szerint a megválasztáskor ügyelni kell arra, „hogy a testületben mint egészben a civilizáció nagy alakzatainak és a világ fő jogi rendszereinek képviselői biztosítva legyen”. A gyakorlatban ez az 1984-es szakirodalom szerint akként nyilvánul meg, hogy három bíró képviseli Ázsiát, három Afrikát, kettő Latin-Amerikát, kettő Kelet-

³⁹ POKOL 2003, 31-40. p.

⁴⁰ HEKA LÁSZLÓ: *A zsidó jogrendszer alapjai*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009. 81-85. p.

⁴¹ MARTIN A., ELIZABETH (szerk.): *A Dictionary of Law*, 6. Oxford University Press, USA, 2006. 283. p.

Európát, öt pedig Nyugat-Európát és más államokat, bár ezt a metódust már akkoriban is sokan támadták, lévén nem felelt meg teljes mértékben az akkori politikai realitásnak és hatalmi egyensúlyoknak. A Bíróság maga választja elnökét és alelnökét három évre.⁴²

IX.2. A bírák kiválasztása az Európai Unió Bíróságán

Az Európai Közöségek Bíróságának jogutódja 2009-től, a Lisszaboni Szerződés nyomán működik Európai Unió Bírósága (továbbiakban EUB) néven. Székhelye Luxembourg. Ez a szerv felel azért, hogy az európai uniós jogszabályokat mindegyik tagállam azonos módon értelmezze és alkalmazza, illetve hogy az uniós országok és intézmények betartsák az EU-jogszabályok rendelkezéseit. Az EUB a Bíróságból, a Törvényszékből és a Közszerződési Törvényszékből áll. A Bíróságban minden tagállamnak egy-egy bírója dolgozik, illetőleg összesen nyolc főtanácsnok, mandátumuk hat évre szól, a hivatali idejük megújítható. A tagokat a tagállamok kormányai közös megegyezéssel nevezik ki az alkalmasságukról való konzultálás után. A Bíróság elnökét a bírák választják maguk közül három évre. A Törvényszékre a főtanácsnokoktól eltekintve a Bíróság kapcsán már ismertetett eljárás szerint kerülnek kiválasztásra a tagok, s megbízatásuk is azonos módon alakul. A Közszerződési Törvényszék hét, pályázati felhívást követően hat évre kinevezett, megújítható megbízatással rendelkező bíróból áll.⁴³

IX.3. A bírák kinevezése egyéb nemzetközi bírói fórumokon

Az 1994-ben létrejött, luxembourgi székhelyű EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) bírósága három bíróból áll, három ország, Liechtenstein, Izland és Norvégia delegál bele tagokat.⁴⁴ Az 1959-ben létrehozott, strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bíróságán a bírók száma megegyezik az Emberi Jogok Európai Egyezményét aláíró ún. Magas Szerződő Felek számával. Itt a bírakat az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése választja az illető kormány által javasolt, három személyt tartalmazó listából.⁴⁵ A 2002-ben Hága székhellyel létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróság négy szervet foglal magában: az Elnökséget, a Kollégiumokat, a Főügyészséget és a Hivaltalt. Az Elnökség az elnökből és a két elnökhelyettesből áll, akiket a Bíróság tizenhét bírójából választanak. A Bíróságnak a világ minden tájáról származó bíráit a Részes Államok Közgyűlése választja kilenc évre. A bírói kar harmadát háromévente megújítják. A Főügyészséget a főügyész vezeti, akinek munkáját ügyész segíti, őket szintén a részes államok választják. A Hivaltalt a bírák által választott hivatalvezető vezeti. Magyar vonatkozásban megemlíthető Kovács Péter professzor, nemzetközi jogász, az első magyar bíró a Nemzetközi Büntetőbíróságon, akit a 2015-2024 közötti időszakra választottak meg.⁴⁶

X. Összegzés

Az fenti országok bemutatása után könnyen látható, hogy a bírák kiválasztása nemzetközi tekintetben igen sokszínű, az eljárás nem tipizálható, minden államban hatnak rá ország-specifikus sajátosságok, kulturális, politikai, illetőleg történelmi hagyományok. Ugyanakkor tendenciaként megfigyelhető, hogy a bírói szféra a lehetőségeihez képest igyekszik függetleníteni magát az egyéb hatalmi tényezők befolyásától, s próbál önálló hatalmi ágként megjelenni. Ahol erre alkalma nyílik, ott bírói önkormányzati csúcshatóságok, igazságszolgáltatási tanácsok jönnek létre, amik korlátozott vagy teljes mértékben részt vehetnek és vesznek a bírói kinevezésekben. Ahol a kormányzati erő alól a bírói kar szabadulni nem tud, ott elsősorban az igazságügyi miniszterek felelősek a bírók kinevezéséért bizonyos véleményező szervek javaslatának figyelembe vételével vagy figyelembe vétele nélkül. Fontos feladat jut még az államfőknek az említett eljárásban tényleges vagy szimbolikus szerepet játszva. Az összes vizsgált ország vonatkozásában elmondható, hogy egy esetleges próbaidő után a kinevezés élethossziglan, ténylegesen az arra való alkalmasságig vagy a nyugdíjkorhatár eléréséig tart, elmozdításuk a bírói függetlenség jegyében többnyire igen nehéz, az erre irányuló lehetőségek erősen korlátozottak. A kinevezés tekintetében ideális eljárást vázol fel az Európa Tanács ajánlása, amely szerint kiemelkedő fontosságú alapelvek, hogy a bírák hivatali előmenetelére vonatkozó minden döntést objektív kritériumokra kell alapítani, és a bírák kiválasztása, illetve előmenetele érdemeik alapján döntendő el, figyelembe véve képzettségüket, feddhetetlenségüket, képességüket és hatékonyságukat. A bírák kiválasztása és előmenetele kérdésében illetékes hatóságnak a kormánytól és a közigazgatástól függetlennek kell lennie. Ezzel összhangban megfogalmazódik, hogy amennyiben a kormány alkotmány, törvényi rendelkezés vagy a hagyomány alapján a bírák kiválasztásában részt vesz, a fenti objektív kritériumokon kívül más indítékok a kinevezési eljárást ne befolyásolják.⁴⁷

⁴² LAMM VANDA: *A hágai Nemzetközi Bíróság döntései 1957 – 1982*. Gondolat kiadó, Budapest, 1984. 15-16. p.

⁴³ juris.oldportal.u-szeged.hu/birosagbem

⁴⁴ https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-05/cjuecoursinternationales_hu.pdf

⁴⁵ <http://www.europatanacs.hu/index.php?workspace=pages&id=45&langId=1>

⁴⁶ https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-05/cjuecoursinternationales_hu.pdf

⁴⁷ [http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec\(94\)12.pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec(94)12.pdf)

Salgó Nóra:

A bírói függetlenség összehasonlító megközelítésben

Ma már alapvető követelményként jelenik meg a hatalmi ágak elválasztásának deklarálása valamennyi demokratikus berendezkedésű ország alkotmányában. A törvényhozói, bírói és végrehajtó hatalom elválasztása hosszú fejlődés eredményeként valósult meg és magával hozta azt a demokratikus alapelvet, amelyet ma bírói függetlenségnek nevezünk. Természetesen ezen alapelv más és más formában, illetve időben jelenik meg az egyes államokban és a nemzetközi egyezmények által diktált sztenderdek kereti között megvalósuló bírói függetlenség lényeges eltérésekkel működik az egyes jogrendszerekben.¹ Az alábbiakban az összehasonlítás jegyében a bírói függetlenség kialakulásának és megvalósulásának a körbejárására invitálok az olvasót elsősorban az Amerikai Egyesült Államok és a kontinentális Európa országait érintve.

Elsőként érdemes a bírói függetlenség fogalmát megvizsgálni. Mit is értünk pontosan ez alatt? Két irányból szokás közelíteni: beszélhetünk róla egyrészt szűkebb értelemben, amikor is a bírói ítélet függetlenségét értjük alatta, a bírót kizárólag a jogszabályoknak és saját lelkiismeretének van alárendelve az ügy elbírálásakor.² Ezen belül különbséget tehetünk a bírót szakmai és személyi függetlensége között. Az előbbi magába foglalja, hogy a bírót számára nem adható semmilyen utasítás az ügy elbírálása tekintetében, ügyet beleegyezése nélkül tőle elvonni nem lehet. A személyi függetlenség pedig kiegészítve az utasításadás tilalmát azt hivatott szolgálni, hogy a bírót ítélete miatt állásából ne lehessen felmenteni, eltávolítani, illetve áthelyezni.³ Mindezek tényleges megvalósulását egy sor garancia biztosítja, melyek közül érdemes kiemelni az elmozdíthatatlanság és áthelyezés tilalmát, az összeférhetetlenségi szabályokat, a felelősségi szabályokat, a mentelmi jogot, a bírót javadalmazásának szabályozását és az ügyszignálás automatizmust.⁴ Ezen garanciarendszer részletes ismertetésére az egyes államokban megvalósuló bírói függetlenség bemutatásakor térnék ki. Meg kell azonban jegyezni, hogy bár ezek a garanciák a függetlenség nélkülözhetetlen feltételei, mégsem adnak teljes képet a bírói függetlenség tényleges érvényesüléséről az egyes államokban.⁵ Tágabb értelemben magáról a bírósági szervezetrendszer függetlenségéről szokás érteni ezalatt, továbbá azt, hogy hol helyezkedik el a hatalommegosztás rendszerében és milyen viszony fűzi a többi hatalmi ághoz.⁶ A bírói függetlenség mint a jogállamiság és emberi jogok alapja biztosítja a tisztességes eljárásához való jog érvényesülését, illetve a *checks and balances* elve alapján a törvényhozó és végrehajtó hatalom féke és ellensúlya.⁷ Ha a hatalmi ágak elválasztására gondolunk, *Charles Montesquieu* neve az első, amely eszünkbe jut. *John Locke* elmélete, amely a társadalmi szerződést alapul véve törvényhozó, végrehajtó és föderatív hatalmat különböztetett meg gyakorlatilag a parlamenti szuverenitás eszméjét fogalmazta meg, ahol a törvényhozó hatalmat a király és a parlament együtt gyakorolja. Ezen túllépve *Montesquieu* szintén három hatalmi ágot különített el azzal az eltéréssel, hogy a zsarnokság

¹ BADÓ ATTILA: *Az igazságszolgáltatató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*. Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 14. p.

² NAGY ERNŐ: *Magyarország közzjoga (Államjog)*. Hatodik kiadás. Atheneum Kiadó, Budapest, 1907. 405. p.

³ LICHENSTEIN JÓZSEF: *A bírói függetlenség*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS – CSINK LÓRÁNT (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei)*. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 364-365. p.

⁴ LICHENSTEIN 2016, 366. p.

⁵ FLECK ZOLTÁN: *A bírói függetlenség állapota*, *Fundamentum*, 2002. 1. szám

⁶ FÜRÉSZ KLÁRA: *A bíróság*, in: KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan*, Osiris Kiadó Kft., Budapest. 2007

⁷ A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének (IBAHRI) jelentése

megakadályozása érdekében megfogalmazza, hogy a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom elválasztására van szükség. A Törvények szelleme című munkájában továbbá kifejti, hogy a hatalmi ágak függetlenek, de egymást ellenőrizik, kontrollálják. Az ancien régime borús tapasztalataira építve Montesquieu papírra veti, hogy a hatalmi ágak elválasztásának, azaz a zsarnokság megakadályozásának érdekében a pulpituson ülő bírónak távol kell magát tartania a politikától.⁸ Kérdés tehát, hogy a bírói függetlenség szűkebb értelmében és maga a bírósági szervezetrendszer mint önálló, független hatalmi ág miként jelenik meg az egyes jogrendszerekben. Az ENSZ Polgári és Politikajogok Nemzetközi Egyezségokmánya valamint az Európai Emberi Jogi Egyezmény mondja ki a független és pártatlan bírósághoz való jogot, azonban e dokumentumok a bírói függetlenség alapköveinek (a bíró nem utasítható, nem beszámoltatható, többi hatalmi ágtól való elszigeteltség stb.) lerakásán túl nem határozza meg, hogy a követelmények megvalósítása miként történjen, azt meghagyja a nemzeti törvényhozások számára. Itt meg kell említeni Manfred Nowak nevét, az egyezségokmány egyik kommentárjának íróját, aki a függetlenség kívánalmának elsősorban a hosszabb időre való kinevezést valamint az utasításadás tilalmát jelöli meg.⁹ Dolgozatomat - eleget téve a fent megjelölt címnek - az egyes országokban megjelenő bírói függetlenség elemzésével folytatom.

Egyesült Királyság

Abból az elgondolásból, hogy John Locke, a hatalommegosztás első letéteményese a korabeli angol viszonyok alapján vetette papírra elméletét¹⁰, majd pedig az angol viszonyok ösztönözték arra Montesquieu-t, hogy maga is megalkossa az Európában örökre gyökeret verő elképzelését¹¹ úgy gondoltam elegendő indok ahhoz, hogy bemutatásomat a szigetországgal kezdjem. A *common law* bölcsőjeként is ismert Egyesült Királyság alkotmánya komolyabb forradalmak és válságoktól mentes történelmének köszönhetően organikusan fejlődött.¹² Ez lehetővé tette a szigetország számára, hogy a jogintézményei és a jogalkotás törés nélkül lépjenek rá a haladás útjára.¹³ A történeti fejlődés fontosságát hangsúlyozva fontosnak tartom az angol alkotmánytörténet jelentős mozzanatait kiemelni a bírói függetlenség vonatkozásában. Kontinentális Európa országaihoz hasonlóan a középkor időszakában Angliában is a király kezében összpontosult a három hatalmi ág, önálló bírósági szervezetrendszerrel, szakmailag és személyileg független bírőról nem beszélhetünk, a király hatáskörében állt a bírakat kinevezni és eltávolítani hivatalukból. A király mint legfőbb bíró úgynevezett *writ*-eken (bíráskodással összefüggő királyi parancs) keresztül vett részt az igazságszolgáltatásban a bírói hatalmat a király nevében gyakorló királyi bírák által. Az ítélet is a király nevében született. *I. Erzsébet* uralkodása idején felmerülő Cavendish-eset azonban megmutatja, hogy a függetlennek nem mondható bírói hatalom mégsem hódolt be minden esetben az államfőnek.¹⁴ A bírói függetlenséghez vezető út egyik fontos állomása volt az angol alkotmánytörténetben, amikor *Sir John Walter* ellenállt *I. Károlynak*, aki el kívánta távolítani őt bírói hivatalából egy számára nem tetsző ítélet okán. *Sir John* azonban olyan

⁸ FLECK 2002,

⁹ BÁRD KÁROLY: *Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi magyarok?*, Fundamentum, 2002. 1. szám

¹⁰ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ: *Alaptanok*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS – CSINK LÓRÁNT (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei), HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 81. p.

¹¹ MONTESQUIEU, C. S. *A törvények szelleme*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

¹² TRÓCSÁNYI 2016, 39. p.

¹³ BADÓ ATTILA: *Az angol jog vázlata*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012. 21. p.

¹⁴ RUSZOLY JÓZSEF: *Európa alkotmánytörténete*. PÜSKI, Budapest, 2005. 239. p.

törvényes eljárást követelt, amely megállapítja, hogy ítélethozatala nem volt megfelelő és csak ebben az esetben hajol meg az eltávolítás előtt.¹⁵ 1701-ben következett be a fordulópont, amikor az *Act of Settlement* kimondta a bírák élethosszig tartó kinevezését (jó magaviselet esetén) azzal, hogy a Parlament két házának kérésére a király elmozdíthatta őket hivatalukból. A törvény fizetésükről is rendelkezik.¹⁶ Az *Act of Settlement* tehát lefektette Angliában a bírák személyi és szakmai függetlenségének alapjait. A hatalmi fúzió elvének mintaaországaiként is emlegetett Egyesült Királyságban a végrehajtó és törvényhozó hatalom szervezeti összekapcsolódása mellett 2005-ig a harmadik, ítélkező hatalmi ág sem mondhatta magát teljesen függetlennek. A Lord Kancellár egy személyben testesítette meg a Lordok Házának elnöki tisztségét, az igazságszolgáltatás fejét, illetve nem elhanyagolandó a kormányban betöltött posztja sem.¹⁷ Az igazságszolgáltató hatalom szervezeti szétválasztását célzó törvényjavaslatot a parlament 2005-ben fogadta el (Constitutional Reform Act) és ezzel megszüntette a Lordok Házához tartozó, legfelsőbb szinten eljáró bírói fórumot. Az Alkotmányos Reformtörvény létrehozott egy 12 tagú bírói testületből álló Legfelsőbb Bíróságot, amely a skóciai büntetőügyek fellebbviteli eljárásait kivéve működik mint legfelsőbb szintű bírói fórum.¹⁸ (Az Egyesült Királyság akkori miniszterelnöke, tekintettel az angol alkotmányfejlődést alapjaiban meghatározó tradíciókra és szokásokra nem törölte el a Lord Kancellár ösi tisztségét, csupán módosította a hatáskörét.¹⁹) Napjaink Egyesült Királyságában alapvető alkotmányos követelményként jelenik meg a pártatlanság és a tisztességes eljárás kívánalma, hogy a bíró az elé kerülő ügy elbírálását kizárólag a bíróságon a felek által felhozott bizonyítékokra alapozza, a jognak alárendelve (értve ezalatt a precedensjogot és a törvény-jogot). Ez magában foglalja az ítélkezés kiszámíthatóságát, azaz hogy a bíró kizárólag a jog parancsa és saját lelkiismerete alapján ítélkezik, nem enged semmilyen külső hatásnak befolyást gyakorolni.²⁰ Fontos a peres felektől, az államtól, a médiától, erős egyénektől vagy szervezetektől való függetlenség, a pártatlanság, továbbá alapvető követelmény, hogy a bíró tevékenységének láthatónak is kell lennie az állampolgárok számára. Meg kell azonban jegyezni, hogy az angol precedensjogi rendszerben a személyi függetlenség nem valósul meg teljes mértékben, hiszen adott bírói fórumon ítélkező bíró köteles figyelembe venni az azonos vagy magasabb szintű bírói fórum akár több száz évre visszanyúló ítéletét is a *stare decisis* elve alapján. A bíró tehát, ha az elé kerülő ügy tényállása megegyezik egy már eldöntött ügy tényállásával, és ezt az ítéletet egy olyan bíróság hozta meg, amely döntése kötelező a bíró számára, akkor a saját belátását, erkölcsi értékítéletét félretéve köteles e korábbi döntés alapján ítélkezni.²¹ A szigetországban a demokratikus eszmének megfelelően kiterjedt garanciarendszer igyekszik biztosítani a bírói függetlenséget. A bírókat mentelmi jog illeti meg minden olyan tevékenységüket illetően, melyet bírói tisztségük teljesítése során végeznek, illetve minden olyan tárgyaláson elhangzott kijelentésükért, amelyet politikai pártokról vagy tanúkról tesznek. A bírók által letett ún. bírósági eskü (*judicial oath*) is tartalmazza a bírói függetlenség követelményét „...I will do right to all manner of people after the laws and usages of this realm, without fear or favour, affection or ill will.”²²

¹⁵ BADÓ ATTILA: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*, Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 16. p.

¹⁶ RUSZOLY 2005, 239. p.

¹⁷ BADÓ 2013, 15. p.

¹⁸ TRÓCSÁNYI 2016, 39. p.

¹⁹ <https://www.politics.co.uk/reference/judicial-independence>

²⁰ BÁRD 2002,

²¹ BADÓ ATTILA: *Az angol jog vázlatja*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012.

²² <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/the-judiciary-the-government-and-the-constitution/jud-acc-ind/independence/>

Kanada

A bírói függetlenség alapelveinek első törvényi megjelenése tehát az 1701-es *Act of Settlement* volt, amelyet azonban nem alkalmaztak a brit gyarmatokon, így Kanadában sem, ahol az igazságszolgáltatás intézése továbbra is királyi előjog volt. Majdnem egy évszázaddal később, 1834-ben azonban Felső-Kanada elfogadott egy törvényt, amely kimondta, hogy a bírakat jó magaviseletükig nevezik ki, valamint hivatalukból kizárólag a parlament két házának együttes felterjesztésével lehet eltávolítani. Ezt hamarosan Alsó-Kanadára is kiterjesztették.²³ Az 1867-es *Constitution Act* máig tartalmazza ezt a kitételt. A törvény további pontban rögzíti, hogy a bírák javadalmazása, juttatása és nyugdíja fix és a parlament által biztosított.²⁴ 1867 után azonban egészen 1982-ig Kanadában nem változott a bírói függetlenség szabályozása. A fejlődés útján, Kanadában is kezdetben elsősorban a hatalmi ágak elválasztásáért folytatott küzdelemben nyilvánult meg a bírói függetlenség jelentősége, ma azonban már szorosan összekapcsolódik a bírósági eljárás tisztességessé tételéhez a felek számára. Alapvető elvárás Kanadában is a bíró pártatlansága. 1982-ben elfogadták a *Canadian Charter of Rights and Freedom*, amelynek 11 (d) pontja mondja ki, hogy mindenkinek joga van egy független és pártatlan bírósághoz. A *Valente* eset kapcsán megkérdőjeleződött az ítélkező bíróság függetlensége, amely kiváltotta, hogy *Le Dain* bíró megfogalmazza a bírói függetlenség három rendkívül fontos elemét Kanadában. Elsőként említette, hogy a bírót nem lehet állásából eltávolítani a nyugdíjazási kor eléréséig vagy a meghatározott hivatali idő letelte előtt. Második elemként kell kiemelni annak a biztosítását, hogy a bíró javadalmazása és a későbbiekben nyugdíja a végrehajtó hatalom beavatkozásától mentes és törvényben rögzített. Végül harmadik elemként a bíró szakmai függetlenségét említi, amely szerint a bíró minden külső befolyástól mentesen, a jog parancsa és saját lelkiismerete alapján ítélkezik.²⁵ Ez utóbbi harmadik elemet az 1985. évi bírákról szóló törvény hangsúlyozza, de rögzíti a végrehajtó és törvényhozó hatalom azon jogát, hogy „érdemtelenység” esetén a bírakat hivatali pozíciójukból elmozdítsa.²⁶

Amerikai Egyesült Államok

Kanadától délre, az angol kolóniákon létrejövő Amerikai Egyesült Államok az egyik legrégebbi és legstabilabb alkotmánnyal rendelkezik a mai napig, amelyből nem hiányozhat a bírói hatalom szabályozása sem. A honatyák a korabeli modern alkotmányfilozófiai irányzatokra alapozva, elsősorban *Montesquieu* és *Locke* munkáját felhasználva alkották meg 1787-ben az Amerikai Egyesült Államok máig hatályos alkotmányát, amely a hatalommegosztás szigorú elválasztására épül. Nem véletlenül, hiszen az angol telepeken kialakult hatalmi berendezkedés nem felelt meg az anyaországtól való gyökeres szakítást ösztönző alkotmányozók fejében. Az elválás azonban nem volt teljes, hiszen jogrendszerét tekintve a szövetségi ország megmaradt a common law talaján, eltekintve egyes államokban hatályba léptetett, elsősorban eljárásjogi kódexektől.²⁷ Az alkotmányozó honatyák elengedhetetlen tartottak egy független bírósági szervezetrendszer létrehozását, amely létfontosságú a törvényhozó hatalmi ág túlkapásainak a korlátozásában és az amerikai nép alapvető jogainak a megóvásában. *Alexander Hamilton* az alapító atyák között számon tartott amerikai államférfi szerint a bírók feladata nem csupán a jognak és törvényeknek alárendelten

²³ DODEK, ADAM – SOSSIN, LORNE: *Introduction: Judicial Independence in Context*, in: ADAM DODEK – LORNE SOSSIN (szerk.): *Judicial Independence in Context*. Irwin Law Inc., 2010.

²⁴ Constitution Act 1867

²⁵ DODEK – SOSSIN 2010,

²⁶ BÁRD 2002,

²⁷ BADÓ ATTILA – BÓKA JÁNOS: *Az Egyesült Államok Jogrendszere*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012.

ítélkezni, hanem fontos ellenőrző funkciót lát el a törvényhozó testület felett.²⁸ Az angol precedensrendszerrel eltérően az amerikai bírák nincsenek a saját szintjükön született korábbi ítéletekhez kötve, csupán ha azt kellően meggyőzőnek találják.²⁹ Ez tág teret biztosít a pulpitus mögött ülők számára, hogy saját belátásuk, meggyőződésük szerint értelmezzék és fejlesszék a jogot. Különösen igaz ez a Legfelsőbb Bíróságra, amely nem lévén kötött a precedensekhez, folyamatosan képes az alkotmány rendelkezéseit (újra)értelmezni. Ez a felfogás, amely az amerikai bírókra alkotmányos örként és a jog értelmezőjeként tekint messze szemben áll kontinentális Európa civiljogi nézőpontjától, ahol a rendes bírák sokkal gyengébb pozíciót foglalnak el az igazságszolgáltatáson belül.³⁰ A bírói függetlenség egyik legfontosabb forrása az alkotmány bírói hatalomról szóló harmadik cikkelye, amely kimondja: „Mind a legfelsőbb, mind az alsó bíróságok bírái hivatalukat addig gyakorolják, míg azt megfelelően látják el; szolgálataikért meghatározott időközökben tiszteletdíjban részesülnek, melyet hivatalviselésük tartama alatt nem lehet csökkenteni.”³¹ Az Amerikai Egyesült Államokban megvalósuló bírói függetlenséget több oldalról érdemes megközelíteni. Elsőként kell kiemelni a bírókkal szemben elvárt pártatlanság követelményét a bíróság előtt megjelenő felekkel való kapcsolatában, a bíró nem állhat a felek befolyása, irányítása alatt. Azonban bizonyos mértékű elfogultság a peres felek irányába, ideológia és kulturális egyezés nem teszi természetesen lehetővé, hogy a pártatlanság követelményének a bírák hiánytalanul megfeleljenek. Az Amerikai Egyesült Államokban függetlenség körében fontos kiemelni az egyéni autonómia elvárását, amely szerint a bíró az ügyet kizárólag saját belátása és lelkiismerete alapján hozza meg, sem tény-, sem jogkérdés eldöntésekor nem korlátozhatja őt a bírósági intézményrendszeren belül rá gyakorolt nyomás. A *common law* jogrendszerét követő USA-ban ez azonban szintén csak részlegesen tud megvalósulni, hiszen a bíró köteles döntése meghozatalakor figyelembe venni más bírói fórumon meghozott ítéletet a *stare decisis* elv nyomán. Ez különösen nagy nyomást helyez az alsóbb szintű bíróságok vállára, hiszen nem csupán a precedenseknek, de fellebbviteli felülvizsgálatnak és bürokratikus kontrollnak is alá vannak vetve.³²

Általános elvárásként fogalmazódik meg valamennyi demokratikus államban a bírói függetlenség vonatkozásában a politikai elszigeteltség. Ez alatt azt értjük, hogy a klasszikus hatalommegosztás elméletéhez kapcsolódóan a bírónak függetlennek kell lenni a végrehajtó és törvényhozó hatalomtól, mégis ez az Amerikai Egyesült Államokban csak töredékében valósul meg. Pokol Béla az Egyesült Államok bírói hatalmának kapcsán azt írja, hogy egy igen nagyfokúán átpolitizált bírói szféráról beszélhetünk, amelyek egymással szemben állva gyakorlatilag a társadalom politikai megoszlását tükrözik vissza: „Egy független, átpolitizált és széles körű mérlegelési lehetőségek szerint ítélező bírák hatalmaként írható le az Egyesült Államok bírói hatalmi ága”.³³ Ez a politikai elfogultság természetesen komoly problémát jelenthet a demokratikus berendezkedésű államokban, hiszen egy bíró minél távolabb áll a politikától, annál inkább tud olyan döntéseket hozni, amely szemben áll politikai irányelvekkel és tágabban értelmezve pedig a nép akaratával. Az Amerikai Egyesült Államokban a politikai függetlenség egyik féke az elnöknek mint a végrehajtó hatalom fejének egyik prerogatívájában gyökerezik. Az elnök jogosult kinevezni a Kongresszus által történő meghallgatást követően a Legfelsőbb Bíróság bíráit, amely egy igen nagy politikai kontrollt biztosít az elnök számára, hiszen elsősorban olyan bírákat fog kinevezni, akik

²⁸ <http://www.sistemasjudiciales.org/content/jud/archivos/notaarchivo/672.pdf>

²⁹ BADÓ – BÓKA 2012, 97. p.

³⁰ <http://www.sistemasjudiciales.org/content/jud/archivos/notaarchivo/672.pdf>

³¹ The Constitution of the United States, Article III.

³² M. FISS, OWN: *Judicial Independence*, in: W. LEVY, LEONARD – KENNETH, L. KARST, KENNETH (szerk.): *Encyclopedia of the American Constitution*, Second edition, Macmillan Reference USA, New York, 2000. 1455.

p.

³³ POKOL BÉLA: *A Bírói hatalomról*, Századvég Kiadó, Budapest, 2003. 11. p.

elősegítik politikájának előrehaladását.³⁴ A Legfelsőbb Bíróság bíráinak kinevezése a jó magaviselet feltételével élethossziglan szól, garanciaként szolgálva a bírói függetlenség kiteljesedéséhez, hiszen az esetlegesen fennálló kötelék az őt kinevező elnökhöz csak annak hivatali idejéig fog tartani. Az alsóbb szinten elhelyezkedő bírák kiválasztása tagállamonként eltérő lehet, mégis a bírósági szervezetrendszerben történő előmenetelük szorosan az elnök személyéhez van kötve, így nem megalapozatlan az a kijelentés, hogy a magasabb pozíciókra törő bírák esetlegesen kerülnek, hogy az elnök politikájával ellentétes ítéleteket hozzanak.³⁵ Az *impeachment* eljárásról, azaz a közjogi felelősségre vonásról, amely szintén befolyásolhatja a politikai függetlenséget, az alkotmány rendelkezik: „Az Egyesült Államok elnökét, alelnökét és valamennyi polgári tisztségviselőjét közjogi felelősségre vonás során hivatalukból el kell mozdítani, hazaárulás, vesztegetés, egyéb súlyos bűncselekmény és vétség miatt történt elítélés esetén.”³⁶ Mint arról már fentebb is szóltam, az alkotmány garanciát fogalmaz meg a tekintetben, hogy a bírák javadalmazása nem csökkenthető. Ennek ellenére nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a gazdasági szempontot, amely szintén nagy hatást gyakorol a bírói függetlenség elemét képző politikai elszigeteltségre. Ma már törvény rögzíti, hogy a Kongresszus nem köteles az inflációval párhuzamosan növelni az ítélkező réteg fizetését, így a bírák igyekezhetnek a politikai hatalom számára kedvező ítéleteket hozni annak érdekében, hogy javadalmuk valós értékét megőrizhessék. Fontos tehát megjegyezni, hogy mikor az amerikai bírói hatalom kerül vizsgálódásunk középpontjába, akkor talán a világ egyik legfüggetlenebb bírósági szervezetrendszeréről beszélünk, amely azonban a politikai rendszer szerves részét alkotja.³⁷ Az amerikai alkotmány jelentős hatást gyakorolt az európai kontinens hatalmi berendezkedésére, azonban egészen a második világháború végéig nem beszélhetünk a montesquieu-i merev hatalmi ágelválasztásról. Habár szervezetenként nem beszélhetünk önálló bírói hatalomról Európa országaiban, a bíró személyi függetlensége széles körben biztosított volt már a második világhégés előtt is.³⁸

Németország

A kontinentális jogrendszerek sorába illeszkedik be az Európai kontinens szövetségi állama, Németország. A második világháborút követően a győztes hatalmak hatására született meg 1949. évi bonni alaptörvény, amelyet sokáig ideiglenesnek tekintettek, ennek ellenére máig hatályban van. Az alkotmányosságot teljes mértékben háttérbe szorító hitleri diktatúra sokkhatása, valamint a demokratikus eszméket elutasító szovjet ideológia alapozták meg, hogy Németország (és Európa más államai) a hatalommegosztás elve mentén alakítsa ki állszervezeti berendezkedését. Az önálló bírói hatalom a német alaptörvény 97. cikkelyében kerül megfogalmazásra: „A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve. A hivatásos és a szabályszerűen végleges alkalmazásban lévő bírakat akaratuk ellenére csak bírói határozat alapján és csak a törvényben meghatározott okokból és csak az azokban megállapított formák között lehet hivatali idejük lejártá előtt felmenteni, tartósan vagy ideiglenesen hivataluktól felfüggeszteni, áthelyezni vagy nyugállományba helyezni...”³⁹ A bírói szféra immáron tehát a törvényhozó és végrehajtó hatalomtól elválasztva, független hatalmi ággként működik. A cikkely első paragrafusa a bírák szakmai, míg a második a személyes függetlenségükre utal. Előbbi alatt, mint ahogyan az alaptörvény szövege is kifejti,

³⁴ M. FISS, OWN 2000, 1455-1456. p.

³⁵ M. FISS, OWN 2000, 1455-1456. p.

³⁶ The Constitution of the United States, Article II.

³⁷ M. FISS, OWN 2000, 1455-1456. p.

³⁸ BADÓ 2013, 17. p.

³⁹ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA (szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*, KJK Kerszöv, Budapest, 2005. 696. p.

azt értjük, hogy a bíró saját belátása és lelkiismerete alapján, minden külső befolyástól mentesen, kizárólag a jognak alárendelve dönt az elé kerülő ügyben.⁴⁰ A bíró szakmai függetlenségének érvényesülését biztosító személyi függetlenség pedig garantálja, hogy a bírót a jog parancsa és személyes belátása alapján hozott ítélete miatt hivatalából eltávolítani, felmenteni, áthelyezni ne lehessen.⁴¹ Itt meg kell jegyezni azonban, hogy a német bírák tekintettel arra, hogy a törvények számos generál klauzulát és általánosan megfogalmazott absztrakt normaszöveget tartalmaznak, nem kizárólag azoknak alárendelten működnek, hanem a törvények interpretálásával jogfejlesztő tevékenységet is folytatnak. Az angol mintával ellentétben a német bírákat nem köti azonos, illetve felsőbb szintű bírói fórum ítélete, az már azonban más kérdés, hogy a megszilárdult gyakorlatot nem hagyják figyelmen kívül. Egyedül a Szövetségi Alkotmánybíróság jogegységi határozatai jelentenek kötőerőt minden bíróság számára.⁴² Az alkotmány szövege továbbá magába foglalja azt, hogy a törvényhozás az élethossziglan kinevezett bírák számára korhatárt állapítson meg, amelynek elérésével nyugállományba vonulhatnak. Ugyanitt kerül megfogalmazásra, hogy a bírákat kizárólag teljes javadalmazásuk mellett lehet áthelyezni vagy hivatalukból elbocsájtani, ha megváltozik a bíróság szervezeti vagy működési területe.⁴³ A bonni alaptörvény a második világháborút megelőző német hatalmi berendezkedés elkerülése végett az alapvető emberi jogok és az alkotmány védelmezése érdekében létrehozta a Szövetségi Alkotmánybíróságot. A tizenhat tagú testület bíráinak jogállása alapvetően eltér a rendes bírókétól, de a függetlenség számukra is biztosított. A törvényhozó hatalom által megválasztott alkotmánybírókat 12 évre választják, és pozíciójukból hivatali idejük lejártá előtt az Alkotmánybíróság előterjesztésével a szövetségi elnök jogosult elmozdítani, de csupán akkor, ha alkotmánybírói tisztségével összeférhetetlen magatartást tanúsít. Szabályozzák továbbá a bírói függetlenség fontos garanciájaként elismert összeférhetetlenséget is, miszerint egy alkotmánybíró az egyetemi oktatást kivéve nem végezhet más pénzkereső tevékenységet.⁴⁴

Franciaország

Franciaországban a bírói függetlenség egy különleges formája létezik. Az V. Köztársaság alkotmányának 64. cikkelyében az igazságszolgáltatás, a bírói hatalom függetlensége kerül deklarálásra, amit a köztársasági elnök hivatott biztosítani és garantálni.⁴⁵ A hatalommegosztás demokratikus eszméjén felépülő Franciaországban azonban kérdéses, hogy az ítélkező hatalmi ág valójában milyen önállósággal rendelkezik a jogrendszeren belül. Jól tükrözi ezt az is, hogy a francia alkotmány az „autorité” és nem pedig a hatalmat kifejező „pouvoir” kifejezést használja, amikor az igazságszolgáltató hatalmi ágról rendelkezik. Az „autorité” márpedig autoritást, hatóságot jelent.⁴⁶ A bírói függetlenség biztosítása érdekében a köztisztviselőkre vonatkozó szabályokon túl egyéb követelmények is vonatkoznak a pulpitus mögött ülőkre. Franciaországban is szabályozzák az összeférhetetlenséget, melynek értelmében a bíró nem folytathat az oktatási, művészeti és irodalmi munkán kívül egyéb kereső tevékenységet. Tilos számukra politikai demonstrációban vagy sztrájkban való részvétel, azonban megengedett mind a párttagság mind pedig a szakszervezeti tevékenység

⁴⁰ http://www.institute.esu.edu.ge/uploads/content/N2/magazine_N2-33.pdf

⁴¹ LICHSTEINSTEIN 2016, 365. p.

⁴² MEZEI PÉTER: *A német jogrendszer alapjai*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talents Universitas Alapítvány, Szeged, 2012

⁴³ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005. 696. p.

⁴⁴ MEZEI PÉTER 2012,

⁴⁵ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 353. p.

⁴⁶ BADÓ 2013. 19-20.p.

keretében folytatott érdekképviselési munka.⁴⁷ Ez felveti ugyanazt a kérdést, amelyet már az amerikai bírák politikai elszigeteltségével kapcsolatosan feszegettem. Beszélhetünk-e hiánytalanul megvalósuló bírói függetlenségről, ha az ítélkező bíró ideológiai, politikai hovatartozása látszólagosan sem semleges. A Legfelsőbb Igazságszolgáltató Tanács (*le Conseil supérieur de la magistrature*) az a szerv a bírósági szervezetrendszeren belül, amely a köztársasági elnököt támogatja a bírói függetlenség biztosításában.⁴⁸ A köztársasági elnököt, valamint az igazságügyi minisztert is tagjai között tudó Tanács két, a bírói függetlenség szempontjából fontos garanciális jogkörrel bír. A bírakat a köztársasági elnök nevezi ki, de a Legfelsőbb Igazságszolgáltató Tanács javaslatlételi és egyetértési joga is meghatározó az államfő döntésében, továbbá kizárólag a Tanács terjeszthet elő javaslatot bizonyos hivatalok, pl. semmitőszéki bírói pozíció betöltésére vonatkozóan. Nem elhanyagolandó a Tanács egyetértési joga a bírói előmenetellel kapcsolatosan sem. A bírói függetlenséggel összefüggésben a Tanács másik garanciális jogosítványa, hogy a bírák ellen fegyelmi ügyekben ez a szerv jogosult fegyelmi bíróságként eljárni,⁴⁹ egyedül a Tanács szabhat ki a bírókra a törvényben meghatározott esetekben szankciót.⁵⁰ Az Alkotmánytanács, Franciaország alkotmánybírósága 1958-tól, az alkotmányban történő deklarálása óta kezdte meg az alkotmány és az alapjogok védelméért folyó tevékenységét. Az alkotmány 59. cikke kimondja, hogy „Az alkotmánytanácsnak kilenc tagja van, akiknek megbízatása kilenc évig tart és nem újítható meg.”⁵¹ A bírói függetlenség fontos garanciáját tükrözi az újraválasztás tilalma. Az 57. cikk további garanciát fogalmaz meg: „Az alkotmánytanácsi tagság összeférhetetlen a miniszteri tisztséggel vagy a parlamenti tagsággal.” További szabályokat az összeférhetetlenségre vonatkozóan organikus törvényben szabályoznak.⁵² A hatalmi ágak elválasztásának elvét erősíti, hogy az alkotmánytanács tagjai nem lehetnek sem a végrehajtó, sem a törvényhozó hatalom részei.

Olaszország

A „csizmaországban” a második világháborút megelőzően a kontinentális Európára jellemző bírói hatalom működött: a jog parancsa szerint ítélkező, politikailag átitatott bírói szféra és „a bírói igazgatás igazságügy-minisztériumi kezelése”.⁵³ Tendenciaszerűen figyelhetjük meg egyrészt a dél-európai országok bírúinak egy-egy domináns politikai erőhöz való közeledését, másrészt a gyakorta változó törvényhozásbeli többség törekvését, annak érdekében, hogy a bírói kar az ő státuszát erősítse. A változás 1945 után indult el, amikor is a bírói önkormányzat alkotmányi szabályozására sor került és ezzel végleg elvált a bírósági szervezet a végrehajtó hatalomtól. 1959-ben létrehozták a legfelsőbb bírói tanácsot mint csúcsszervet, amelynek tagjait a bírói karon belül választották. Azonban az egyre duzzadó bírói kar politikai hovatartozása egyre inkább befolyásolta a tagok megválasztását és maga a bírói előmenetel is politikailag átitatódott. A bírói függetlenség oldaláról közelítve tehát elmondható, hogy Egyesült Államokban kialakult modell tökéletesen ráhúzható az Olaszországban kialakult viszonyokra, azzal az eltéréssel, hogy a legfelsőbb szinten elhelyezkedő kasszációs bíróság Olaszországban nem engedte kibontakozni a bírúknak az eléjük kerülő ügyek tág alkotmányos mérlegelését, kizárólag a hatályos törvények alapján

⁴⁷ LICHTENSTEIN JÓZSEF: *Az igazságszolgáltatás rendszere Franciaországban*, Institute for political science of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 1998.

⁴⁸ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 353. p.

⁴⁹ LICHTENSTEIN 1998,

⁵⁰ KEZIBAN, KILIC – PAKSY MÁTÉ: *A francia jogrend*, in: BADÓ ATTILA – BENCZE MÁTYÁS – BÓKA JÁNOS – MEZEI PÉTER (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talenti Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012.

⁵¹ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 352. p.

⁵² TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 352. p.

⁵³ POKOL 2003, 17. p.

ítélkezhetnek. A másik fontos eltérés, hogy míg az Egyesült Államokban a Legfelsőbb Bíróság mint szövetségi szintű bíróság az egyedi bírakat döntéshozatalukban nem befolyásolhatja, addig Olaszországban a többi hatalmi ágtól független bírósági szervezetrendszeren belül az egyedi bírakra komoly ráhatást gyakorolnak a bírói kar önkormányzati szervezetei. Ezek a politikailag fűtött szervek döntenek a bírák hierarchiában való előmeneteléről, esetleges jutalmazásokról, ami komolyan kihat a karrierre vágyó bíró ítélkezési gyakorlatára.⁵⁴

Az Ibériai-félsziget országai

Spanyolországban a bírói hatalom legfelső szintjén működő bírói tanácsot 1980-ban hozták létre és ezzel az Olaszországból is ismert bírói önkormányzatok létrehozásával hiánytalanul elszakították az ítélkező hatalmat a törvényhozástól és a végrehajtástól. 1983-ban azonban a parlamenti többség elérte, hogy a legfelsőbb bírói tanács, a *Consejo* 12 tagját a törvényhozás válassza. Ez azonban erősítette a bírák politikai formálódását és csökkentette „az önálló bírói hatalom súlyát”, a függetlenség nem így valósult meg hiánytalanul.⁵⁵ Portugália beleillik abba a folyamatba, ami Spanyolországban és Olaszországban is végbement. A bírói önkormányzatok elváltak a másik két hatalmi ágtól, és a bírósági szervezetrendszer csúcán lévő bírák többségének kiválasztását belső választással bonyolítják le. A független bírói kar Portugáliában továbbá meg tudott maradni egy politikailag mentes testületnek.⁵⁶

Magyarország

Közép- és Kelet Európa országainak alkotmányfejlődésénél sok ponton közös vonásokat vélhetünk felfedezni. Az 1989-1990-es években a szovjet hegemonia megszűnését követően ezek az országok kivétel nélkül alakították ki demokratikus államberendezkedésüket. A posztkommunista államokban az 1990-es években kiépülő demokráciák törekmenyek bizonyultak, a „demokratikus intézmények és értékek társadalmi támogatottsága” elmaradt a kívánttól. Az alkotmányos garanciákról azonban elmondható, hogy e régió országaiban máig nem épültek be gyökeresen a köztudatba.⁵⁷ Ezen régió országai közül Magyarország vonatkozásában szeretném ismertetni a bírói függetlenségre vonatkozó legfontosabb ismereteket. Történelmi, alkotmánytörténeti tanulmányainkból jól ismerhető, hogy Magyarországon a 19. század második feléig nem beszélhettünk önálló bírói hatalomról. A király mint a legfőbb hatalom letéteményese a nevében ítélkező bírakon keresztül gyakorolta igazságszolgáltatói jogosítványát, amely tökéletesen beleillik a középkori európai modellbe. Csak a kiegészítést követően valósult meg az igazságszolgáltatás és a közigazgatás tényleges szervezeti elválasztása a bírói hatalomról szóló 1869. évi IV. törvény által: „Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.”⁵⁸ A történeti alkotmányunk részét képező törvényben került deklarálásra a bírói függetlenség és az ezzel szorosan összefüggő összeférhetetlenség is, valamint meghatározták, melyek azok a feltételek, amelyek a bíróvá váláshoz szükségesek. A törvény kimondja a bírói függetlenség fontos garanciájaként, hogy a bíró „kizárólag a törvények, rendeletek és a törvényerejű szokás” alapján köteles ítéletét meghozni, minden külső befolyástól mentesen. A vizsgált alapelv vonatkozásában a törvény

⁵⁴ POKOL 2003, 17-20. p.

⁵⁵ POKOL 2003, 23-24. p.

⁵⁶ POKOL 2003, 27-28. p.

⁵⁷ FLECK 2002,

⁵⁸ 1869. évi IV. törvénycikk 1. §

továbbá rendelkezett a bírói hivatal betöltéséről, amely szerint a törvény által meghatározott feltételeknek eleget tevő személyt az igazságügyminiszter javaslatára a király élethossziglan nevezi ki.⁵⁹ Ez a garancia ma változatlanul él jogrendünkben. A bíró személyi függetlenségét volt hivatott biztosítani, hogy bírót hivatalából akarata ellenére elmozdítani, illetve áthelyezni büntető- vagy fegyelmi eljárás hiányában nem lehetett. Ebben az összefüggésben kell megemlíteni a nyugdíjazás kérdését, amelynek értelmében a bírakat nyugdíjazni a 40 évi kötelező bírói szolgálat letöltése előtt az arra való képtelenség megállapítása nélkül csak a 65. életév betöltése, a Kúriai bírák esetében pedig a 70. életév betöltése esetén lehet. Szorosan kapcsolódik a bírói függetlenséghez az összeférhetlenség kérdése, amely szintén szabályozást nyert az 1869. évi IV. törvénycikkben. Három formájáról rendelkezik a törvény: politikai, társadalmi és anyagi összeférhetlenség. Az első esetben a törvény kimondja, hogy a bíró nem lehet országgyűlési képviselő, politikai folyóirat tulajdonosa, nem lehet tagja politikai vagy munkásegyletnek, illetve gyűlekezetnek, továbbá lehet tagja törvényhatósági vagy községi képviselő testületnek, de attól megbízatást el nem fogadhat. A társadalmi összeférhetlenség alatt azt értjük, hogy a bíró nem lehet gyakorló ügyvéd vagy ügynök, nem folytathat kereskedelmi vagy ipari tevékenységet. Az anyagi összeférhetlenség azt foglalja magába, hogy a bíró nem fogadhat el bármilyen nemű fizetséget a felektől, javadalmazását az államtól kapja.⁶⁰

A hatalom egységét hirdető szocialista ideológia természetesen nem engedte Magyarországon a polgári korban kialakult bírói függetlenség további érvényesülését. Mindazonáltal elmondható, hogy az 1960-as évektől az alapelv „relatív, hiányos, konfliktusos, de működő rendszere volt jellemző”. A bírósági szervezetrendszer irányítása a végrehajtó hatalomhoz, pontosabban az igazságügyi miniszter alá tartozott. A rendszerváltozást követően a bírósági szervezet reformja 1997-ig váratott magára, azonban a bírói függetlenséget kiteljesítő változtatások már 1989-ben megkezdődtek: deklarálták a bíró pártatlanságát, megtiltották politikai tevékenységét, az Igazságügyi Minisztérium is fokozatosan mondott le a bírósági szervezettel összefüggő jogosítványairól. Azonban a függetlenséget korlátozta a félelem az 1989. előtti rendszerben való részvétellel kapcsolatos felelősség miatt. 1997-ben került sor átfogó szabályozásra a bíróságok szervezetéről és irányításáról szóló 1997. évi LXVI. és az 1997. évi LXVII. a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvényben.⁶¹ Az Alaptörvényben megjelenő bírói függetlenséget ma Magyarországon a bírók jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény bontja ki, amelynek első paragrafusa kimondja: „A bíró ítélkező tevékenységében független”⁶², mégpedig „a bírói függetlenség és pártatlanság alkotmányos elvének maradéktalan érvényre juttatása érdekében...”⁶³ Az Alaptörvény kimondja, hogy a bírák függetlenek és kizárólag a törvényeknek alárendelten ítélkezhetnek, abban nem lehet őket utasítani.⁶⁴ A vizsgálódásunk tárgyát képező alapelvet a bírói függetlenség gyakorlati megvalósulásának a garanciáin keresztül kívánom ismertetni hazánk vonatkozásában. Elsőként nézzük az elmozdíthatatlanság és áthelyezés tilalmát. A 2011. évi CLXII. törvény meghatározza azokat az eseteket, amelyek esetén a bírót állásából fel lehet menteni, fel lehet függeszteni, nyugdíjkorhatár betöltése előtt nyugdíjazni lehet, minden más esetben ezt nem lehet megtenni a bíró akarta ellenére. A félelemmentes ítélkezés biztosítását szolgálja ez a garancia, hogy a bíró önállóságát ne csorbítsa az esetlegesen „kellemetlen” ítélkezése miatti hátrányoktól való félelem. A Bjt. továbbá rendelkezik a bírák

⁵⁹BÓNIS GY. - DEGRÉ A. - VARGA E.: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, in: Mezey Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó Kft. 2003. 429. p.

⁶⁰BÓNIS GY. - DEGRÉ A. - VARGA E.: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, in: Mezey Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó Kft. 2003. 429-430. p.

⁶¹FLECK 2002,

⁶² 2011. évi CLXII. törvény 1. §

⁶³ 2011. évi CLXII. törvény

⁶⁴ Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdés

összeférhetetlenségéről mint a függetlenséget biztosító garanciáról. Ma már megkülönböztetünk foglalkozási-gazdasági, politikai, hivatalviselési és eljárási összeférhetetlenséget. Az első eset a keresőtevékenységgel függ össze, amelynek értelmében a bíró kereső tevékenységként csak tudományos, oktatói, edzői, művészeti stb. munkát folytathat, valamint nem lehet semmilyen gazdasági szervezet tagja. A politikai összeférhetetlenség kizárja a bírók párttagságát és egyéb politikai tevékenységet. Nem fér össze a bírói hivatással az országgyűlési, önkormányzati, európai parlamenti képviselőség, polgármesteri tisztség, valamint kormánytagság (hivatalviselési összeférhetetlenség). A bírák felelőssége szorosan összefügg a bírói függetlenséggel, és ezért a felelősségre vonást csak abban az esetben lehet kezdeményezni, ha szándékosan hibázik bírói feladatainak végrehajtásában, vagy ha magának a hivatásnak a tekintélyét sérti meg.⁶⁵ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény kimondja, hogy a bíróság elnöke jogosult a bírák munkáját értékelni a vizsgálati anyag és a beszerzett iratok alapján.⁶⁶ A bírót a függetlenség további garanciájaként az országgyűlési képviselővel megegyező mentelmi jog illeti meg. Ehhez a felsoroláshoz tartozik a javadalmazás kérdése is, melynek értelmében a bírák fizetése nem lehet az előző évi összegénél alacsonyabb.⁶⁷ „A bírót hivatása méltóságának és felelőssége súlyának megfelelő, függetlenségét biztosító javadalmazás illeti meg.”⁶⁸ A bírói függetlenség tágabb értelemben, mint azt már fentebb említettem magának a bírósági szervezetrendszernek a függetlenségét jelenti. Az Alaptörvény Alapevetésének C) cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „A magyar állam működése a hatalommegosztás elvén alapszik.” A bíróságok függetlenségéről csak akkor beszélhetünk, ha az alábbi feltételek megvalósulnak: a bíróságok meghatározott hatáskörökkel a törvény által vannak létrehozva, állami kényszer igénybevételének a lehetősége biztosított a jogerős bírói határozat végrehajtására, a bírói határozatok alkotmányossági vizsgálatára kizárólag magasabb szintű bírói fórum jogosult, valamint a bíróságok költségvetésének a megállapítása az Országos Bírósági Hivatal elnökének a javaslatára történik, továbbá az OBH elnöke részt vesz a központi költségvetés bíróságokra vonatkozó részének megtárgyalásán mind a kormány, mind az Országgyűlés bizottsági ülésén.⁶⁹

Magyarország 2012. január 1-én hatályba lépő Alaptörvénye és az ezt követő jogalkotás közel 300 bírót kényszerített korai nyugdíjba, elmozdította a legfelsőbb bírói fórum elnökét,⁷⁰ csökkentette az Alkotmánybíróság ellenőrzési jogosultságát a pénzügyi törvények vonatkozásában.⁷¹ A bírói hatalom felett széleskörű jogosítványokat biztosítottak az újonnan létrejövő Országos Bírósági Hivatalnak és ezzel korlátozták az Országos Bírói Tanács hatásköreit. A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének IBAHRI jelentésében megállapította, hogy az igazságszolgáltatás függetlensége került veszélybe e rendelkezésekkel, de hozzáteszi, hogy a 2012-ben meggyengült bírói függetlenség mára már orvosolni látszódik (köszönhetően a 2011. évi CLXI. és 2011. évi CLXII. törvény módosításáról szóló 2012. évi CXI. törvénynek).⁷²

A bírói függetlenség 2012-től kezdve egy újfajta kontextusban is megjelenik hazánkban. Legmagasabb szintű jogforrásunk kimondja: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”⁷³ A történeti alkotmány vívmányai kifejezéssel egy új fogalmat jelenített meg az

⁶⁵ LICHTENSTEIN 2016, 366-369. P.

⁶⁶ 2011. évi CLXII. törvény 74. § (1)

⁶⁷ LICHTENSTEIN 2016, 366-369. P.

⁶⁸ 2011. évi CLXII. törvény 35. § (4)

⁶⁹ LICHTENSTEIN 2016, 369. P.

⁷⁰ A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének (IBAHRI) jelentése

⁷¹ TRÓCSÁNYI 2016, 59. p.

⁷² A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének (IBAHRI) jelentése

⁷³ Alaptörvény Alapevetés R) cikk (3) bekezdés

alkotmányozó, kifejezve, hogy Magyarország tiszteletben tartja a magyar alkotmányos folytonosságot kifejező Szent Koronát és a történeti alkotmányunkat. A történeti alkotmány vívmányai fogalom kibontását az alkotmányozó az Alkotmánybíróságnak hagyta meg, feladatuk meghatározni a történeti alkotmány mely részeit kell figyelembe venni az Alaptörvény értelmezésekor. Az Alkotmánybíróság már 2012-ben meghatározta a történeti alkotmányunk első vívmányát az 1869. évi IV. és az 1871. évi IX. törvénycikkekre építve, a bírói függetlenséget.⁷⁴ Elmondható tehát, hogy Magyarországon a bírói függetlenség egyfajta jogtörténeti szimbólumként tűnik fel, azonban gyakorlati megvalósítása korántsem hibátlan.

Dél-Amerika országai

A latin-amerikai országokban a bírói függetlenségről általánosan elmondható, hogy nem tud hiánytalanul megvalósulni annak ellenére, hogy ezeket az államok erős bírói hatalmat tudtak kiépíteni. Salvadorban a bírák szakmai függetlensége csorba, tekintve hogy a magasabb szinten lévő bírói önkormányzati szerv bele tud szólni az egyedi bíró döntésébe. A bírói hatalom a politikai pártok ellenőrzése alatt áll, így politikai elszigeteltségről ugyancsak nem beszélhetünk. A guatemalai törvényhozás által választott legfelsőbb bíróság választja meg az alsóbíróságok tagjait, amely folyamatból a politikai befolyást nem lehet kizárni. Kolumbia sorsát nagymértékben befolyásolta az 1980-as években zajló drogháború, mígnem az 1991-es alkotmány végleg elválasztotta a három hatalmi ágat. Ez a legfelsőbb bírósággal összefüggésben valósult meg, melynek tagjai a nyugdíjkorhatár eléréséig kapják kinevezésüket és a testület a kieső bíró helyébe maga választja meg az új tagot. Ezen később módosítottak és a bírói függetlenség elvét jobban szolgáló 8 évre szóló kinevezést rögzítettek a törvényalkotók, az újráválasztás lehetőségének a kizárásával.⁷⁵

Dél-Afrika

Érdekességgként szeretném ismertetni, hogy Dél-Afrikában az *apartheid*, azaz a faji elkülönítés korszakában is beszélhetünk független bírósági szervezetről, nem volt összefonódás sem a törvényhozó, sem a végrehajtó hatalommal. Ez azonban kiegészül azzal, hogy valójában a törvényhozó hatalmi ág a bíróságok felett állt, és mint a bíróság felülvizsgálati szerve visszavonhatta a bíróság ítéletét, azonban erre nem igazán került sor, tekintve, hogy a kivétel nélkül fehér férfiakból álló ítélkező réteg zöme támogatta a faji megkülönböztetést. A demokratikus korszakba átlépő Dél-Afrikában az 1994-es évszám jelöli a *Nelson Mandela* nevéhez köthető alkotmánybíróság létrejöttét. Az alkotmány és alapjogok védelmét biztosító fórum fontos lépéseket tett annak érdekében, hogy a hatalmi ágak elválasztása hiánytalanul megvalósuljon, és a bírói függetlenség megszilárduljon.⁷⁶

A hivatásos bírák mellett nem szabad elfeledkezni azokról, akik jogi végzettséggel nem rendelkeznek és mégis ítélkező funkciót, bírói tevékenységet végeznek. A laikus elem megjelenése az egyes jogrendszerekben korántsem kivételes jelenség. A teljesség hiányával elmondható, hogy nem szakképzettek vesznek részt az Amerikai Egyesült Államok vagy Anglia esküdtszékeinek a munkájában, de laikusokat alkalmaznak a magyar vagy a német ülnöki rendszerben is. Megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy a szakirányú képzéssel nem rendelkező, az ítélkezésben többnyire állampolgári kötelezettség alapján résztvevő

⁷⁴ 33/2012 (VII. 17.) AB határozat, ABK 2012/3. 242, 247-247.

⁷⁵ POKOL 2003, 31-38. p.

⁷⁶ J. GOLDSTONE, RICHARD: *Foreword: The Challenges of Judicial Independence*, in: DODEK, ADAM – SOSSIN, LORNE (szerk.): *Judicial Independence in Context*, Irwin Law Inc., 2010.

laikusok valóban szükségesek-e a magas képesítéssel rendelkező hivatásos bírák mellett. Számos érv hozható fel mindkét tábor erősítésére, de ennek vizsgálata már egy külön elemzés tárgyát képezi. Azonban azt le kell szögezni, hogy míg az angolszász jogrendszerekben büntető vagy polgári ügyekben ténykérdésekben döntő esküdtzésekről beszélhetünk (jogkérdésben a szakszabíró dönt), addig Franciaországban ténykérdésről és jogkérdésről is döntő esküdtzések léteznek, amelyben a laikusok mellett kisebb számban szakszabírák is jelen vannak. Vannak olyan jogrendszerek, amelyekben a laikusok önálló bírói fórumként szakszabíró segítsége nélkül ítélik meg akár polgári, akár büntető ügyben. Végül említeni kell az ülnöki rendszert, amely esetében a francia esküdtzések rendszerétől csupán számarány eltérést mutató testület tény- és jogkérdésben egyaránt dönt. Mind a négy esetben törekednek arra, hogy a társadalom minél szélesebb körben legyen reprezentálva és egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a laikusok pártatlanságának a garantálására. Az Egyesült Államokban az esküdtzések pártatlanságának követelménye messzemenő végletekig húzódik: a testület tagjai a társadalom eltérő csoportjaiból kell, hogy származzanak, megcélózva a faji, vallási és gazdasági különbségek megszüntetését a tárgyaláson. A laikus bírák függetlenségét igyekszik kiteljesíteni az a követelmény, hogy az esküdtek mindenféle előítélet, befolyás vagy kényszer nélkül hozzanak döntést az eléjük tárt ténykérdésben. Az úgynevezett *voire dire* eljárás hivatott garanciaként biztosítani ennek érvényesülését, amelynek keretében a felek képviselői nagytű alá veszik, hogy a leendő esküdtek valóban megfelelnek e minősítésnek.⁷⁷ Hozzá kell tennem, hogy megítélésem szerint egy pártatlan, előítélettől és befolyástól mentes laikus testület a valóságban nem létezik. A francia esküdtzések pártatlanságának fontos garanciájaként jelenik meg az összeférhetetlenségük szabályozása, melynek értelmében az esküdtek nem tölthetnek be az esküdti feladattal nem összeegyeztethető pozíciót. Angliában a laikusok több formában is részt vesznek az igazságszolgáltatásban, amelyek közül az egyik legsajátosabb intézmény a békeszabírói rendszer. Angliában is egyre fontosabbá válik a laikus testületek pártatlanságának vonatkozásában az amerikai gyakorlatot követve annak a követelménye, hogy a testület a társadalom minél szélesebb körét ölelje fel. Magyarországon 1997-ben került sor az ülnöki rendszert is érintő reformintézkedésekre, melynek értelmében az ülnököket a népszuverenitás elve alapján a választójoggal rendelkező állampolgárok választják meg. A 2011. évi CLXII. törvény eltérően a korábbi szabályozástól már összeférhetetlenséget határoz meg az ülnöki és párttevékenység között,⁷⁸ az ülnökök nem lehetnek párttagok és nem folytathatnak politikai tevékenységet.⁷⁹ Rögzítésre került továbbá az is, hogy az ülnököknek a hivatásos bírósággal azonos jogai vannak.⁸⁰

A függetlenséget biztosító vagy azt korlátozó tényezőként merül fel az egyes jogrendszerekben a törvényes bírósághoz való jog elvéből levezetve a szignálás, azaz az ügyek elosztásának a kérdése, „végső célként pedig az automatikus ügykiosztási rend fogalmazódott meg”.⁸¹

Nem lehet tagadni az emberi tényező megjelenését a bírói jogalkalmazásban: a pulpitus mögött ülők között ideológia, világnézeti, etnikai, vallási különbözőségek lelhetők fel a bírói függetlenséget leghibátlanabbul megvalósító jogrendszerekben belül is. Felszínre ezek ideális esetben nem kerülnek, ezen emberi tényezőkről az igazságszolgáltatást igénybe vevők legtöbb esetben mit sem érzékelnek, mindenesetre soha nem lehet megfélemlíteni létükről. Mindazonáltal, hogyha e nézetbeli különbségek mégis visszatükröződnek az egyes bírák ítéleteiből, az aggodalomra adhat okot: a kormányzat, politikai pártok és egyéb szervezetek

⁷⁷ BADÓ 2013, 119-139. p.

⁷⁸ BADÓ 2013, 139-151. p.

⁷⁹ LICHTENSTEIN 2016, 382. p.

⁸⁰ LICHTENSTEIN 2016, 382. p.

⁸¹ FLECK 2002,

befolyásolnák az ügyelosztást, oly mértékben, hogy a számukra feltehetőleg előnyösebb ítéletet hozó bírákra történjen a szignálás.⁸² A szocialista országokban a bírósági igazgatási vezető számára volt biztosítva az ügyek kiosztása a bírák számára, amely lehetővé tette, hogy az érzékeny eseteket a nézeteiben megfelelő bíró számára szignálja.⁸³ Nem véletlenül fogalmazódik meg, helyenként akár alkotmányos szinten is rögzítve az ügyelosztási automatizmus követelményét, hogy az ügyek kiosztása véletlenszerűen történjék az egyes bírók, bírói tanácsok között. Ennek a garanciának a tényleges megvalósulása nagymértékben hozzájárul az igazságszolgáltatás függetlenségéhez, különösen azon államokban, ahol a bírák pártatlanságának, függetlenségének a megítélése korántsem konfliktusmentes. Az ügyelosztást tehát oly módon kell lebonyolítani, hogy az a lehető legteljesebb mértékben független legyen mindenféle külső (és belső) befolyástól. Magyarországon az ügyelosztási automatizmus követelménye a rendszerváltást követően már szerepelt napirenden annak ellenére, hogy számos kérdés maradt megválaszolatlan.⁸⁴ Az ügyelosztással kapcsolatban a bírák javadalmazásáról és jogállásról szóló 2011. évi CLXII. törvény ennyit mond: „A bíróra kiosztható ügyek számát úgy kell meghatározni, hogy az lehetővé tegye az eljárási és ügyviteli szabályok megtartását és a bírák arányos munkaterhét.”⁸⁵ Itt meg kell említenem, hogy az ügyszignálási automatizmus nem csupán a rendes bíróságok szintjén megjelenő követelmény, hanem hangsúlyosan jelen van az alkotmánybíróságok vonatkozásában is. Ebben az esetben azonban a kérdés azon nyugszik, hogy az alkotmánybíróság elnökét milyen jog illeti meg a testülethez beérkező ügy előadó bírói kiválasztásában. A kérdés azért fontos, mert az előadó bíró az, aki az akár több százoldalas döntési tervezetével, felkészültségével nagymértékben befolyásolni tudja a többség végső döntését. Amennyiben az alkotmánybíróság elnöke rendelkezik az ügyek kiosztásának a jogával, felvetődhet a fent említett problematika. Magyarországon ez utóbbi valósul meg, hiszen az alkotmánybíróság elnöke korlátlan szabadságot élvez az ügyszignálás tekintetében.⁸⁶ Németországban a hatályos bonni alaptörvényt megelőzően már a weimari alkotmány is rögzítette a törvényes bíróhoz való jog elvét, amelyet ma már úgy értelmezünk, hogy külső tényező nem szólhat bele abba, hogy az adott ügy felett melyik bíró vagy bírói tanács ítélezhet. Ma a német igazságszolgáltatásban „az előre meghatározottság elve” érvényesül, egy ún. ügyelosztási terv kerül alkalmazásra, amelynek értelmében a beérkező ügyek egy bizonyos elven működő automatizmus alapján kerülnek az egyes bírákhoz, bírói tanácsokhoz.⁸⁷ A német alkotmánybíróság 2 szenátusra oszlik aszerint, hogy az alkotmány mely részei felett rendelkeznek hatáskörrel, és az alkotmánybírák ezen belül így meghatározott jogterületekért felelnek. Az ügyek kiosztása a specializálódott alkotmánybírák között automatikusan az ügy tartalma alapján történik.⁸⁸ Az osztrák alkotmányban nevesítve jelenik meg az ügyek elosztásának módja mint a bírói függetlenséget biztosító alkotmányos garancia. A német gyakorlathoz hasonlóan itt is az „előre meghatározottság elve” érvényesül. Az ügyelosztással foglalkozó bírói tanácsok a bírák szakmai kompetenciáit is figyelembe véve határozzák meg a szignálási tervet. Olaszországban az átpolitizálódott bírói karra való tekintettel az ügyelosztási automatizmus kényesebb kérdésként jelentkezik. A beérkező ügyek kiosztása a polgári ügyszakok vonatkozásában úgy történik, hogy a felperes kezdőbetűje alapján osztja ki az egységekbe csoportosított és kor szerint sorba állított bírák között, majd az ügyek jellege alapján további egységekbe osztják be az ügyeket. A büntető ügyszakra egy összetettebb

⁸² BADÓ 2013, 71. p.

⁸³ FLECK 2002,

⁸⁴ BADÓ 2013, 71-72. p.

⁸⁵ 2011. évi CLXII. törvény 35. § (2)

⁸⁶ POKOL BÉLA: *Újabb adalékok a jurisztokratikus állam elemzéséhez*, Jogelméleti Szemle. 2017/2.

⁸⁷ BADÓ 2013, 73-75. p.

⁸⁸ POKOL 2017/2,

megoldást alkalmaznak. Az Amerikai Egyesült Államokban a szignálás kérdését a véletlenszerűség hatja át, amelynek indoka az átpolitizált bírói karban keresendő. A bírák pártatlanságának, egyenletes leterhelésének a biztosítását és a politikai befolyástól való mentességet hivatott szolgálni a szövetségi szinten működő sorsolási rendszer az ügyek elosztásánál. Habár a tagállami bírósági rendszereket nem köti a szövetségi igazságszolgáltatás rendszerének a mintája, ennek ellenére széles körben alkalmazzák a véletlenszerű szignálást.⁸⁹ Az Amerikai Egyesült Államokban a Szövetségi Legfelsőbb Bíróságra beérkező ügyet támogató vagy elutasító többségből a szenioritás elve alapján válik a bíróból előadó. Amennyiben a többségnek tagja a bíróság elnöke is, ebben az esetben akár ő maga is kijelölheti ezt a személyt (magát is beleértve), de ellenkező esetben nem rendelkezik az ügyszignálás jogával.⁹⁰

A bírói függetlenség vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy nem létezik tökéletes rendszer. Az állandóan változó gazdasági, társadalmi és politikai rendszer természetszerűen magával vonzza a jog folyamatos adaptációját, megújulását, és így a bírói függetlenségnek is alkalmazkodni kell az alakuló viszonyokhoz. A történeti vonulatában is bemutatott bírói függetlenség az egyes országokban eltérően alakult, és napjainkban az azt biztosító garanciarendszer sem egyforma súllyal kezeskedik e demokratikus alapelv teljes mértékű érvényesüléséhez, annak ellenére, hogy valamennyi demokratikus állam alkotmányos szinten deklarálja a bírói és igazságszolgáltatási rendszer függetlenségét. Természetesen az igazságszolgáltatás függetlenségének a kinyilvánítása önmagában nem jelent tényleges hatalmat a letéteményesek számára, hogyha nincs egy széles körben kiépített és biztosított garanciarendszer, valamint egy társadalmi elfogadottságot élvező bírói kultúra.⁹¹ Habár a különbségek az egyes államok között vitathatatlanok, mint ahogyan azt jelen esszémmel magam is bemutatni kívántam, meg kell azonban jegyezni, hogy a bírói függetlenség valamennyi államban központi kérdésként merül fel, és emellett egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a bírói pártatlanságát és beszámoltathatóságát biztosító eszközrendszer kiépítésére.⁹² A bírói függetlenség tehát a jogállamiság egyik leglényegesebb alapvetése, ezen belül is a jogbiztonság alapvető feltétele, hiszen a bírák csak akkor képesek kiszámítható ítéleteket hozni, ha döntésükben kizárólag a törvényeknek és saját lelkiismeretüknek rendelik alá magukat, nem engedve a társadalmi, gazdasági és politikai nyomásnak, valamint saját felfogásbeli hovatartozásuknak.⁹³ Dolgozatomat Trócsányi László igazságügy miniszter mondatával zárom: „A bírói függetlenség a demokrácia állócsillaga.”

⁸⁹ BADÓ 2013, 76-84. p.

⁹⁰ POKOL 2017/2,

⁹¹ BADÓ 2013, 19-20. p.

⁹² FLECK 2002,

⁹³ BÁRD 2002,

Kálmán Viktória

Néprésztétel az igazságszolgáltatásban

I. Bevezetés

A téma magában foglalja a nép (laikusok) részvételt a harmadik hatalmi ághban, az igazságszolgáltató rendszerben, mely szerint részt vehetnek aktívan a bírászkodásban, illetve szemléltőként a bíróság munkájában. Magát a néprészttétel, illetve a nyilvánosság elvét tartalmazza Alaptörvényünk is, mely valamennyi uniós tagállamban szintén megjelenik (Hollandiát és Lettországot kivéve). Az Európa Tanács országainak ¾ -e alkalmaz laikusokat az igazságszolgáltatásban.¹

I.1. Elméletek az esküdtstéki rendszer működésével kapcsolatban

A nép esküdtsték formájában vehet részt a bírói munkában, segítheti a bíróság ítélethozatalát. Az esküdtsték intézményéről a különböző korokban eltérő véleményeket fogalmaztak meg. Többek között *Alexis de Tocqueville*, aki az esküdtbíráskodást a demokrácia biztosítékaként tartja számon, és azt mondja, hogy az állampolgárok ennek keretében tanulhatják meg a politikai erényt, felkészíti őket arra, hogy szabadon éljenek. Ezzel szemben *Balzac* egyszerűen így fogalmazza meg: „az esküdtsték tizenkét ember, akiket azért választottak, hogy eldöntsék, melyik félnek van jobb ügyvédje”. Ezek a nézőpontok a két végletet alkotják. Emellett számos egyéb véleménynel találkozunk, mint például *Finkey Ferenc* álláspontja², mely szerint mindenképp hasznos intézmény az esküdtsték, míg *Moór Gyula* pusztán jelentéktelen vendégszereplőnek értékelte³, és úgy vélekedett, hogy eltűnése a magyar jogrendszerből semmilyen fennakadást nem fog okozni jogfejlődésünkben. Az esküdtstékről szóló egyik értekezésében úgy véli, hogy a jogalkalmazásban a hivatásos szaktbíró a logikai-jogászai elemet, míg a laikus esküdt az erkölcsi értékelést képviseli. Ezért az esküdtbíró megfelelő működési területe a büntetés kiszabása lenne. Szerinte tehát meg kellene fordítani a szerepeket, a szaktbíró döntene a bűnösség kérdéséről, míg az esküdtök a büntetés kiszabásáról.

I.2. Az esküdtstéki rendszereknél felmerülő alapelvek

Az elméletek mellett tény viszont az, hogy a bíróság feladata az esküdtsték orientálása és előzetes információkkal való ellátása. A 12 főből álló ítélő esküdtsték testülete (egyes nézetek szerint az ideális), pedig lehetőséget ad egy olyan társadalmi metszet megjelenésére a perben, melyre a csupán szaktbírókból álló testület esetén nem volna lehetőség⁴, ezt jelenti a *reprerzentativitás* elve. Emellett az esküdtsték megléte a *demokrácia erősítését* szolgálja egy-egy jogrendszerben, mivel a nép egésze vehet részt benne, akár csak közvetett módon a törvényhozásban, ezáltal nem válik a bírói hatalmi ág önkényessé. Ám ezt a történelem nem igazolja, mivel az igazságszolgáltatás napjainkban is az állam feladata, és mint ilyen ezt

¹ JACKSON, JOHN-KOVALEV, PAVLOVICH, NIKOLAY: *Lay adjudication and human rights in Europe*. in: Colum. J .Eur. L. winter 2006/2007.6.p.

² FINKEY FERENC: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond kiadása, Budapest,1899. 61.p.

³ MOÓR GYULA: *Az esküdtbíráskodás kérdéséről*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 341-346.p.

⁴ KABÓDI CSABA: *Igazságszolgáltatás-szolgáltatás?* in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 364.o. p.

állami tisztviselőnek kell végeznie, ily módon az idők során az igazságszolgáltatás állami monopóliummá vált⁵.

Mindezek mellett felvetődik egy másik alapelv is, a *társasbíráskodás alapelve*, amely a büntetőeljárás egyik szervezeti alapelve. A társasbíráskodás megvalósulhat több, hivatásos bíró együttes bíráskodásával, vagy hivatásos bírák és laikusok együttműködésével. Lehetőséget nyújt abban, hogy egy adott ügy megítélésére több nézőpontból kerüljön sor, nézetek ütközhessenek, így kiküszöbölhető legyen egy esetleges téves döntés, amelyet egyetlen bíró hozna. A társasbíráskodás a bírói pártatlanságnak, elfogulatlanságnak is garanciája. Elkerülhetővé teszi az egyesbíró esetleges elfogultságát vagy a túlzott bírói szigort, mely könnyebben érvényesülhet egyesbírói döntés esetén.

I.3. Miben dönthet az esküdtszék?

Az esküdtszékeknél vizsgálni kell a jog- és ténykérdéseket, melyek élesen elkülönülnek egymástól, mivel a hivatásos bíró csak jogkérdésben, míg az esküdtek csak ténykérdésekben döntenek. Ennek okán az angolszász eljárásban az esküdtszéket ténybírósnak, a hivatásos bírót pedig jogbírósnak nevezik. Az európai kontinentális jogrendszerben ez az éles elkülönülés nem valósul meg, ott az esküdtszék az esküdtek és a hivatásos bírák vegyes tanácsaként működik. A bírósági rendszerben az esküdtszék részvételének létjogosultsága az elsőfokú bíróságok szintjén indokolható. Az elsőfokú bíróság tény- és jogkérdésben egyaránt dönt, tehát ez egyszerre tény- és jogbírósnak is. Ezen a szinten segítheti a laikus a hivatásos bírót a tények megállapításának és megítélésének folyamatában. Az angolszász eljárásban tehát a bűnösségről való kérdésben dönt az esküdtszék, a francia és a magyar eljárásban pedig jog- és ténykérdésekről egyaránt dönt. Vagyis az elkövetés és a bűnösség, illetőleg a beszámítási képesség kérdése is beletartozik a hatáskörükbe. Vegyes tanácsról lévén szó, fontos kiemelni, hogy a vádlott elítéléséhez szótöbbségre van szükség, minősített többségre, s mindez azt a célt szolgálja, hogy a döntésben a laikus többség érvényesülhessen. Mindez azt bizonyítja, hogy az angolszász megoldás tűnik megfelelőbbnek.

A bűnösség mint ténykérdés megítélése lehet az a terület, melyben élettapasztalatukkal, saját szaktudásukkal a bírót segíteni tudják, kiegészíthetik az ő álláspontját, új szempontokat nyújthatnak az ügy körülményeinek megítélésével kapcsolatosan.

I.4. Az esküdtszékek csoportosítása

A laikus bíróságokat számos kutató tipizálta, melynek alapját a mintaadó jogrendszerek konkrét megnevezése segíti. *Malsch* az alábbi formákat különbözteti meg: 1. klasszikus esküdtszék, 2. belga esküdtszék, 3. svájci esküdtszék, 4. francia és olasz esküdtszék, 5. dán és norvég esküdtszék, 6. német típusú laikus bíróság (Schöffengericht), 7. angol, wales-i és skót békebírói rendszer, 8. tiszteletbeli bírák. *John D. Jackson* és *Nikolay P. Kovalev*, akik a klasszikus angolszász esküdtszéken túl 5 modelljét különítik el az európai laikus bíráskodásnak, klasszifikációs megoldása: az angolszász alapokon nyugvó, úgynevezett kontinentális esküdtszék, a német típusú kollaboratív és a francia típusú kollaboratív bírósági rendszerek, emellett a szakértő ülnöki rendszerek és a csak laikusokból álló bíróságok. A kollaboratív jelző újdonságnak számít, mivel az angol nyelvű szakirodalomban a szakbírákból és laikusokból összeálló bírói tanácsokra a „kevert bíróság” (*mixed court/tribunal*) kifejezést használják. A laikusok közreműködésével működő testületek feladataik alapján is csoportosíthatók. Léteznek polgári vagy büntető ügyekben eljáró esküdtszékek,

⁵ ERDEI ÁRPÁD: *Tanok és névtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 156-164.p.

békebírók, katonai büntetőeljárásokban vagy fiatalok ügyében eljáró ülnökbírók egyaránt.

A továbbiakban ezeknek az elemeknek a megjelenését kívánom bemutatni egy ívet követve, az angolokkal kezdődően, amerikai, francia, német és végül a magyar rendszer kerül bemutatásra.

II. Mi a néprésztétel jelentése, elve?

II.1. Alkotmányos alapelvek

A *néprésztétel*⁶ az igazságszolgáltatás alapelveinek egyike, mely alapelveknek a bírósági eljárásokban együttesen kell érvényesülniük. Az alapelvek biztosítják a szervezeti és működési feltételeket ahhoz, hogy a bíróságok eljárása során a jogállamiság követelményeinek megfelelő igazságszolgáltatás valósuljon meg, emellett a jogállami igazságszolgáltatás legfontosabb általános természetű elvi tételeit tartalmazzák. Az igazságszolgáltatási tevékenység demokratizmusát és átláthatóságát növeli a *néprésztétel* azáltal, hogy a döntéshozatalban a hivatásos bírákon kívül más személyek is részt vehetnek. Az elv történetileg és államonként eltérő formában valósult meg.

A *bírói tárgyalás nyilvánosságának elve*⁷ szintén a néprésztétel kérdéskörébe tartozó elv, az igazságszolgáltatás kiemelkedően fontos működési elve. Alapvető célja, hogy a polgárok számára az igazságszolgáltatás működésébe történő illetéktelen beavatkozás nélkül lehetővé tegye az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését, a bírósági eljárás átláthatóságát. Ez a jog törvény által korlátozható, sőt a törvény a bíróság mérlegelési jogkörébe utalhatja, hogy amennyiben a nyilvánosság korlátozásának jogszabályi lehetősége fennáll, elrendeli-e a bíró a zárt tárgyalást vagy sem. A főszabály azonban minden esetben az eljárás nyilvánossága.

II.2. Kitekintés, a magyar viszonyokban előforduló elvek

Magyarországon mind a polgári eljárási törvény, mind pedig a büntetőeljárási kódex lehetőséget ad a nyilvánosság kizárására, amennyiben ez erkölcsi okból vagy az eljárás során felmerülő államtitok, szolgálati vagy egyéb titok megőrzése miatt, valamint a fél személyiségi jogainak védelmében indokolható.⁸ A bíróság azonban az ítéletét azokban az esetekben is nyilvánosan hirdeti ki, amelyekben zárt tárgyalás tartását rendelte el. A tárgyalás nyilvánosságának elvével összefüggésben értendő az *aktanyilvánosság*, amely az eljárásban résztvevő személy bírósági iratokba történő iratbetekintési jogának biztosítását jelenti. A nyilvánosság elvéhez kapcsolódik a bírósági határozatok anonimizált formában történő közzététele, ennek értelmében meghatározott típusú bírósági határozatokat a bíróságok kötelesek a *Bírói Határozatok Gyűjteményében*, digitalizált formában, illetve a bíróságok központi honlapján nyilvánosságra hozni, (Kúria által hozott jogegységi határozatokat pedig a Magyar Közlönyben is közzé kell tenni). A tárgyalás nyilvánossága és a bírósági döntés kihirdetése biztosítja a társadalom részéről az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését, a közérdekű adatokhoz való szabad hozzáférés pedig lehetővé teszi a választott népképviselői testületek, a végrehajtó hatalom, a közigazgatás jogszerűségének és hatékonyságának ellenőrzését, előmozdítja azok működését.

Az esküdtszéki rendszerek egyes formáinak összehasonlítása

⁶ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ-SCHANDA BALÁZS: *Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.

⁷ TRÓCSÁNYI-SCHANDA 2014.

⁸ Polgári perrendtartásról szóló törvény (Pp). 5. § (2) bekezdés

III. Az angol esküdtszéki rendszer

Az angol modell sajátossága, hogy a nem hivatásos szakbírák önállóan ítéelkezhetnek egyes vagy hármas bírói tanácsban kisebb pertárgyértékű polgári és kisebb súlyú büntető ügyekben. A kései középkor óta létező laikus bírósági forma a szakbírákat hivatott tehermentesíteni, egyúttal igyekszik a túlbürokratizálódott igazságszolgáltató rendszerbe a társadalmi igazságosság szempontjait is integrálni.

Különlegessége a rendszernek, hogy az igazságszolgáltatás ítéelkező feladatainak nagyobb részét jogi végzettséggel nem rendelkező magisztrátus vagy más néven békebírók látják el.⁹

III.1. Általános ismeretek a magisztrátusokról

A magisztrátusok jogilag általában nem képzettek, de megfelelő instrukciókkal vannak ellátva, hogy megfelelően teljesíthessék kötelezettségeiket. Legtöbbször hármas tanácsokban járnak el, és jogilag képzett hivatalnokok látják el őket tanácsokkal. A büntetőügyek több mint 95 %-ával foglalkoznak laikus bírák. Sok polgári ügyben is eljárnak, különösen családi jogi ügyekben, licenszkérelmeket hallgatnak meg, és házkutatáshoz, illetve elfogáshoz szükséges engedélyek (*warrant*) tárgyában döntenek. A kinevezésekben a tanácsadó bizottságok segítenek, amelyek illetékessége általában megyére vagy városi területre terjed ki. Minden bizottságot a lord hadnagy (*Lord Lieutenant*) vagy egy fellebbviteli bírósági elnök vezet. A tanács magisztrátusokból és magisztrátusi tisztséget nem viselő helyiekből áll össze 2:1 arányban. Körülbelül 90 tanácsadó bizottság létezik. A tanácsadó testület felelős a jelöltekkel történő interjúk lebonyolításáért.

Ahhoz, hogy valaki magisztrátus lehessen, az alábbi feltételeknek kell megfelelnie: kor 18 (eredetileg 27) – 65 között, jó egészség, megfelelő hallás, megfelelő anyagi helyzet (nincs anyagi összeomlás közelében), jó kiállás, nincs köze az igazságszolgáltatás igazgatásához, nem rendőr, nincs ellene jelentős bírósági eljárás folyamatban (személyi tulajdonságok). A jelentkezőnek az alábbi hat „tulajdonsággal” kell továbbá rendelkeznie (kulcstulajdonságok, 1998. évi útmutató szerint): 1. megfelelő karakter: integritás, mások tisztelete és bizalom mások iránt; 2. megértés és kommunikáció: a dokumentumok megértésének képessége, releváns tények azonosításának képessége, bizonyítékok értékelésének képessége és hatékony kommunikáció; 3. társadalmi tudatosság: a joguralom elfogadása és tiszteletben tartása; 4. érettség és tiszta temperamentum: az emberek és az igazságosság iránti tudatosság és megértés; 5. tiszta ítélőképesség: a logikus gondolkodásra való képesség, illetve az arra való készség, hogy az illető mérlegelje az érveket és tiszta konklúzióra jusson; 6. határozottság és megbízhatóság, a közösség szolgálata iránti eltökéltség és hajlandóság az idő erre történő feláldozására, és megfelelő egészségi állapot a kötelezettségei rendszeres ellátására. Már nem tartalmazza az útmutató az alábbiakat: a brit állampolgárság; a 15 mérföldön belüli lakóhely.

A jelöltek jelentkezése általában vagy egy hirdetésre válaszolva, vagy közvetlenül a helyi Tanácsadó Bizottsághoz, vagy az alkotmányügyi osztályhoz történik. (Ezt legalább két interjú követi a Tanácsadó Bizottság előtt.) A jelentkezésük után a kinevezés következik, amely a személyes tulajdonságokon, illetve azon a szemponton is múlik, hogy a magisztrátusi kar kiegyensúlyozott legyen (férfi/nő arány, etnikai kisebbségek, politikai irányultság szempontjából). A magisztrátusokat a lordkancellár nevezi ki a Királynő nevében. A kinevezés után a magisztrátust egy adott „igazságszolgáltatási helyi egységekbe” osztják be, az egész országban illetékességgel rendelkezik (2003. évi bírósági törvény alapján). Minden magisztrátusnak évi 26 teljes és 35 fél ítéelkezési napra készenlétben kell állnia. A főbírákat, akik az adott egységben tevékenykednek, főbírói karnak nevezik.

⁹ BADÓ ATTILA-BENCZE MÁTYÁS-BÓKA JÁNOS-MEZEI PÉTER: *A jogrendszerek világa*. Pro Talentis Universitas Alapítvány, Szeged, 2012.

A lordkancellár és az igazságügyi államtitkár mozdíthatja el a tisztségükből hivatali kötelezettségzegés vagy alkalmatlanság miatt, egyébként 70 éves korukban vagy akár előbb is visszavonulhatnak.

A magisztrátusokat az alkotmányügyi osztály felügyeli és alkotmányos okokból a kinevezéseket elkülönítve kezeli a bírósági igazgatástól. A bírósági adminisztrációt Őfelsége Bírósági Szolgálatja végzi.

A magisztrátusokkal kapcsolatban felmerülő költségeket eltérően veszik figyelembe. A munkaadó dönt, hogy a bíróságon töltött időt kifizeti-e¹⁰. Ha a munkaadó nem tudja kifizetni a távollétet, akkor a magisztrátus egy állami alaphoz igényelhet kompenzációt. A magisztrátusok utazási költségtámogatásért is pályázhatnak.

A történelem során kialakult az a rendszer, hogy a tipikusan jelentős szakmai karriert befutott bankárok, üzletemberek vállaltak ilyen szerepet (magisztrátus) nyugdíjba vonulásuk után.

III.2. A magisztrátus és az esküdszék közötti különbség

A különbség az, hogy az esküdszék sokkal több esetben hoz felmentő ítéletet, mint a békebírák, jöllehet mindkét esetben laikusok döntenek. A békebírákat viszont igazolja az a tény, hogy döntéseikkel szemben igen alacsony fellebbezési hajlandóság tapasztalható, ami az intézménnyel kapcsolatos általános elégedettségre világít rá.

III.3. Az angolszász típusú esküdszéki rendszer hatása

Az angolszász típusú esküdszéki rendszer kialakulásának hatása, hogy számos országban is teret hódított, mint például Skóciában vagy az Egyesült Államokban.

IV. Az *amerikai* esküdszéki rendszer

IV.1. Az esküdszéki rendszer általános alapelvei

A bemutatásban főként a szövetségi büntető eljárásban alkalmazott szerepükről értekeznek. Az Alkotmány is tartalmazza az egyik legfontosabb alapelvet, a *pártatlanságot* az esküdszék vonatkozásában, amely ezáltal az amerikai demokrácia alapintézményévé nőtte ki magát. Az Alkotmányt értelmező bírósági döntések, majd az abból kiinduló törvényhozási munkálatok a pártatlanságra vonatkozó kritériumrendszert alakították ki az esküdszékre nézve. Emellett a legfőbb bíróságon itt jelenik meg a *reprezentativitás elve*, amely a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság értelmező tevékenységének köszönhetően az alkotmányos követelményhez kapcsolódik. A szövetségi törvény mindezek alapján már konkrétan fogalmaz, amikor kimondja, hogy az állampolgároknak szövetségi szinten joguk van olyan vád-, illetve ítéleszküdszékhez, melyet a társadalom megfelelő keresztmetszetét nyújtó részéből véletlenszerű választással állítottak össze. Előírja továbbá, hogy senkit sem lehet kizárni neme, színe, faji hovatartozása, vallása, származása, gazdasági helyzete alapján és megköveteli, hogy mindezek érvényesítése érdekében a bíróságok dolgozzanak ki egy írott kiválasztási tervet részletes eljárási szabályokkal. Ezek után, ha a bíróság a kiválasztási eljárásban szisztematikusan kizár csoportokat, amelyek alkotják a társadalom megkülönböztethető csoportjait, alkotmányellenesnek fog minősülni. (Szisztematikus kizárás alatt értendő, amikor példának okáért hétről hétre nem kerül be az esküdszékbe egyetlen afro-amerikai sem.) Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által kidolgozott és dogmatikailag fokozatosan fejlesztett *fair cross section-doktrína* lényege, hogy egyetlen megkülönböztethető társadalmi csoport se

¹⁰ Az 1996. évi Munkavállalók jogairól szóló törvény deklarálja a magisztrátus tevékenységével összefüggő szabadságot.

legyen kizárható a véletlenszerű kiválasztásból, és hogy a kiválasztási eljárás egy kiegyensúlyozott összetételű esküdtszék kialakítására adjon esélyt.

IV.2. Az esküdtszékek fajtái

Az esküdtszéknek az Amerikai Egyesült Államokban négy fajtája létezik. A vád-, az ítélő-, a polgári- és a speciális esküdtszék.

A nyomozás szakaszában jelenik meg először az esküdtszék vádesküdtszék formájában¹¹. Ha a vádesküdtszék úgy dönt, hogy a vád alá helyezés indokolt, a tárgyalásra az ítélőesküdtszék előtt kerül sor. A második eljárási szakasz tehát, ahol megjelenik az esküdtszék, a tárgyalás. A „petty offenses” ügyekben, amit legjobban talán szabálysértésnek lehetne fordítani, nem alkalmazzák. (Szabálysértés-jellegű minden olyan cselekmény, ami minimum 6 hónapi szabadságvesztéssel és/vagy 500 dollár pénzbüntetésnél kevesebb pénzbírsággal büntetendő¹².)

A vádesküdtszékre (grand jury) vonatkozó rendelkezéseket az alkotmány ötödik kiegészítésében találjuk meg. Ha valaki főbenjáró vagy egyéb súlyos bűncselekményt követ el, megilleti a vádesküdtszék előtti eljárás joga. (Konkrétan az egy év szabadságvesztésnél súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmények ügyében induló eljárások.) A grand jury változóan 16-23-25 tagból áll (a létszám államonként változik, de nem működik minden államban. A szövetségi rendszerben 23 főből áll a vádesküdtszék. A tagok, akiket a lakosság soraiból véletlenszerűen választanak, a nyomozási szakaszban meghallgatják a tanúkat, az ügyész vádjait és bizonyítékait pedig mérlegelik¹³. Ezek alapján döntenek el, hogy azok elegendőek-e a vádemeléshez. Döntése kétféle lehet: true bill (van ügy), vagy no true bill (nincs ügy). 12 esküdt igenlő szavazata szükséges a vádemeléshez. Megbízatusuk általában 18 hónapra szól. Követelmény továbbá a vádesküdtszék összeállításánál, hogy az tükrözze a társadalom keresztmetszetét.

Az ítélő esküdtszék hat vagy tizenkét tagból áll. A petty jury ténykérdésben dönt, arról, hogy a vádlott bűnös-e vagy sem. Jogkérdésben a szakszék határoz, ő szabja ki a büntetést. Kizárólag abban az ügyben ítélezhet az esküdtszék tehát, amelynek az eldöntésére megalakult, ebben lényegi különbség van a vád- és az ítélőesküdtszék feladata között. A vádesküdtszék ugyanis több eljárásban történő vádemelésről is dönthet.¹⁴

Ezen felül elkülönül egymástól az ítélőesküdtszéken belül a büntető- és a polgári ügyekben eljáró esküdtszék (polgári esküdtszék).

A speciális esküdtszék polgári és büntető ügyekben egyaránt működik, amelynek értelmében a különlegesen speciális, bonyolult esetekben az esküdtszékben olyan emberek kapnak helyet, akik elsősorban szakmájuk miatt nagyobb tapasztalattal, szélesebb látókörral rendelkeznek az adott ügygel kapcsolatban (például mérnökök, orvosok, tanárok, értelmiségiek). Ennek létrehozásáról a bíróság dönt.¹⁵

Az esküdtek teljes döntési szabadságot élveznek, és döntésüket minden külső hatástól függetlenül hozhatják meg, ami az angolszász típusú esküdtszék legfőbb erénye.

Az angolszász típusú rendszerekre továbbá jellemző, hogy az esküdtek a bűnösségre vagy akár a szankcióra vonatkozó döntésüket a hivatásos bírótól elkülönülten, önállóan hozzák meg, ezt a sajátosságot máig őrzik az Egyesült Államokban.

¹¹ MAHLER, GORDON: *Az amerikai büntetőeljárás vázlata*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 72.o.p.

¹² BADÓ ATTILA: *Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Hírhedt esetek az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának történetéből*. Studio Batiq, Szeged, 2004. 173.p.

¹³ MAHLER 2003, 72.p.

¹⁴ MAHLER 2003, 78.p.

¹⁵ BADÓ 2004, 176.p.

Hasonló rendszer alakult ki a kontinentális jogrendszerekben is, mint például Dániában, Ausztriában, Norvégiában, Belgiumban, Máltán, Oroszországban és Spanyolországban.

IV.3. A *voir dire* eljárás

Eljárásjogi garanciaként kialakult a *voir dire* eljárás, amelyre az esküdtek kiválasztásának végső szakaszában kerül sor, amikor a szemben álló felek képviselői megpróbálnak meggyőződni arról, hogy a leendő esküdteknél kimutatható-e valamilyen fokú elfogultság. Ez azt jelenti, hogy a vád és a védelem vagy az alperes és felperes képviselői megpróbálják a nekik megfelelő, azaz legjobb esetben számukra kedvezően elfogult esküdtszék felállítását elérni. Az elutasításnak több módja is lehetséges. Az egyik szerint a felek valamilyen konkrét indok alapján utasítanak el egy személyt (*challenge for cause*). A másik lehetőség, amikor egy nem tetsző személyt kizárnak, amely az indok nélküli elutasítást jelenti (*peremptory challenges*). Végső soron pedig az esküdtszék egészében utasítják el (*challenge to the array*). Akár hónapokig is eltartó eljárását nem csupán ügyvédi, hanem gyakran szociológusi, pszichológusi segédlettel kívánják a felek eredményesebbé tenni.¹⁶

V. A francia esküdtszéki rendszer

V.1. Története röviden

A laikus bíraskodás alapjait Franciaországban az 1789-ben kezdődött francia forradalom teremtette meg. 1790. április 30-án határozott az esküdtszék jövőbeni bevezetéséről büntető ügyekben, egyben elutasítva a polgári ügyekben döntő esküdtszékre vonatkozó javaslatot. A laikus esküdtek kiemelkedő szerepet kapnak a súlyos bűncselekményeket elkövetett személyek ügyében. Az 1791. évi Bűnvádi perrendtartástól kezdve az eljárás szóbeli, nyilvános és a döntést nem kell megindokolni, az esküdtképesség viszont sokáig cenzusos volt.

V.2. A francia esküdtbíróság

A francia rendszer inkább politikai intézménynek tekinti az esküdtszékét, és a szabályozás módja is arra irányul, hogy az elé állított politikai célnak megfeleljen.¹⁷ A francia esküdtszék elnevezése esküdtbíróság.

Franciaországban 1808-tól ítélőesküdtszék (esküdtbíróság) működik. A szakbíróság elnöke pedig egyben az esküdtbíróság elnöke is. Az esküdtbíróági tárgyalás elnevezése *Cour d'Assises*.

A kiválasztási szabályok eltérnek az ülnök típusú, kevert bíróságoknál alkalmazott módszerektől. Ezek értelmében a súlyosabb bűncselekmények esetében a Párizsban, illetve megyénként felállított *Cour d'Assises* ítélkezik. A többnyire megyeszékhelyeken működő bíróság három szakbíróból és kilenc laikus bíróból áll. A szakbírákat a fellebbviteli bíróság elnöke nevezi ki egy-egy negyedévre, közülük kerül ki az, aki betölti az elnöki tisztséget (akit általában a büntetőtanácsok elnökei közül választanak.) A 6 esküdt itt együttesen dönt.

Az esküdteket azon francia állampolgárok közül választják, akik 23. évüket betöltötték, franciául tudnak írni és olvasni, gyakorolhatják politikai jogaikat, jogképességükben nincsenek korlátozva, nem esnek a kizárási feltételek alá, illetve nem töltenek be olyan

¹⁶ BADÓ ATTILA: *Társadalomtudósok a bíróságon. A média hatása. (Út a pártatlan ítélők felé)*. Jogtudományi közlöny 49.1994/1. 28-37. p.

¹⁷ FINKEY 1899, 69.p.

funkciót, amelyet a törvény az esküdti feladattal összeférhetetlennek minősít. A törvény taxatív felsorolja a kizáró okokat, illetve az ilyen funkciókat.

Az esküdtek megválasztása egy többfordulós eljárás során történik, melynek legfőbb jellemzője a véletlenszerűség. Az első fordulót a területi előkészítő lista összeállítása jelenti (*liste préparatoire*), amelyet a választólistából állítanak össze, amit a felálló esküdtbírószágon egy második sorshúzással egy szűkebb, ún. éves lista elkészítése követ (*liste annuelle*). (Az éves listán Párizsban egy személyre 1800 lakosnak kell jutnia, míg más körzetekben 1300-nak.) Az esküdtszék ülészakájának megkezdése előtt harminc nappal a fellebbviteli bíróság vagy az első fokú bíróság, *Tribunal de Grande Instance* elnökének vezetésével egy bizottság jön létre a harmadik forduló sorshúzás lebonyolítására. A törvényi feltételeknek nem megfelelő személyek kihúzását követően 35 nevet sorsolnak ki, amelyhez egy speciális, 10 főből álló listát is elkészítenek abból a célból, hogy az esetlegesen kieső esküdteket pótolni tudják az ülészak során. A kiválasztott 35 (+10) személy képezi az adott ülészak konkrét esküdtzékeinek bázisát. Ebből a listából kerül kisorsolásra egy ülészakon belül az adott büntetőügy 6 esküdtje, akik a 3 szakbírával együtt alkotják az esküdtbírószágot. (2011-ig az első fokú eljáró bíróságon 9 esküdt és 3 szakbíró alkotott tanácsot, ám attól kezdődően az esküdtek számát hatra csökkentették, és csupán a fellebbviteli fórumként eljáró tanácsban maradt meg az eredeti, 9 esküdtből és 3 hivatásos bíróból álló tanács.)¹⁸

A tárgyalás megkezdését megelőzően a vád és a védelem képviselőinek jelenlétében egyenként behívják az esküdtjelölteket, akik ekkor terjeszthetnek elő kérelmet arra, hogy felmentsék őket a feladatuk elvégzése alól (ezek lehetnek családi, orvosi vagy szakmai indokok). A felmentésben nem részesülők neveit egy urnába helyezik, és egyenként, véletlenszerűen kihúzzák a neveket. A vád és védelem meghatározott számban (a védelem öt, a vád négy) tehet javaslatot valamely személy kizárására anélkül, hogy a kizárás indokát megjelölné. Ez az eljárás az amerikai *voir dire* eljárásra hasonlít, viszont itt nincs lehetőség az esküdtek alapos kivizsgálására (például nem tehetnek fel kérdéseket, és csupán a személyek kinézete, szakmája, neve és életkora adhat információt róluk), ellenben az amerikai modellel. Ebből az következik, hogy a francia eljárás gyorsabb, egyszerűbb és felháborodást, erős kritikát kevésbé kiváltó módszer, szemben az amerikaival, amely akár hónapokig is elhúzódhat.

A *Cour d'Assises* egy kevert bíróság, amelyben az esküdtek és a bírák azonos döntési kompetenciával rendelkeznek minden kérdésben (tény, jog, szankció), az esküdtbírószág tehát dönthet tény-és jogkérdésekben egyaránt, szemben más országok esküdtszékével. Az elmúlt évszázadban folyamatosan változott az összetételük, volt mikor emelték, és volt mikor csökkentették a számukat, végül pedig meghozták azt a döntést 2011-ben, amely szerint az első fokon eljáró esküdtszék összetétele: 6+3, a fellebbviteli fórumon pedig 9+3.

A francia esküdtbírószág hangoztatja népi jellegét (*jury populaire*), és azt az elképzelést kívánja érvényesíteni, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények megítélésénél a társadalmi morál és igazságérzet nem kizárólag a törvényhozáson keresztül áttételesen, hanem az esküdtek ítéletével közvetlenül is meghatározza az ügyek kimenetelét. Viszont ennek oly módon kell bekövetkeznie, hogy az angolszász típusú esküdtszékhez képest, a hivatásos bírói kontroll is jelen legyen, és a szakbírák a tanácskozáson is érvelhessenek álláspontjuk mellett anélkül, hogy a nagyobb létszámú esküdteket elnyomnák. A 2011. évi reform óta van hatályban, hogy a vádlottnak kedvezőtlen, a bűnösség kérdését érintő döntésekhez a 9 tagú tanácsból 6 szavazat szükséges, ami pontosan egyezik az esküdtek tagjainak számával. (A büntetés mértékének meghatározásánál ugyanakkor az egyszerű többség is elegendő.) Az esküdtbírószág továbbá egyedülálló abban a tekintetben, hogy a döntés ellen fordulhatnak a felek fellebbviteli fórumhoz is, mivel csak a nép bírálhatja felül a nép döntését, ez a

¹⁸ BADÓ ATTILA: *Nép szava Isten szava? A francia esküdtszék dilemmái.* in: Jogelméleti Szemle 2000/1. 1-7.p.

fellebbviteli esküdtbíróóság. A fellebbviteli eljárás során már 9 esküdt és 3 szakbíró dönt, a kedvezőtlen döntéshez már a 12 szavazatból 8 is elég.¹⁹

V.3. A nyilvánosság elvének megvalósulása és a francia esküdtzéki rendszer hatása

A társadalomban igen nagy érdeklődésre tartottak számot a tárgyalások korábban is. Némethy Imre arról számolt be, hogy mindig nagyszámú volt a részvétel, és egy-egy jelentősebb ügyben akár kétszáz ember is összezsúfolódtott a tárgyalótermekben (*nyilvánosság elvének megvalósulása*).²⁰

Hasonló esküdtzéki forma működik Spanyolországban és Portugáliában egyaránt.

VI. A német esküdtzéki rendszer

Németországban az esküdtzék sajátos formája alakult ki, az ülnök típusú rendszer, amely egy kevert bírósági forma, amely még számos országban is fellelhető, többek között Magyarországon és Horvátországban egyaránt.

VI.1. Az ülnökválasztási eljárás sajátosságai

Sajátossága, hogy az 5 éves választási cikluson belül a laikust tiszteletbeli bírónak (*Ehrenrichter*) választják. E laikusok a hivatásos bírók mellett teljesíthetnek szolgálatot. Az alsóbb szintű bíróságok jelentik a laikusok alkalmazásának fő színterét úgy, mint a Munkaügyi bíróság, Szociális Bíróság, Közigazgatási bíróság, Adóügyi Bíróság, Katonai bíróság, a rendes bíróság első szintje (*Amtsgericht*), a Tartományi Bíróság. Ezekben a bíróságokban a laikusok tény-és jogkérdésekben döntenek. A *Schöffengerichte* (Schöffengerichte) feltehetően a legismertebbek, amelyek tipikusan a bírósági rendszer legalsó szintjén, a két évnél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetében illetékesek. A szövetségi törvényi szabályozáson túl tartományi sajátosságok is, többek között, hogy egy tartományban olyan célra is alkalmaznak laikus bírakat, amire más tartományokban egyáltalán nem (például Bajorországban a tisztviselők fegyelmi ügyeinél igénybe vett laikusok).

A német bírák (laikus bírák, *Schöffengerichte*) jogállásáról részletesebben a német bírósági szervezeti törvény rendelkezik, illetve az erre vonatkozó legalapvetőbb szabályokról, amelyben rendezi a jogalkotó az „ülnökbíróságok” helyét, szerepét, illetékességét és a kiválasztásra vonatkozó legfontosabb szabályokat.

A német ülnökök választására 5 évente kerül sor, hogy ezt követően egy elnöklő szakbíró mellett a klasszikus ülnökbíróság vagy a fiatalok ülnökbírósága keretében vehessenek részt a döntéshozatalban. Ülnök kizárólag német állampolgár lehet, aki már betöltötte 25. életévét és még nem múlt el 70 éves. A különböző egészségügyi vagy feddhetetlenséggel összefüggő alkalmatlansági okok mellett lényeges azon személyek alkalmatlanná nyilvánítása, akik állami hivatalnokként, a klasszikus jogász hivatásrendek tagjaként (ügyész, bírói ügyvéd, közjegyző), vagy rendőrként a laikus bírói szerepet szakmai képzettségük okán nem tudnák ellátni. Németországban az ülnöki tevékenység állampolgári kötelezettség. A *Bundestag*, a *Bundesrat*, az Európa Parlament képviselői vagy a tartományi képviselők mellett azok mondhatnak nemet az ülnöki tevékenységre, akik már meghatározott ideig ellátták e funkciót, vagy például az egészségügyben dolgozók, illetve azok, akik be tudják bizonyítani, hogy a feladat ellátása számukra vagy másnak rendkívüli kárral járna. Ha

¹⁹ NÉMETHY IMRE: *Főtárgyalás a párizsi esküdtzék előtt*. in: Magyar Közigazgatás 1925/8. 1.p.

²⁰ NÉMETHY 1925/8. 1-2.p.

az ülnöki tevékenységre nincs elég jelölt vagy önként jelentkező, akkor a listán akarata ellenére is bárki szerepelhet.

Az ülnök javaslati listára azok neve kerülhet fel, akit a jelenlévő önkormányzati képviselők 2/3-a megszavaz, melyre az ülnökök túlnyomó többsége a pártok, egyházak, civil szervezetek javaslatára vagy saját elhatározásból, önkéntes alapon kerül fel. Az idősek vagy az állami alkalmazottak jelentős felülreprezentáltsága kimutatható a listán. A *javaslati listát* (amelyen kétszer annyi személynek kell szerepelnie, mint amennyire ténylegesen szükség van) az önkormányzatok megküldik a területileg illetékes bíróság (*Amtsgericht*) ülnökökkel foglalkozó bírójának. A kiválasztási eljárás második része már a bíróságok irányítása mellett zajlik, ahol ötévente egy választási bizottság áll fel, amelyben helyet kap a bíróság egy kijelölt bírója, 1, a tartományi kormányzat által kijelölt köztisztviselő, és 7, az önkormányzatok által (a képviselők 2/3-ának szavazatával megválasztott) delegált helyi lakos. E testület egyszerű többséggel dönt a jelöltekkel szembeni kifogásokról, és minősített többséggel az ülnökök és a pótülnökök 5 évre történő megválasztásáról. A kiválasztási eljárás harmadik szakasza a konkrét bírósági ügyelosztás.

Évközben az ülnök nem osztható be az előre meghatározotton kívül másik ügyszakba vagy másik tanácsba, hiszen az sértené a törvényes bíróhoz való jogot. Főszabályként egy ülnöknek lehetőleg csupán 12 tárgyalási napot kell a bíróságon eltölteni, amely szabály egy elhúzódó ügy esetében áttörhető. Lényeges elem, hogy az ülnök végig jelen legyen a tárgyaláson, személyében ne következzen be jogszabályellenesen változás. A jogszabályok komoly szankcióval fenyegetik azokat, akik az elfogadott indokon túl (például súlyos betegség, közeli hozzátartozó halála) igazolatlanul hiányoznak egy tárgyalási napról. Ilyenkor nem csupán jelentős pénzbüntetésre, hanem következményként a tárgyalás elmaradásából bekövetkező károk (tanúk, ügyvédek útiköltsége stb.) megfizetésére is kötelezhetők. Ahhoz, hogy az ülnökbíróságok munkája gördülékenyen folyhasson, a törvény a megválasztott és az adott évre előre meghatározottan tanácsba osztott ülnök (*Hauptschöffen*) mellett segédülnöki (*Hilfsschöffen*) és pótülnöki (*Ergänzungsschöffen*) tisztségekről is rendelkezik. Az elfogadható indokkal tevékenységet ellátni képtelen ülnök helyére a segédülnökök közül rendelnek be személyeket a bíróságok (akik az adott évre nem kerültek beosztásra), ám ülnökké választásuk már korábban megtörtént. Bonyolultabb, láthatóan hosszabb ideig elhúzódó tárgyalássorozat esetén a bíróságok pótülnököt (vagy amerikai fogalomhasználatnál „*árnyékülnököt*”) alkalmazzanak. Ilyenkor a pótülnök a teljes tárgyalási szakaszban jelen van, és anélkül üli végig a tárgyalásokat, hogy a bírói tanács tényleges tagja lenne. Abban az esetben, ha egy ülnök valamilyen oknál fogva kiesne, akkor anélkül csatlakozhat a tanácsba, hogy újra kellene kezdeni a tárgyalássorozatot.

Az ülnökök nem viselnek egyenruhát, őket nevezik így: „bírák talár nélkül”.

Tevékenységüket csakis szakbíró elnöklete mellett láthatják el, továbbá a tiszteletbeli tevékenységükért (ellentétben a magyar ülnökökkel) díjazást nem kapnak. Ezzel szemben minden olyan kiadás megtérítésére igényt tarthatnak, amely az ülnöki tevékenységből következik, így az útiköltség, telefonköltség megtérítése mellett akár a bébiszitter igazolt költségét is elszámolhatják.

VI.2. Képzés, továbbképzés

Említést érdemel az ülnökök képzése, továbbképzése, amelyet a jól szervezett ülnöki egyesületek bonyolítanak le tartományonként a népfőiskolákkal együttműködve, és gondoskodnak arról, hogy az ülnökök a feladatuk ellátásához szükséges ismeretekre szert tehessenek.²¹

²¹ BADÓ -BENCZE -BÓKA -MEZEI 2012,142-147.p.

VI.3. Az ülnökök jogai és kötelezettségei, a német ülnökrendszer hatása

Az ülnökök, a magyar rendszerhez hasonlóan az ítélethozatal tekintetében azonos jogokkal rendelkeznek. Függetlenségük a szakszabályokhoz hasonlóan garantált, az ítélet tekintetében nem utasíthatók, az ítélettel okozott károkért nem tartoznak felelősséggel a szándékos jogszabálysértés esetét kivéve. A tárgyalás során az ülnökök (a szakszabályokhoz hasonlóan) kérdéseket tehetnek fel a vádlottnak, tanúnak.

Nem hunyhatunk szemet az ülnökök viselkedésének sajátosságai és a rájuk ható külső tényezők felett sem, amelyre próbálnak rávilágítani a kutatók is. Ebben a vizsgálatban az ülnökök kockázatvállaló képességétől kezdve, a média általi befolyásolhatóságon át, az ülnöki feladatot teljesítők átlagnál jóval magasabb igazságérzetéről, korrektségéről tanúskodnak.

Az ülnöki rendszerhez hasonló alakult ki még számos országban, többek között : Ausztria, Finnország, Norvégia, Svédország, Észak-Írország, Dél-Afrika. Emellett a speciális laikus bíraskodás formája Németországon kívül még megjelenik Norvégiában, Franciaországban, Magyarországon és Horvátországban egyaránt.

VII. A magyar esküdszéki rendszer

VII.1. Története röviden

Az esküdszék kezdete hazánkban 1848. április 29. , amikor megszületett a sajtóesküdszéki rendelet, amely a vádeszküdszék felállításáról hozott határozatot. 1848:18. tc. , a Sajtótörvény, amelyben előírták, hogy valamennyi törvényhatóságnál vádeszküdszéket kell felállítani, mely 12 főből állt. A sajtótörvényhez kapcsolódóan Deák Ferenc, igazságügy-miniszter adta ki azt a rendeletet, mely az eljárást szabályozta.²² Az esküdte válást vagyoni cenzushoz kötötték. A vétkekesség kimondásához 8 fő egybehangzó szavazatára volt szükség. Ezután eltörölték, majd az 1867. május 17-én kelt 307. számú igazságügy miniszteri rendelet nyitotta meg újra a lehetőséget az esküdszékek felállítására sajtóperekben. Az esküdszék önállóan, a hivatásos bírák szakmai irányítása nélkül sajtóvétség felett ítélt tény- és jogkérdésben. A tárgyalás az ítélethozatalt kivéve nyilvános volt, a fellebbezés a pesti ítéletábrához volt lehetséges. 1896:33. törvénycikk, a Bünvádi perrendtartás (Bp.) vezeti be újra az eltörlését követően, amelynek a XIX. fejezete szól az esküdbíráóság előtt folyó főtárgyalásról. Egy év múlva születik meg az 1897:33. törvénycikk az esküdbíráóságokról (Et). Az Et. kimondja, hogy minden olyan törvényszéknél, amelynek büntető hatásköre van, esküdbíráóságot kell szervezni. Az első világháború kitörése előtt pedig francia mintájú, kevert esküdszék működött hazánkban. Az esküdszékek e formáját, működését 1919-ben, a 6898/1919 M.E. rendelet szüntette meg (1919. november 23.) végleg.

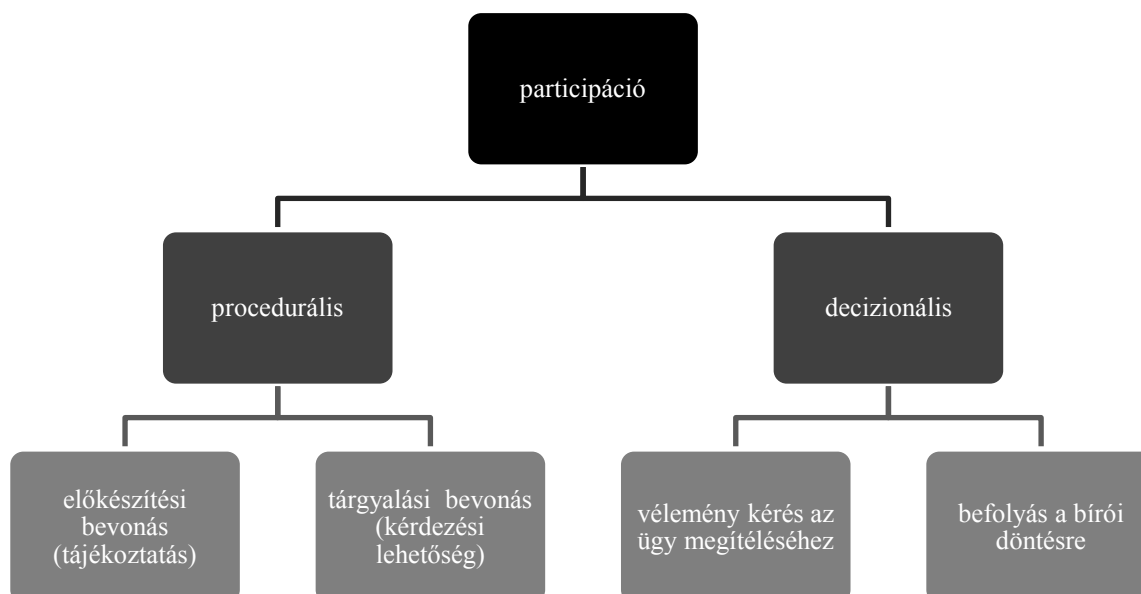
VII.2. Ülnökválasztás, ülnökök alkalmazása Magyarországon

A hazai hatályos szabályozás szerint a néprészvétel formája az ülnökrendszer a bírósági eljárásokban, amely azt foglalja magában, hogy törvény által meghatározott ügyekben és módon nem hivatásos bírák is részt vesznek az ítélezésben.²³

²² MÁTHÉ GÁBOR: *A sajtóesküdszéki eljárás szabályozása. 1848. év-a dualizmus első periódusa.* in: DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Studia in honorem Árpád Erdei, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2009*, 89.p.

²³ Alaptörvény 27. cikk (2) bekezdése

Az ülnöki participáció modellje:

24

Ülnöknek megválasztható az, aki büntetlen előéletű, választójoggal rendelkező, 30. életévét betöltött, 70. életévét be nem töltött, magyar állampolgár, illetve akit az arra feljogosított társadalmi szervezet vagy természetes személy(ek) jelöli(k). Az (általános) ülnökök mellett pedagógus, munkaügyi és katonai ülnökök működnek közre az igazságszolgáltatás munkájában.

Az általános ülnökválasztás keretében 4 évre választják az illetékes helyi (települési, megyei, fővárosi) önkormányzatok. A legutóbbi ülnökválasztás 2015 tavaszán volt, így a következő várhatóan 2019. március-áprilisban lesz. Az időpontját a köztársasági elnök írja ki, amely meghatározott időn belül az adott bíróság illetékességi területén működő önkormányzatok joga és feladata az illetékes igazságügyi szerv által meghatározott számú ülnök megválasztása. Az önkormányzatok a választást megelőzően az ülnökválasztással kapcsolatosan választási elveket is elfogadhatnak, amelyben rögzíthetik többek között azt is, hogy előnyben részesíthetők pl. azok a hivatalban lévő ülnökök, akik folyamatban lévő bírósági tárgyalásban vesznek részt.

Az ülnököket társadalmi szervezetek (pártokat kivéve) és magánszemélyek jelölhetik, míg a pedagógus ülnököket az alap- és középfokú oktatási intézmények tantestületei, a munkaügyi ülnököket a munkavállalók és munkaadós érdekképviselői szervei jelölik. Az önkormányzatok azt is meghatározzák, hogy meddig és hová kell beadni az előírt jelentkezési nyomtatványon az ülnöki jelentkezéseket, ehhez az érvényes ülnöki mandátummal rendelkező ülnököknek (ha újra szeretnék magukat választatni), a bíróság ajánlást is adhat. Mindez abban az esetben érdekes, ha az ülnökök folyamatban lévő ügyben dolgoznak, hiszen az eljárási szabályok szerint, ha a tanács összetételében változás van, úgy az eljárás megismétlésének szükségessége merül fel. Az ülnök személyének változása azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy az addigi eljárást meg is kell ismételni. A jelentkezések összegzése után az

²⁴ BADÓ ATTILA-FELEKY GÁBOR-LŐRINCZI JÁNOS: *Laikus és professzionális bírák viszonya a kevert bíróságban- Egy empirikus vizsgálat eredményei a magyar ülnökrendszerről.* Állam- és jogtudomány LVIII 2017/1. 3-28.p.

önkormányzatok illetékesei elkészítik a képviselő-testület számára az előterjesztéseket, amelyekről a képviselő-testület szavaz. Az elfogadás után az önkormányzat megküldi az elfogadott ülnökök listáját az illetékes bíróságnak, amelynek elnöke behívja eskütételre a megválasztott ülnököket, akik azután a bíróság elnökének beosztása alapján megkezdhetik munkájukat.

A leggyakoribb eset, melynél az ülnökök többsége háromtagú *büntetőtanácsokban* dolgozik (egy hivatásos, és két nem hivatásos ülnökből áll). Az elsőfokú tanácsok dolgoznak így, amelynél egyrészt a helyi bíróságokon, másrészt a törvényszékeken járnak el. Főként első fokon azokban az ügyekben van szükség ülnöki munkára, amelyek esetében a törvény 8 évi vagy ennél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli, illetve, ha a vádirattól eltérő minősítés lehetőségét állapítják meg, vagy az egyesbíró az ügyet tanács elé utalja. Törvényszéken azokban az ügyekben járnak el, ahol a törvény 15 évi vagy életfogytig tartó büntetés kiszabását is lehetővé teszi. Ezen kívül a büntetőeljárás törvény konkrétan is nevesíti azokat a bűncselekményeket, amelyekben első fokon így kell eljárni (a teljesség igénye nélkül sorolva: emberölés és kísérlete, előkészülete, emberölés minősített esetei, testi sértés súlyos, minősített esetei, a különösen nagy vagy ezt meghaladó értékre elkövetett lopás, rablás, sikkasztás hűtlen és anyag kezelés, csalás, kifosztás, gazdaság, állam és emberiség elleni bűncselekmények stb.) Katonai büntetőeljárás esetében az ülnökök vonatkozásában még egy feltételnek kell megvalósulnia, mely szerint hivatásos szolgálati viszonytal kell rendelkeznie, hiszen konkrét ügyben a terheltnél alacsonyabb rendfokozatú ülnök nem lehet tagja az eljáró tanácsnak. A fiatalkorúakkal szembeni eljárásban az egyik ülnöknek kötelezően pedagógusnak kell lenni. Első fokon öttagú tanács is eljárhat, ekkor a tanács összetétele két hivatásos és három nem hivatásos ülnök.²⁵

Magánvádas eljárás esetében a vádat nem az ügyész, hanem a sértett képviseli, ekkor az ülnök önállóan is eljárhat. Esetei: a könnyű testi sértés, a becsületsértés, a rágalmozás, magántitok megsértése, levéltitok megsértése és a kegyeletsértés. Ezen esetekben az ülnök személyes meghallgatás nélküli határozathozatalban, vagy a személyes meghallgatás során eljárhat, határozatot is hozhat (pl. eljárás felfüggesztése, megszüntetése tárgyában), de csak korlátozottan. Ugyanis az eljárás felfüggesztésére csak alkotmányellenesség esetén van lehetőség. Az ülnök meg is szüntetheti az eljárást bizonyos esetekben pl. a vádlott gyermekkor, halála esetén, ha a cselekményt már jogerősen elbírálták, illetve ha a magánindítvány vagy a kívárat hiányzik és nem pótolható. Ezzel ellentétben nem szüntetheti meg az eljárást, ha az ülnök szerint a cselekmény nem bűncselekmény, nem jelentős cselekmény, vagy az nem veszélyes a társadalomra. Továbbá, ha a büntethetőséget megszüntető egyéb ok (elévülés, kegyelem, tevékeny megbánás, törvényben meghatározott egyéb ok) áll fenn. Az eljárás megszüntetése kötelező az alábbi esetekben: a személyes meghallgatáson a feljelentő nem jelent meg és magát alapos okkal, haladéktalanul nem mentette ki, vagy azért nem volt idézhető, mert lakóhelyváltozását nem jelentette be, illetve a feljelentő visszavonja a feljelentését. Ezekben az esetekben is hozhat az ülnök határozatot. A személyes meghallgatás során a bíróság megkísérli a felek kibékítését is, ebben is eljárhat ülnök (békéltető ülnök).

Munkaügyi perek esetén főszabályként a megyei szinten működő, helyi (munkaügyi) bíróság egy hivatásos és két nem hivatásos ülnök-bíróból álló tanácsban jár el. Rendezvények esetében, ha a rendőrség határozatával megtiltja a megtartását, ez ellen a határozat ellen 3 napon belül bírósági felülvizsgálatot lehet kérni, ekkor a bíróság nem peres eljárásban, ülnökök közreműködésével határoz. Munkaügyi perek a munkaviszonyból (munkaviszony, közszolgálati viszony, szolgálati viszony, szövetkezeti tag munkaviszony jellegű jogviszonya, bedolgozói jogviszony) származó per számít. Ide értendő a munkaügyi szerződés megkötését

²⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

megelőző és a munkaviszony megszűnését követően a munkaviszonyból eredő jogra alapított igény érvényesítése is, a kollektív szerződés megkötésére jogosult felek, illetve ezek és harmadik személy közti jogvitája, a kollektív szerződés fennálltára vagy az abból eredő jogra vonatkozó jogvita is. Ezen kívül a sztrájkra vagy a munkaharccal, a szervezkedési szabadsággal kapcsolatos jogellenes magatartásra vagy ezek vonatkozásában a törvényben előírt kötelezettség teljesítésére kiterjedő jogvita.²⁶

Polgári perek esetében ritka az ülnökök jelenléte, mivel itt főszabályként egyesbíró jár el.²⁷

Az ülnöki munkáért tiszteletdíj jár, amelynek mértéke az ülnök működésének minden napjára a bírói illetményalap egy napra eső összegének 25 %-a. Ez azokra igaz, akiknek az ülnöki tevékenységük mellett főfoglalkozásuk nincs, ha van főfoglalkozásuk, akkor a tárgyalási napra tisztsége gyakorlásának idejére távolléti díj illeti meg, melyet (ha a fenti módon számított tiszteletdíjnál alacsonyabb), arra az összegre kell kiegészíteni.²⁸

VII.3. Az ülnökök jogai és kötelezettségei

Az ítélezésben a hivatásos bírakkal azonos jogaik és kötelezettségeik vannak.

Az ülnökök a megbízatásuk időtartama alatt nem lehetnek tagjai pártnak, és politikai tevékenységet sem folytathatnak, nem tekinthető politikai tevékenységnek a munkavállalói (a szakmai, érdekvédelmi) szervezetben való részvétel.

Az ülnököt az igazságszolgáltatásban való részvételével összefüggő cselekmény tekintetében mentelmi jog illeti meg. Az ülnök bíróság vagy más hatóság előtt (megbízatásának ideje alatt és azt követően) nem vonható felelősségre az igazságszolgáltatásban való részvétele miatt, továbbá a megbízatásának gyakorlása során általa közölt tény vagy vélemény miatt. Ez a mentesség nem vonatkozik a szigorúan titkos és titkos minősítésű adattal való visszaélésre, a rágalmozásra és a becsületsértésre, valamint az ülnök polgári jogi felelősségére. A mentesség kiterjed a közhatalmat gyakorló személy vagy közszereplő politikus sérelmére elkövetett becsületsértésre, valamint, amennyiben az ülnöknek nem volt tudomása arról, hogy a közlés a lényegét tekintve valótlan, rágalmozásra.

Az ülnököt az bíróság elnöke hívja és osztja be az ítélező tanácsba. Az ülnöknek joga van ahhoz, hogy a behívásáról legalább egy hónappal korábban értesüljön, illetve, hogy kérésére a bíróság elnöke elhalaszthassa a működése megkezdésének időpontját.

További jogai a munkája során, hogy a tárgyalandó ügyek tény- és joganyagát megismerheti, arról őt az ítélező tanács elnöke tájékoztatni köteles, a tárgyaláson a hivatásos bíróhoz hasonlóan kérdéseket tehet fel, emellett az ítélet meghozatalát megelőző zárt tanácskozássra vonatkozó titok megőrzése (ami kiterjed a szolgálati vagy az államtitokra is) az ülnökre is vonatkozik, esetlegesen eltérő véleményt fejthet ki, amit aztán zártan kezelendő különvéleményként csatolhatja.

Az ülnökök alapvető kötelezettsége, hogy Magyarország Alaptörvényéhez és a törvényekhez hűek legyen, mindenkor lelkiismeretesen járjanak el, és tanúsítsanak a tisztségükhöz méltó magatartást. A folyamatban lévő ügyekről pedig nem nyilatkozhatnak. A bírák eljárásból történő kizárására vonatkozó rendelkezések az ülnökökre is irányadók, kötelesek a velük szemben felmerült kizárási okot haladéktalanul bejelenteni.²⁹

VIII. Záró gondolatok

A laikus bíraskodás legitimitásával, társadalom általi elfogadottságával kapcsolatban számos kérdés, ellentétes vélemény merülhet fel. Többek között : vajon meg tudja-e valósítani a laikus elemek részvétele a büntetőeljárársban mindazt, amit elvárunk tőle? , képes-e a

²⁶ 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről

²⁷ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

²⁸ 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról

²⁹ www.ulnokok.hu/a-nem-hivatasos-biroi-tevekenysseg.

gyakorlatban érvényre juttatni azokat az elveket, melyek mentén kialakult? Ez mindenekelőtt a laikusok sokrétű gyakorlati szemléletmódjának a büntetőeljárás során való hasznosítását, valamint a büntető igazságszolgáltatás feletti kontroll gyakorlását jelenti.

Ma Magyarországon a laikus elemek részvétele a büntetőeljárásban az ülnökök részvételével valósul meg, akik csak az elsőfokú eljárásban vehetnek részt.

Véleményem szerint ebben a rendszerben a laikus nézőpont nem tud megfelelően érvényesülni, mert a hivatásos bíró szerepe nagyon jelentős. A szakbíró tekintélye, jogban való jártassága, illetve útmutatása a határozathozatal előtt „mellérendelt” szerep érzését keltheti az ülnökökben. A tanácskozás a bíróval közösen folyik, az ülnökök nem tanácskoznak maguk között, így nincs lehetőség a laikus nézőpont igazi kifejtésére, alapos megtárgyalására. Közismert az a szakbírói vélekedés, hogy ők inkább, mint „szükséges rosszra” tekintenek a laikusokra, és a véleményük nem számottevő a tanácskozás során. A klasszikus feladat, mely a laikus elemre hárulna, vagyis a bűnösség kérdésében való döntés, nem tud érvényesülni. Ez azt az újabb kérdést veti fel, hogy helyes-e a laikus vélemény érvényesíthetőségének ily módon való leszűkítése, vagy érdemes lenne fontolóra venni az esküdtszéki intézmény újbóli bevezetését a magyar büntetőeljárásba.

Ehhez kapcsolódik Botos Gábor véleménye, amely a Rendészeti Szemlében jelent meg 1992-1993-ban. A szerző fontosnak tartja a népkontroll bevezetését a büntetőeljárásban, mely nézete szerint az esküdtszéki rendszerrel valósulhat meg, ezáltal a népképviselőhez való jog az igazságszolgáltatásban is érvényesülhetne. Kiemeli továbbá, hogy a bíró mindig hivatalnok marad, az esküdt azonban képviselheti a hivatalnok-szemlélettől mentes nézőpontot a bírászkodásban. Hangsúlyozza azt a szakértelmet, amelyet az esküdtek képviselhetnek, és amely mindenképp segítségére lehet a bírónak a döntésben, mérlegelésben.³⁰

Összegzésképpen, a laikus bírászkodás jelentős múltra tekinthet vissza, amely biztosítja a néprészvételt az igazságszolgáltatásban, ezzel erősítve a demokráciát. Ám még mindig nem tudott megvalósulni teljes egészében, hiszen számos országban korlátozott mértékben működhet, illetve sok rendszer nem ismeri fel a jelentőségét, kiemelkedően fontos szerepét, ezáltal arra törekednek, hogy ezt az elemet kiszorítsák az igazságszolgáltatásból, amely hosszú távon elégedetlenséghez vezetne. A konklúzió tehát, hogy minden ország törekedjen legalább arra, hogy megtartsa a laikus bírászkodás jelenlétét, ezzel erősítve a harmadik hatalmi ágat a fékek és ellensúlyok rendszerében. Ha teheti, akkor minőségében fejlessze a végletekig a saját berendezkedési formájához legjobban illőt (angolszász típusú, kontinentális forma, kevert esküdtszék, ülnöki rendszer).

³⁰ BOTOS GÁBOR: *Az esküdtbíróság intézményének újbóli bevezetéséről*. in: Rendészeti Szemle 1992/2. 45-48.p.

Felhasznált irodalom: (szövegben való előfordulás sorrendjében)

JACKSON, JOHN-KOVALEV, PAVLOVICH, NIKOLAY: *Lay adjudication and human rights in Europe*. in: Colum. J. Eur. L. winter 2006/2007. FINKEY FERENC: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond kiadása, Budapest, 1899.

MOÓR GYULA: *Az esküdtbíráskodás kérdéséről*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

KABÓDI CSABA: *Igazságszolgáltatás-szolgáltatás?* in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

ERDEI ÁRPÁD: *Tanok és névtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ-SCHANDA BALÁZS: *Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.

BADÓ ATTILA-BENCZE MÁTYÁS-BÓKA JÁNOS-MEZEI PÉTER: *A jogrendszerek világa*. Pro Talenti Universitas Alapítvány, Szeged, 2012.

MAHLER, GORDON: *Az amerikai büntetőeljárás vázlata*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

BADÓ ATTILA: *Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Hírhedt esetek az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának történetéből*. Studio Batiq, Szeged, 2004.

BADÓ ATTILA: *Társadalomtudósok a bíróságon. A média hatása. (Út a pártatlan ítéltők felé)*. Jogtudományi közlöny 49.1994/1.

BADÓ ATTILA: *Nép szava Isten szava? A francia esküdtszék dilemmái*. in: Jogelméleti Szemle 2000/1.

NÉMETHY IMRE: *Főtárgyalás a párizsi esküdtszék előtt*. in: Magyar Közigazgatás 1925/8.

MÁTHÉ GÁBOR: *A sajtóesküdtszéki eljárás szabályozása. 1848. év-a dualizmus első periódusa*. in: DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Studia in honorem Árpád Erdei, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar*, 2009.

BADÓ ATTILA-FELEKY GÁBOR-LÖRINCZI JÁNOS: *Laikus és professzionális bírák viszonya a kevert bíróságban-Egy empirikus vizsgálat eredményei a magyar ülnökrendszerről*. Állam- és jogtudomány LVIII 2017/1.

[www.ulnokok.hu/a-nem-hivatasos-bírói-tevékenység](http://www.ulnokok.hu/a-nem-hivatasos-biroi-tevekenysag).

BOTOS GÁBOR: *Az esküdtbíráóság intézményének újbóli bevezetéséről*. in: Rendészeti Szemle 1992/2.

Jogforrások: (szövegben való előfordulás sorrendjében)

Polgári perrendtartásról szóló törvény (Pp).

Az 1996. évi Munkavállalók jogairól szóló törvény deklarálja a magisztrátus tevékenységével összefüggő szabadságot.

Alaptörvény, 2011. április 25.

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról

Baya Amouri: La Cour Constitutionnelle Tunisienne

Résumé :

Issue d'une observation sur le vif des événements qui se sont déroulés en Tunisie du 17 décembre 2010 à la fin du décembre 2017, cet article sur la « cour constitutionnelle Tunisienne » propose quelques pistes de réflexion et ouvre sur des questions qui se posent pour le juriste, en particulier face à l'impuissance de l'Etat Tunisien de mettre cette cour en place jusqu'aujourd'hui.

Sommaire:

Introduction

Section 1 : Le passage d'un conseil constitutionnel à une cour constitutionnelle : un passage flexible

Section 2 : Présentation de la cour constitutionnelle : les caractéristiques de base

Section 3 : La mise en place de la cour constitutionnelle : Lenteur du processus

Conclusion

« Lorsque le peuple un jour veut la vie
Force est au destin de répondre
Aux ténèbres de se dissiper
Aux chaînes de se briser... »¹

Introduction :

Au lendemain de la Révolution Tunisienne du 14 janvier 2011², le peuple tunisien élu à l'occasion de la première élection démocratique et libre organisée depuis l'indépendance du pays en 1959, une Assemblée nationale constituante³, qui a adopté par la suite la nouvelle Constitution du pays le 27 janvier 2014⁴ tout en prévoyant pour la Tunisie un régime Republicain semi-présidentiel⁵, monocamérale démocratique⁶ et multi partite.

Cette nouvelle constitution consacre des nobles valeurs humaines, des principes des lumières, et des principes universels des droits de l'Homme qu'aucun amendement ne saurait remettre en cause selon l'article 49 du même texte fondateur.

¹ Abou el Kacem Chebbi (1909- 1934) poète tunisien de langue arabe. Les vers cités font partie de l'hymne national de la Tunisie

² Il s'agit de la première révolution démocratique et sociale qu'ait jamais connue le monde arabe. La révolution tunisienne parfois appelée « révolution de jasmin, est une révolution considérée comme essentiellement non violente⁶, qui par une suite de manifestations et de sit-in durant quatre semaines entre décembre 2010 et janvier 2011, a abouti au départ du président de la République de Tunisie, Zine el-Abidine Ben Ali, en poste depuis 1987.

³ connue pour être la première élection démocratique en Tunisie, s'est déroulée lors d'un scrutin proportionnel à un tour, organisé du 20 au 23 octobre 2011, dans le but d'élire ses 217 membres.

⁴ Les élus de l'Assemblée nationale constituante ont approuvé la constitution à une majorité écrasante de 200 voix pour, 12 contre et 4 abstentions.

⁵ Une catégorie de régime politique théorisée par le juriste français Maurice Duverger comme présentant des caractéristiques mixtes de deux autres grandes catégories le régime parlementaire et régime présidentiel.

⁶ Est un système politique dans lequel le pouvoir législatif est détenu par une seule chambre ou assemblée qui réunit les représentants de la nation.

C'est dans ce contexte et afin de garantir la valeur de ces principes d'un point de vue opérationnel, qu'a été exigée la création d'une institution chargée de vérifier la conformité des futures lois à la constitution, dénommée « cour constitutionnelle », régie par les articles 118 à 124 du texte suprême, formant le titre II du chapitre V de la Constitution, consacré au « pouvoir judiciaire ».

La Cour constitutionnelle Tunisienne trouve son fondement juridique non seulement dans la constitution Tunisienne du 26 janvier 2014 mais aussi dans la loi organique n° 2015-50 du 3 décembre 2015, relative à la Cour Constitutionnelle.

Autrement dit, la Constitution autorisait la création de la cour constitutionnelle, mais cette cour ne verra son organisation, son fonctionnement et ses attributions déterminés qu'un an plus tard avec ladite loi organique.

Sur le plan terminologique, le lexique des termes juridiques définit la Cour constitutionnelle comme une juridiction chargée du respect de la Constitution, en particulier le contrôle de la constitutionnalité des lois. Sa composition et sa mode de saisine varient selon les pays⁷. Quant aux dictionnaires du vocabulaire juridique il reprend la fonction du contrôle de conformité déjà énoncé par la définition du lexique des termes juridiques mais ledit dictionnaire ajoute que c'est aussi une juridiction placée en dehors de la hiérarchie de l'ordre judiciaire ou administratif⁸.

Le modèle de la Cour constitutionnelle s'est répandu au 20ème siècle dans le monde entier, avec une organisation et des contre-pouvoirs d'une grande diversité. En 20ème siècle une grande partie des pays ont été influencée par les États-Unis et Grande-Bretagne.

En Grande-Bretagne, par exemple, le Parlement, qui considéré comme étant une institution toute puissante, exclut en principe le contrôle de constitutionnalité. Mais en contre part on s'aperçoit qu'il existe une certaine forme de contrôle de constitutionnalité celui du contrôle exercé par le conseil privé, contrôle sur les décisions des cours de certains membres du Common Welser, sorte de cour suprême sur les cours du Commonwealth.

En Europe le développement de la justice constitutionnelle correspond à la fin de la Première Guerre Mondiale. Citons à titre d'exemple le modèle inauguré par République d'Autriche 1920, par Kelsen et Renner, qui a transformé l'ancien tribunal d'empire à une cour constitutionnelle.

La Cour constitutionnelle fédérale Allemande était fondamentale dans le processus de justice transitionnelle et l'un des piliers les plus solides de la démocratie allemande après-guerre, dotée d'après la loi fondamentale de 1949, la loi suprême en Allemagne, de compétences larges et qui était amenée à trancher sur des questions fondamentales d'ordre social notamment comme le droit à l'avortement, etc⁹.

De même, en Roumanie, la cour de cassation roumaine 1923 a décidé de contrôler la conformité des lois à la Constitution. L'Espagne républicaine de 1931 s'est dotée, de même, d'un tribunal des garanties constitutionnelles qui consacre l'idée du recours ouvert à tous individus qui se plaignent d'une atteinte à un droit constitutionnellement garanti.

Bien que la dénomination donnée à cet organe, diffère d'un pays à l'autre « Conseil constitutionnel » « Cour suprême » « Tribunal constitutionnel » « Tribunal suprême », le but qui est la justice constitutionnelle est toujours le même.

C'est ainsi que l'article 118 de la constitution Tunisienne dispose que « *la Cour constitutionnelle est une instance juridictionnelle indépendante...* », La loi organique n°2015-50 du 3 décembre 2015, relative à la Cour Constitutionnelle, dispose de sa part aussi que « *la*

⁷ Raymond Guillien et Jean Vincent, lexique des termes juridiques, 14e édition, Dalloz, Paris 2004

⁸ Rémy Cabrillac, Dictionnaire du vocabulaire juridique, 2e édition, juris-classeur, Paris, 2004

⁹ Rihab Boukhatia, Tunisie: À quand une mise en place de la Cour constitutionnelle? Les expériences italienne et allemande comme exemple, huffpost Tunisie, 21/04/2017

Cour constitutionnelle est une instance juridictionnelle indépendante garante de la suprématie de la Constitution, et protectrice du régime républicain démocratique et des droits et libertés, dans le cadre de ses compétences et prérogatives prévues par la Constitution et énoncées dans la présente loi ».

Au regard de cette définition le constituant ainsi le législateur tunisien ont confié à la cour un rôle fondamental qui ne se limite pas uniquement à la préservation de la Constitution. Elle est aussi gardienne de la démocratie. Ainsi la Cour constitutionnelle est le juge de la conformité de la constitutionnalité des normes, le garant des droits fondamentaux, l'interprète authentique de la Constitution, le régulateur du fonctionnement des institutions, le surveillant du recensement général et l'arbitre des élections politiques.

Dans le cadre de cet article, nous allons essayer de mettre l'accent sur la flexibilité du passage de la Tunisie d'un conseil constitutionnel à une cour constitutionnelle (**Section 1**) pour mettre en lumière ensuite les caractéristiques de base de la cour constitutionnelle (**section 2**) pour s'arrêter enfin sur les causes qui ralentissent le processus de la mise en place de la cour constitutionnelle (**section 3**).

Section1 : Le passage d'un conseil constitutionnel à une cour constitutionnelle : un passage flexible

Le système politique Tunisien était marqué, avant la révolution Tunisienne, par la dominance du parti politique du Rassemblement Constitutionnel Démocratique¹⁰.

Certes, le conseil constitutionnel qui était normalement une institution politique chargée, entre 1995 et 2011, d'assurer la primauté de la Constitution dans le droit tunisien¹¹, a contribué à la naissance d'autoritarisme en Tunisie.

En tant qu'organe politique, le conseil constitutionnel n'était pas indépendant et ses décisions n'étaient pas judiciaires bien qu'elles étaient justifiées et contraignantes. De même, tous les membres étaient désignés par le président de la République selon l'allégeance politique. De plus, c'est seulement le président de la République qui pouvait contester la constitutionnalité des lois devant le conseil constitutionnel.

Si l'on se réfère à la Constitution du 2014, il s'avère clairement que l'article 118 de cette loi suprême supprime définitivement le conseil constitutionnel en le remplaçant par une Cour constitutionnelle.

On est à l'égard, désormais, d'une juridiction spécialisée dans les litiges constitutionnels. Un autre point important doit être évoqué c'est que le recours est ouvert à toute personne affectée par des lois non conformes à la constitution. Les décisions motivées de la cour constitutionnelle, adoptées à la majorité absolue de ses membres, sont appelées à être publiées au journal officiel et s'imposent à tous les pouvoirs¹².

Ce passage d'un régime à l'autre ressemble à celui de l'Hongrie. En effet, la Cour constitutionnelle qui est l'instance constitutionnelle suprême en Hongrie, a été créée en 1989 dans le cadre du changement de régime et du passage d'un régime communiste à un système démocratique à l'Occidentale. Les règles définissant et organisant son rôle et son fonctionnement s'inspiraient d'ailleurs beaucoup de la Cour constitutionnelle allemande.

¹⁰ Le Rassemblement constitutionnel démocratique est un parti politique tunisien fondé le 27 février 1988 par Zine el-Abidine Ben Ali et dissous par décision judiciaire en première instance le 9 mars 2011, jugement rendu définitif par rejet d'un recours en appel le 28 mars 2011. Durant son existence, il est le parti hégémonique en Tunisie.

¹¹ Le Conseil constitutionnel dispose d'un chapitre propre de la Constitution de 1959, le chapitre IX, ajouté par la loi constitutionnelle n° 95-90 du 6 novembre 1995.

¹² Art. 5 de la loi organique n° 2015-50 du 3 décembre 2015

Section 2 : Présentation de la cour constitutionnelle : les caractéristiques de base

La cour constitutionnelle est à la fois un organe constitutionnel (1) et une juridiction indépendante (2).

1. Un organe constitutionnel

L'article 118 dispose que la Cour constitutionnelle est « une instance juridictionnelle indépendante, composée de douze membres, choisis parmi les personnes compétentes... ».

Ce que signifie que la cour constitutionnelle est à la fois un organe constitutionnel et une juridiction.

En tant qu'organe constitutionnel, la cour est dotée d'un ensemble des compétences spécifiques dont plusieurs articles de la constitution en témoignent. Selon l'article 80 paragraphe 1, par exemple, le président de la République est tenu d'informer la Cour constitutionnelle des mesures qu'il prend dans le cadre de l'état d'exception et elle peut au-delà de 30 jours d'état d'exception être saisie par le président de l'A.R.P. ou par trente députés en vue de vérifier si la situation exceptionnelle persiste, dans ce cas elle décide publiquement dans un délai dépassant pas 15 jours.

Parmi les autres compétences spécifiques de la cour constitutionnelle on peut citer celle de la constatation de la vacance provisoire¹³ ou la vacance définitive. Dans ce second cas, la cour adresse une déclaration au Président de l'ARP qui assure l'intérim. Si la vacance définitive a lieu en cas de dissolution de l'A.R.P., l'article 85 dispose que le président de la République par intérim prête le serment devant la Cour constitutionnelle.

Quant à l'article 88 lui offre à la cour constitutionnelle la compétence de statuer à la majorité des deux tiers sur l'existence d'une violation manifeste la Constitution quand celle-ci est constatée par les deux tiers des membres de l'A.R.P si la Cour constitutionnelle conclut à son existence le président de la République est révoqué et il est mis fin à son mandat.

Enfin, l'article 101 offre à la Cour constitutionnelle le pouvoir de régler les conflits de compétence entre le président de la République et le président du Gouvernement à la demande de l'un d'entre eux.

2. Une juridiction indépendante

L'indépendance de cour constitutionnelle Tunisienne se manifeste non seulement à travers sa composition (A) mais aussi à travers ses compétences (B)

A-Composition de la cour constitutionnelle tunisienne

Nous allons examiner successivement, l'effectif, l'autorité et le mode de désignation (a) puis les qualifications requises pour être membre à la cour constitutionnelle (b).

a- L'effectif, l'autorité et le mode de désignation

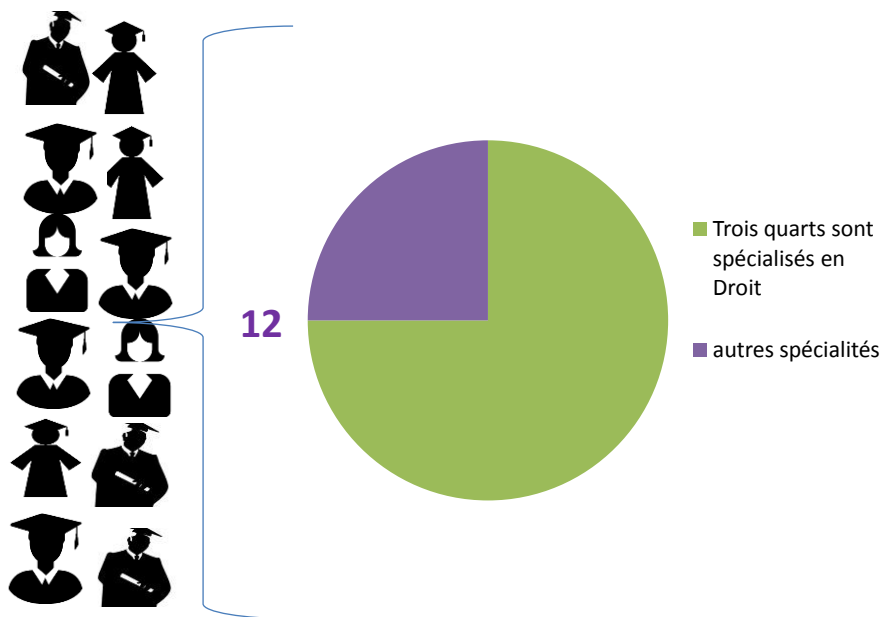
Les principales règles relatives à la composition de la Cour constitutionnelle Tunisienne sont déterminées par l'article 118 de la constitution. Elles ont été développées par la loi organique n° 2015-50 du 3 décembre 2015, relative à la Cour constitutionnelle.

En ce qui concerne l'effectif, la cour constitutionnelle est composée de douze membres dont les trois-quarts sont des spécialistes en droit tel qu'a été disposée par l'article 118 de la loi suprême et réaffirmée par l'article 7¹⁴ de la loi organique n° 2015-50 du 3 décembre 2015.

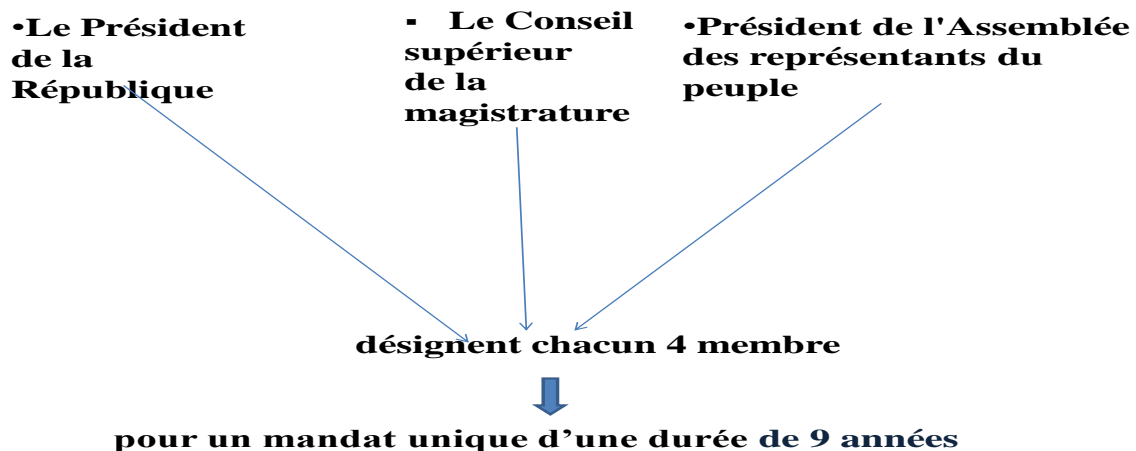
¹³ Art. 84, paragraphe 1 de la constitution de 2014.

¹⁴ Art. 7 de la loi organique n° 2015-50 du 3 décembre 2015 « La Cour constitutionnelle se compose de douze membres, dont les trois-quarts sont des spécialistes en droit »

Composition de la Cour Constitutionnelle Tunisienne

Quant à l'autorité et le mode de désignation, c'est « le Président de la République, l'Assemblée des représentants du peuple et le Conseil supérieur de la magistrature qui désignent chacun quatre membres, dont les trois-quarts sont des spécialistes en droit »¹⁵. Les membres de la cour sont désignés pour un seul mandat de neuf ans.

En France par exemple, le conseil constitutionnel est composé de neuf membres nommés par le président de la République et les présidents des chambres parlementaires. Ainsi que les anciens présidents de la République sont également membres de droit du Conseil constitutionnel mais certains ont choisi de ne pas siéger. Toutefois, le conseil constitutionnel français est le seul dont l'autorité de nomination dispose d'un pouvoir pratiquement entièrement discrétionnaire. Les nominations sont partagées de façon égale entre les présidents de la république, du Sénat et de l'assemblée Nationale¹⁶.

¹⁵ Art. 118, paragraphe 2 de la constitution de 2014.

¹⁶

En Allemagne, la cour constitutionnelle fédérale comprend seize juges, nommés pour un mandat non renouvelable de douze ans. Huit d'entre eux sont élus par le Bundestag et le reste par le Bundesrat, selon des procédures différentes dans les deux cas.

b- Les qualifications requises

Les qualités requises pour être membre de la cour constitutionnelle tunisienne ont été énumérés par l'article 9 de la loi organique n° 2015-50 du 3 décembre 2015.

En effet, le membre de la Cour constitutionnelle doit être forcément de nationalité tunisienne depuis au moins cinq ans, âgé de quarante cinq ans au moins et avoir une expérience d'au moins vingt ans.

Il est important de signaler aussi, que les membres de la Cour constitutionnelle « doivent être compétents, indépendants, neutres et intègres, et surtout n'avoir occupé aucune responsabilité partisane centrale, régionale ou locale ou ne pas avoir été candidat d'un parti ou d'une coalition aux élections Présidentielles, législatives ou locales depuis dix ans avant sa nomination à la Cour constitutionnelle ».

Ces nouveaux critères exclussent la possibilité de désignation selon l'allégeance politique comme c'était le cas dans le conseil constitutionnel.

De même, le membre doit jouir de ses droits civils et politiques, n'avoir fait l'objet d'aucune sanction disciplinaire, et avoir un casier judiciaire vierge pour les infractions intentionnelles.

Les qualités requises d'un membre de la cour constitutionnel, comme on a déjà mentionné au début de cette partie, reflètent la nécessité d'une formation juridique pour assurer une composition compétente de la cour.

En outre, le membre spécialiste en droit doit être, selon l'article 9 de la même loi organique, parmi les enseignants-chercheurs des universités depuis 20 ans au moins et titulaire du grade de professeur de l'enseignement supérieur, ou juge exerçant la magistrature depuis 20 ans au moins et relevant du grade le plus élevé, ou avocat exerçant la profession d'avocat depuis 20 ans au moins et relevant du grade le plus élevé, ou parmi les personnes ayant au moins 20 ans d'expérience dans le domaine juridique à condition qu'il soit titulaire d'un doctorat en droit ou d'un diplôme équivalent.

Le membre non spécialiste en droit doit être, titulaire de doctorat ou d'un diplôme équivalent.

B-Compétences de la cour constitutionnelle tunisienne

En vertu de la constitution, le contrôle de constitutionnalité des lois ainsi que des traités et engagements internationaux est exercé par la cour constitutionnelle. Pour Michel de Villiers, professeur de droit constitutionnel, le contrôle de constitutionnalité est une « procédure ou ensemble de procédures ayant pour objet de garantir la suprématie de la Constitution en annulant, ou en paralysant l'application de tout acte qui lui serait contraire ».

Deux types de contrôle sont prévus : un contrôle *a priori* et un *contrôle a posteriori*. Et c'est à l'instar du système français et à la différence du système allemand qui a établi un contrôle mixte diffus et concentré.

a-un contrôle a priori

Le contrôle est dit *a priori* lorsqu'il porte sur une norme n'étant pas encore entrée en vigueur. En vertu de l'article 120 de la constitution, le contrôle a priori concerne les projets de loi qui sont soumis à la Cour constitutionnelle par le président de la République, le président du gouvernement ou par, au moins, trente députés. Notons que la Constitution ne distingue pas, désormais, entre les lois ordinaires et les lois organiques.

Ainsi, les projets de lois constitutionnelles internationales qui lui sont soumis par le président de l'ARP soit pour établir qu'ils ne portent pas atteinte aux matières dont la révision est

interdite par la constitution¹⁷, soit pour contrôler le respect des procédures de révision de la Constitution¹⁸.

De même, la cour constitutionnelle est tenue de contrôler les conventions internationales qui lui sont soumises par le président de la République avant la promulgation de la loi d'adoption des dites conventions, et aussi le règlement intérieur de l'A.R.P. qui lui est soumis par le Président de l'ARP.

Il faut noter à cet égard que l'article 121 de la constitution dispose que la Cour constitutionnelle est obligée de décider dans un délai de 45 jours de la constitutionnalité « des dispositions objet du recours », que ses décisions, motivées, s'imposent à toutes les autorités et qu'elles sont publiées au Journal Officiel de la République Tunisienne.

En cas de dépassement du délai de 45 jours, la Cour constitutionnelle est contrainte de transmettre le projet au Président de la République qui le promulgue, ce qui signifie que la Cour constitutionnelle n'a pas droit à un délai supplémentaire, ni même de le demander¹⁹.

En France, la saisine a priori est obligatoire pour les lois organiques, les règlements d'assemblée et les propositions de lois soumises au référendum, et elle est facultative pour les lois ordinaires, les engagements internationaux et les lois du pays.

Enfin il faut mentionner que le contrôle de la constitutionnalité des lois de finances est soumis à un régime particulier régi par les paragraphes 5 et 6 article 66 de la constitution²⁰.

b- un contrôle a posteriori

Le contrôle est dit a posteriori lorsqu'il porte sur une norme déjà entrée en vigueur. Elle est à la base du modèle américain de justice constitutionnelle, et existe dans le modèle européen par l'intermédiaire de la question préjudicielle, introduite en France en 2008 avec la Question prioritaire de constitutionnalité.

En vertu de l'article 123 de la constitution tunisienne, si la Cour constitutionnelle connaît d'une exception d'inconstitutionnalité, elle doit se prononcer sur les demandes des formulées dans un délai de 3 mois renouvelable une seule fois. Si dans sa décision, qui doit être motivée, la Cour constitutionnelle conclut à l'inconstitutionnalité, il s'en suit que les dispositions concernées ne s'appliquent plus.

On en conclut que, la cour constitutionnelle est chargée du contrôle de la constitutionnalité de la révision de la Constitution, du contrôle de la constitutionnalité des traités, du contrôle de la constitutionnalité des projets de loi, du contrôle de la constitutionnalité des lois, et du contrôle de la constitutionnalité du règlement intérieur de l'assemblée des représentants du peuple.

Section 3 : La mise en place de la cour constitutionnelle : Lenteur du processus

¹⁷ Art. 144 de la constitution

¹⁸ Art. 120 de la constitution

¹⁹ Art. 121, paragraphe 3, de la constitution

²⁰ « Dans les trois jours qui suivent l'adoption de la loi par l'Assemblée en deuxième lecture, après renvoi ou après l'expiration des délais de renvoi sans qu'il ait été exercé, les parties visées au 1er tiret de l'article 120, peuvent intenter un recours en inconstitutionnalité contre les dispositions de la loi de finances, devant la Cour constitutionnelle qui statue dans un délai n'excédant pas les cinq jours qui suivent le recours. Si la Cour constitutionnelle déclare l'inconstitutionnalité, elle transmet sa décision au Président de la République, qui la transmet à son tour au Président de l'Assemblée des représentants du peuple, le tout dans un délai ne dépassant pas deux jours, à compter de la date de la décision de la Cour. L'Assemblée adopte le projet dans les trois jours, à compter de la réception de la décision de la Cour constitutionnelle. Si la constitutionnalité du projet est confirmée ou si le projet est adopté en seconde lecture après renvoi ou si les délais de renvoi et de recours pour inconstitutionnalité ont expiré sans qu'il y ait exercice de l'un d'eux, le Président de la République promulgue le projet de loi de finances dans un délai de deux jours. Dans tous les cas, la promulgation intervient au plus tard le 31 décembre »

La cour constitutionnelle tunisienne tarde à voir le jour, quatre ans après la promulgation de la constitution et trois ans après l'adoption de la loi organique n°2015-50 relative à sa mise en place.

En effet, les divergences au sein des blocs parlementaires à l'assemblée des représentants du peuple sur le choix des quatre personnalités à désigner pour cette institution constitutionnelle sont à l'origine de ce retard.

Il est important de rappeler à ce niveau que l'assemblée des représentants du peuple compte 217 députés qui appartiennent à dix-huit différents partis politiques²¹.

De point de vue politique, le consensus sur les quatre membres semble difficile. Le pays tend à retomber dans ses anciens travers autoritaires, en raison notamment du manque de volonté politique des deux partis pivots de la coalition au pouvoir²² à mettre en œuvre la Constitution de janvier 2014 de manière effective²³.

De point de vue juridique, la mise en place la Cour constitutionnelle dans les plus brefs délais ainsi que les instances constitutionnelles indépendantes incarnant les principes d'intégrité, d'impartialité et de neutralité est l'une priorité de la Tunisie aujourd'hui.

En attendant, les missions de la cour constitutionnelle sont en partie assurées par une instance provisoire. Cette instance est indépendante financièrement et administrativement. De même, elle est une instance juridictionnelle vu qu'elle remplace la cour constitutionnelle et est soumise à ce qui s'applique à ladite cour comme par exemple la composition juridictionnelle et l'autorité des décisions. Cette instance est composée de trois membres de qualité²⁴ et trois membres spécialisés en droit²⁵.

L'assemblée constituante a créé une cette instance chargée de vérifier la constitutionnalité des projets de loi, elle est toutefois incompétente pour juger les lois préalablement adoptées. La mission de l'instance, donc, s'arrête à un contrôle *a priori* de constitutionnalité, de ce fait, elle n'a pas de qualification juridictionnelle.

Conclusion :

On en conclut que, l'accélération du processus d'installation des instances constitutionnelles, notamment la Cour Constitutionnelle est une priorité. Sept ans après la révolution contre la dictature et de la corruption, la Tunisie se retrouve au milieu d'une protestation sociale qui soulève les slogans de la révolution "Travail, Liberté et Dignité" au milieu de nombreux Tunisiens désespérant d'améliorer leurs conditions de vie

On en déduit donc que la responsabilité des partis politiques au sein du parlement n'est pas à discuter puisque elle est à l'origine de ce retard. De tels comportements nous invitent aujourd'hui à réfléchir sur le rôle que va jouer la Cour constitutionnelle lors du processus électoral. Cette année, 2018, est décisive pour la Tunisie surtout que la mise en place devrait être avant les élections municipales fixées en Mars.

Un autre point important doit être évoqué. En effet, il faudra amender le Code de procédure civile, Code de procédure pénale ainsi que la loi relative au tribunal administratif pour tenir compte de l'exception d'inconstitutionnalité. Il faudra également un texte pour les archives de la Cour constitutionnelle et probablement d'autres textes.

²¹ Site officiel de l'Assemblée Des Représentants du Peuple de la Tunisie.

²² Ces deux partis sont Ennahdha et Nidaa Tounes

²³ Rapport du centre de réflexion international Crisis Group, publié le 12/01/ 2018.

²⁴ Les trois membres de qualité sont le premier président de la Cour de cassation, le premier président du Tribunal administratif et le premier président de la Cour des comptes

²⁵ Les trois membres spécialisés en droit nommés chacun à égalité entre eux par le président de l'ANC, le président de la République et le chef du gouvernement

Références :

- Mohamed Charfi, *Introduction à l'étude du droit*, Sud Editions Tunis, 2011
- Slim Loghmani, *La cour constitutionnelle* info juridique, le revue du droit, 2014.
- Raymond Guillien et Jean Vincent, *lexique des termes juridiques*, 14e édition, Dalloz, Paris 2004
- Rémy Cabrillac, *Dictionnaire du vocabulaire juridique*, 2e édition, juris-classeur, Paris, 2004
- La constitution Tunisienne de 1959.
- La constitution Tunisienne de 2014.
- Loi organique n° 2015-50 du 3 décembre 2015, relative à la Cour constitutionnelle.
- Code de procédure pénale de Tunisie.
- Les juridictions judiciaires, site du ministère de la Justice.
- Le système judiciaire, site du ministère de la Justice
- P. PUCHOT *Tunisie, une révolution arabe*, Paris, Éditions Galaade, avril 2011.
- O. PIOT, *La révolution tunisienne, 10 jours qui ébranlèrent le monde*, Paris, Éditions des Petits matins, mars 2011.
- V. BETTAÏEB, *Dégage. La révolution tunisienne, 17 décembre 2010-14 janvier 2011*, Paris-Tunis, Éditions du Layeur, Alif, avril 2011
- M. KILANI, *La Révolution des Braves*, Tunis, Simpack édition, janvier 2011.
- Rihab Boukhatia, *Tunisie: À quand une mise en place de la Cour constitutionnelle? Les expériences italienne et allemande comme exemple*, huffpost Tunisie, 21/04/2017
- *Courrier international*, n°1055, 20-26 janvier 2011, « Vive la Tunisie ! Questions sur une révolution en marche » ; Hors-Série *Le Monde*...
- Le site nawaat.org, par exemple, <http://24sur24.posterous.com/tag/sidibouزيد> ; ou fhimt.com <http://www.fhmt.com/2011/03/08/la-revolution-tunisienne/>.

Nemes Nikolett:

Az ügyészség helye az igazságszolgáltatási rendszerben

I. Az ügyészség mint szervezet kialakulása

I.1. Az ügyészség története Európában

Az ügyészség meglehetősen fontos helyet foglal el az igazságszolgáltatásban, azon belül is a büntetőeljárás rendszerében. *Vádhatóságként* védelmezi a közérdeket, legfőbb célja az egyéni jogok érvényesítése. Az eljárásban az előkészítő szakaszon belül az ügyészi szakban vádemelési javaslat alapján az ügyészség vádat emel a terhelttel szemben. Ezen feladatok mellett gondoskodik a büntetés-végrehajtás törvényességéről.¹

Az ügyészség intézményének megjelenése Európában a hűbériség időszakáig nyúlik vissza. Kezdetben az ügyész a király magánvagyonának védelmét látta el, később a közérdek védelmezőjének képében jelent meg.

A XIX. században egyre népszerűbbé vált a Franciaországban kialakult, úgynevezett *napóleoni modell* alkalmazása. Ennek értelmében az ügyészség az igazságügyi miniszternek alárendelten, centrális szervezetben működött, mint közvádló. Ezzel szemben a *skandináv modellt* előnyben részesítő országokban a vádhatóság szélesebb körű autonómiában részesült, a kormánynak tartozott felelősséggel. Kelet-Európában a fentebb említett két struktúrát vegyítve alakult ki az orosz *cári ügyészség*, amely a későbbi *szovjet ügyészség* alapjául szolgált. Az Egyesült Királyságban viszonylag későn, a XX. század második felében jött létre a *Királyi Ügyészi Szolgálat*. Hatásköre igen szűk volt, csupán a nyomozás felügyeletét láthatta el.

Jelenleg, a XXI. században, az európai államok ügyészségei a napóleoni modellt követve épülnek fel, de például Magyarországon vagy Szlovákiában független vagy kvázi-független állami ügyészségek léteznek.²

I.2. Az ügyészség kialakulása Magyarországon

Hazánkban évszázados múltra tekint vissza az ügyészség intézménye. Már a XV. században megjelent a királyi jogügyigazgatói tisztség és a tiszti főügyész intézménye, aki a vármegye vezetésének munkáját segítette jogi tanácsaival. Nagy előrelépést jelentett, amikor az *1871. évi XXXIII. törvénycikk* létrehozta a *királyi ügyészséget*, amely a napóleoni modellt követve egységes szervezatként épült fel és az igazságügy-miniszter alárendeltségében állt. A rendszer alapját képezték a királyi főügyészek vezetése alatt működő kerületek, valamint a koronaügyész.

A második világháborút követően felállításra kerültek a *népügyészségek*, majd a szovjet hegemonia hatására megszűnt a kontaktus az ügyészség és az igazságügy-miniszter között. Innentől kezdve gyakorlatilag önálló intézményként működött az ügyészség Magyarországon, mely szervezet, jelentős szerepet játszott a közigazgatásban és a gazdasági életben. Ezt követően az 1989 októberében hatályba lépő Alkotmány kiépítette a független ügyészséget.³

II. Az ügyészség Magyarországon

¹ <http://www.kormany.hu/hu/mo/az-igazsagszolgalatas-rendszere/ugyeszi-szervezeti-rendszer>

² VARGA ZS. ANDRÁS: *Ügyészség*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ - SCHANDA BALÁZS (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 337. p.

³ VARGA 2016, 338-339. p.

II.1. Az ügyészi intézmény 1848-ig

A középkor óta a *jogügyigazgatói tisztség* királyi szervként működött és a Szent Korona, valamint a király képviselte volt a feladata. A XVI. század előtt a vádhatósági feladatokat elsődlegesen a sértett látta el, halála esetén örököse, hozzátartozói. Az 1500-as évek második felétől kezdődően a királyi jogügyek igazgatójára hárult a vád képviselésének feladata a királyi tábla előtt. A XVI-XVII. században megjelentek a választott *tiszti ügyészek*, akik a törvényhatóságokban működtek. Feladataik közé tartozott az árvák, gyámoltak jogainak védelmezése, a büntetőeljárásban a vádemelés és a vádképviselés, valamint a büntetés végrehajtásának ellenőrzése és a végrehajtás törvényességének felügyelete. A tiszti főügyész a klasszikus értelemben vett ügyészi feladatok mellett, ügyvédi szerepkört is elláthatott. Deák Ferenc, mint igazságügy-miniszter *országos közvédlőket* nevezett ki, ezzel pedig megkezdődhetett az ügyészi szervezet bíróságoktól való elkülönülése, mind személyileg, mind szervezetileg.^{4 5}

II.2. Ügyészség a magyar polgárosodás időszakában

A szabadságharcot követően, a neoabszolutizmus időszakában jelentős változások következtek be az ügyészség szervezetében a feudális korszakhoz képest. A tiszti ügyészek intézménye megszűnt és az 1850. évi igazságügy-miniszteri rendelet értelmében, helyét átvette az *állami ügyészi szervezet*. Irányítását központilag, a Bécsben székelő igazságügy-miniszter látta el. A bírósági szervezetrendszer egyes fokozatai mellett működtek ezen vádhatósági intézmények. Felülről lefelé haladva, a főtörvényszékek mellett a *főügyész* (*Oberstaatsanwalt*), a törvényszékek mellett az *ügyész* (*Staatsanwalt*), a járásbíróságoknál pedig az *ügyészhelyettesek* (*Staatsanwalt-Substitut*) dolgoztak. Az 1871. évi szabályozás forradalmi változásokat hozott az ügyészség életében. Ezen rendelkezés a bírósági rendszertől függetlenül működő vádhatóságokat állított fel, ezzel párhuzamosan pedig kiépült az az *ügyészi szervezeti hierarchia*, ami hasonlóan épült fel a bírósági szervezethez. A legmagasabb szintről haladva a Kúria mint az igazságszolgáltatási rendszer csúcsa mellett a *koronaügyész és helyettesei*, az ítéletáblák mellett a *főügyészek és főügyész-helyettesek*, a törvényszékek mellett az *ügyészek és alügyészek* működtek. Mint látható, ezen rendelkezés nem szólt a legalsó szinten lévő járásbíróságok mellett tevékenykedő ügyészekről, róluk a későbbiekben esik szó. A fent említett ügyészi tisztségek tagjait a király nevezte ki. Az 1871. évi törvény amiatt is nagy jelentőséggel bírt, mert megtartotta a tiszti ügyészi intézményt megyei és városi szinten, míg azelőtt az 1850-1867 közötti osztrák abszolutizmus eltörölte ezen tisztséget. A következő jelentőségteljes dátum 1896, amikor a Bünvádi perrendtartás hatálybalépésével a *koronaügyészi* állás került betöltésre. A koronaügyész feladata a Kúria előtti vádképviselés volt valamint hatáskörébe tartozott a jogegységi perorvoslatokkal kapcsolatos eljárás lefolytatása is. A XIX. század utolsó éveiben olyan törvények elfogadására került sor, amelyek rögzítették, hogy a járásbíróságok mellett az *ügyészi megbízott* működik, aki azonban nem volt tagja az ügyészi rendszernek. Ezzel kiegészítésre került a hierarchizált ügyészségi szervezet.

1918-ban a Népköztársaság kikiáltásával a törvényszékek mellett államügyészségek, az ítéletáblák oldalán a főállamügyészségek, a Kúriánál pedig a Legfőbb Államügyészség működött.

⁴ BÓDINÉ BELIZNAI KINGA - MEZEY BARNA: *Az ügyészi intézmény*, in: MEZEY BARNA (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 204. p.

⁵ <http://ugyeszseg.hu/fooldal/ugyeszseg-tortenete/>

1920-tól (1871 után újra) *királyi ügyészség* néven tevékenykedett az ügyészi szervezet, ezzel helyreállításra került a jogfolytonosság.⁶

II.3. Az ügyészség feladatai, hatáskörei

Az ügyész, hasonlóan a többi igazságszolgáltatási szervhez, az állam jogi hatalmát jeleníti meg. Az ügyészség szerepe elsősorban a büntetőügyekre koncentrálódik, feladata ugyanis az állam nevében a vád képviselése. Ez azt jelenti, hogy az ügyész a bűncselekmény elkövetőjével szemben büntetési javaslatot tesz és ezen álláspontját képviseli az illetékes bíróság előtt. Általánosságban a közösség érdekeit képviseli és célja ezen jogok és érdekek érvényre juttatása. Országoként olykor komoly eltérések lehetnek az ügyészi feladatok terjedelmével kapcsolatban, hiszen vannak államok, ahol szélesebb hatáskört kapnak, és van ahol szűkebb a mozgásterük.⁷

Az 1949. évi XX. törvény, vagyis a Magyar Népköztársaság Alkotmányának 51. § (1) bekezdése szerint: „*A Magyar Köztársaság legfőbb ügyésze és az ügyészség gondoskodik a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogainak védelméről, valamint az alkotmányos rendet, az ország biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető minden cselekmény következetes üldözéséről.*” Az Alkotmány rendelkezése szerint az ügyész bizonyos jogokat gyakorol a nyomozásban, képviseli a vádat a tárgyaláson és biztosítja a büntetés-végrehajtás törvényességét. Emellett törvénysértés esetén fellép a törvényesség védelmezőjeként is.⁸

Az Alkotmány tehát a jogvédelemről való gondoskodást rögzítette az ügyészség elsődleges feladatákként. Az 1949. évi Alkotmány még további védendő területeket is megjelölt az ügyészség számára, vagyis az *alkotmányos rendet, valamint az ország biztonságát és függetlenségét.*⁹

Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (a továbbiakban: Ütv.) a korábbi Alkotmányhoz hasonlóan határozta meg az ügyészi intézmény feladatait. Az Ütv. 2. § (1) bekezdése taxatív módon rögzíti ezen hatásköröket. A teljesség igénye nélkül ide sorolható az *ügyészségi nyomozás feladatköre, a nyomozás feletti felügyelet, közvádlóként a vádemelés gyakorlása, törvényesség felügyelete, bíróságok peres és nem peres eljárásaiban való részvétel, figyelmet fordít a kiskorúak által, illetve sérelmükre elkövetett bűncselekmények üldözésére, elvégzi a nemzetközi szerződésekből ráháruló feladatokat, és ellátja a tevékenységi körébe eső ügyek képviselését.*¹⁰

Az ügyészségnek igazságszolgáltatási hatásköre mellett közérdekű feladatai is vannak. Az Ütv. ezen teendőket külön nem szabályozza, azonban a törvény 26. § (1) bekezdése alapján az ügyész peres és nem peres eljárások megindításával, hatósági eljárások kezdeményezésével és jogorvoslat előterjesztésével gyakorolja ezt a tevékenységi kört.¹¹

II.3.1. Az ügyészi szervezet az igazságszolgáltatásban

Szervezetét tekintve: „*Az ügyészség független, csak a törvényeknek alárendelt önálló alkotmányos szervezet.*” [ahogy a 2011. évi CLXIII. törvény (Ütv.) 3. § (1) bekezdése is kimondja]. Az ügyészség szervezeti felépítése jelentős hasonlóságokat mutat a bírósági szervezetrendszerrel, emiatt pedig megállapítható, hogy a legfőbb szervezési elv a *területi tagozódás*. Ez alapján az Ütv. 8. § (1) bekezdése meghatározza Magyarország ügyészi

⁶ BÓDINÉ - MEZEY 2003, 432-433. p.

⁷ POKOL BÉLA: *Jogi alaptan*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000. 20-21. p.

⁸ <http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/1949.pdf>

⁹ VARGA 2016, 342. p.

¹⁰ https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100163.TV

¹¹ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok4483.pdf>

szerveit, amelyek a következők: a rendszer csúcsán áll a *Legfőbb Ügyészség*, ezt követik a *fellebbviteli főügyészségek*, majd a *főügyészségek*, amelyek megyei és fővárosi szinten helyezkednek el és végül a *járási ügyészségek* találhatóak a hierarchia legalsó szintjén.¹² A *Legfőbb Ügyészség* élén a *legfőbb ügyész* áll, aki emiatt az ügyészi szervezet első emberének tekinthető. A legfőbb ügyész személyére a köztársasági elnök tesz javaslatot, majd ez alapján az Országgyűlés választja meg. Megválasztásához az összes országgyűlési képviselő kétharmadának szavazata szükséges, ezt a fajta többséget nevezzük „nagy kétharmadnak”.

Természetesen ahhoz, hogy valaki legfőbb ügyész legyen, meghatározott feltételeket kell teljesítenie. Így például választójoggal rendelkező, magyar állampolgárnak kell lennie, aki büntetlen előéletű és szakmai alkalmassága (egyetemi jogi végzettség és jogi szakvizsga letétele) is megfelelő. A legfőbb ügyész jogállásáról a 2011. évi CLXIV. törvény (a továbbiakban: Újt.) jelent iránymutatást. Az Újt. 44-49. §-ai szigorú összeférhetetlenségi szabályokat rögzít a legfőbb ügyésszel szemben, emellett vagyonynyilatkozat megtételére kötelezi évenkénti rendszerességgel. A legfőbb ügyészt az országgyűlési képviselőkhez hasonlóan *mentelmi jog* illeti meg. A felelősségi szabályokat tekintve az Alaptörvény rendelkezései szerint a legfőbb ügyész és vele az ügyészségi szervezet, nincs alárendelve sem az Országgyűlésnek, sem más alkotmányos szervnek. A legfőbb ügyész interpellálhatósága már az Alkotmány 2010. évi módosításának értelmében megszűnt. Megbízatásának megszűnése három különböző okból következhet be. Ezen okok közül kettő objektív, vagyis a legfőbb ügyész akaratnyilvánításától függetlenek. Az egyik esetkör az, amikor a legfőbb ügyész hetvenedik életévének betöltése, halála vagy megbízatási időtartamának letelte, valamint választójogának elvesztése esetén szűnik meg hivatala. A másik, ha azért ér véget megbízatása, mert a legfőbb ügyészt bíróság jogerősen szabadságvesztésre ítéli, közérdekű munkát vagy közügyektől való eltiltást szabnak ki ellene, illetve kényszergyógykezelését rendelik el. A harmadik lehetőség azonban függ a legfőbb ügyész akaratától, ugyanis megszűnhet hivatala, ha lemond, valamint ha országgyűlési, európai parlamenti vagy önkormányzati képviselővé, polgármesterré, állami vezetővé választják/nevezik ki. A legfőbb ügyész lemondását a köztársasági elnök útján, az Országgyűlés elnökéhez írt nyilatkozatával teheti meg, amely nyilatkozatot nem köteles indokolni. Főszabály szerint a lemondás ideje hat hónap. A legfőbb ügyész Magyarországon jelenleg *Dr. Polt Péter*.

Az ügyészi szervezetrendszerben fontos helyet kap a legfőbb ügyész helyettes intézménye is. A legfőbb ügyész helyettest, a legfőbb ügyész javaslatára, a köztársasági elnök nevezi ki. A helyettes kizárólag a legfőbb ügyésznek tartozik felelősséggel. Az ügyészeket először pályázat alapján, határozott időre (három év) alkalmazzák. Ügyész csak az lehet, aki korábban legalább egy évig alügyészként vagy bírósági titkárként dolgozott. Miután a három éves időtartam letelt, az ügyészt határozatlan időre kell kinevezni, ha kéri a kinevezését. Az ügyész nem lehet tagja pártnak és semmilyen politikai tevékenységet nem végezhet. Ez azért nagyon fontos, mert így tudják biztosítani az igazságszolgáltatás függetlenségét és pártatlanságát.

A fentebb említett területi tagozódás mellett az Ütv. értelmében, a funkcionális elvet alapul véve, megkülönböztethetünk *nyomozó ügyészségeket*, a *Központi Nyomozó Főügyészséget*, illetve a *Budapesti Törvényességi Ügyészséget*.¹³

Ezek mellett működik egy külön ügyészi intézményrendszer is, amely azonban mára már teljesen integrálódott az ügyészi szervezetbe és annak részét képezi: ez a *Katonai Főügyészség*, élén a katonai főügyésszel, aki a legfőbb ügyész egyik helyettese. A katonai ügyész személyesen végzi a nyomozást, ha katona által elkövetett katonai bűntettéről vagy

¹² <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok4483.pdf>

¹³ VARGA 2016, 348-352. p.

katonai

vétségről

van

szó.¹⁴

II.3.2. Az ügyészség funkciója a büntetőeljárásban

Az Alaptörvény szövege szerint az ügyészség elsődleges feladata a *részvétel a büntető igazságszolgáltatásban*. Az Alaptörvény ezen rendelkezéseit két sarkalatos törvény egészíti ki: az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (Ütv.) és az ügyészi életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. törvény (Üjt.). Az ügyészi szervezet az igazságszolgáltatáson belül a büntetőeljárásban játszik kiemelkedő szerepet, hiszen az ügyészség *képviseli a vádat a bírósági tárgyaláson, illetve felügyeli a büntetés-végrehajtás menetének törvényességét*. Ahhoz, hogy az ügyész dönthessen a vádról, nem szükséges hatósági engedély, a vádemelés tehát az ügyész, mint közvádló joga. Az ügyész kivételesen, a törvényben meghatározott feltételek betartása mellett, dönthet úgy, hogy nem emel vádat a bűncselekmény elkövetőjével szemben, hanem saját eljárásban folytatja le az ügyet, a terhelt egyetértésével. Ahogy már korábban említésre került, az ügyésznek nagy szerepe van a *büntetések végrehajtásának ellenőrzésében* is. Tevékenysége kiterjed a büntetés végrehajtásának elhalasztására, kérvényezheti a szabadságvesztés fokozatának szigorítását illetve enyhítését, valamint a feltételes szabadságra helyezést. A törvényesség védelmezőjeként ellenőrizheti, hogy az emberi jogoknak megfelelően kerülnek-e végrehajtásra a személyi szabadság korlátozásával járó büntetések és a kényszerintézkedések. Az Alaptörvény ugyan nem rögzíti, de az ügyész feladata még a *nemzetközi büntetőjogi együttműködésben való részvétel*.¹⁵

II.3.3. Ügyészi közérdekvédelem

Annak ellenére, hogy az ügyésznek a legjelentősebb szerepköre a büntetőeljárásban mutatkozik meg, az ügyészi tevékenység körébe tartozik az ügyész, úgynevezett *perindítási jogosultsága*. Korábban az ügyész általános polgári perbeli fellépési joga volt ismert és használatos, azonban ezt később alkotmányellenesnek nyilvánították, mert sértette a jogállamiságot és jelentősen korlátozta az egyén autonómiáját. Jelenleg tehát a törvény nem általánosan, hanem konkrét jogviszonyra biztosít beavatkozási jogot az ügyész számára. Ilyen konkrét ügyeknek tekinthetők a személyállapoti illetve környezetvédelmi kártérítési perek. Az Ütv. külön szabályozza a közérdekvédelmi feladatok mechanizmusát. Eszerint az ügyészség célja bírósági vagy más hatósági eljárások kezdeményezése. Ilyen eljárásokat az ügyész akkor indíthat, ha valamilyen súlyos törvénysértés gyanúja áll fenn és erre utaló adat az ügyész tudomására jutott. Önkéntes teljesítés érdekében az ügyész fordulhat az elkövető felügyeleti szervéhez, kivételes esetben magához az elkövetőhöz is. Ezen alapkonceptiót egészítik ki különböző részletszabályok. Ezeket hívják együttesen *fellépésnek*. Természetesen az ügyészség feladatainak felsorolása mellett, fontos említést tenni az eljárásban érintett személyek kötelezettségeiről is. Az érintetteket *együttműködési kötelezettség* terheli, úgy, hogy ezzel párhuzamosan az ügyésznek utasítása jogkört biztosítanak, ráadásul széles körűen joga van a különböző adatokat és iratokat megismerni, amelyek az adott ügygel kapcsolatban relevánsak.¹⁶

II.3.4. Közérdekvédelmi hatáskörök

Az Ütv. meghatároz ún. *nevesített közérdekvédelmi hatásköröket* az ügyészre vonatkozóan. Ahogy Varga Zs. András fogalmaz a „Bevezetés az alkotmányjogba” című tankönyvben:

¹⁴ <http://www.kormany.hu/hu/mo/az-igazsagszolgalattas-rendszere/ugyeszi-szervezeti-rendszer>

¹⁵ VARGA 2016, 343-344. p.

¹⁶ VARGA 2016, 345-346. p.

„Ezek a nemzeti vagyonnal rendelkezéssel, a közpénzek jogszerűtlen felhasználásával, a semmis szerződéssel a közérdekben okozott sérelem megszüntetésével, a közhiteles nyilvántartásba bejegyzett adatokkal lehetnek kapcsolatosak, illetve a környezet, természet és termőföld védelme érdekében, magánszemélyek fogyasztói szerződéseivel összefüggésben, vagy családi jogállás megváltoztatására vonatkozóan illethetik meg az ügyészt.” Az Ütv. 28. §-a rögzíti, hogy az ügyészt jogorvoslati vagy perindítási jog illeti meg a törvényben meghatározott jogi személyek, valamint jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezetek bejegyzését, illetve törlését elrendelő bírósági határozattal szemben. Ezek mellett az ügyész jogosult ellenőrizni azt is, hogy a jogi személyek működése törvényes keretek között zajlik-e.

Az ügyésznek a közigazgatási eljárásokban is lehet szerepe, de erre a kategóriára más szabályok vonatkoznak. Az ügyészi eszközök csak korlátozott körben és időtartamon belül alkalmazhatók.

Az Ütv. 30. §-ában megjelennek a szabálysértési eljárásokra vonatkozó szabályok, amely ügyek beletartoznak az ügyészi feladatkörbe. Vannak esetek, amikor szabálysértés esetén az ügyész csak korlátozott időtartamon belül (a bűncselekmény elévülési idején belül) élhet felhívással. Ez akkor lehetséges, ha a szabálysértési hatóság egy bűncselekményt szabálysértésként bírál el. Az ügyek másik részében a törvény a bíróság előtti eljárásban biztosítja az ügyésznek az indítványtétel lehetőségét.¹⁷

III. Az angol ügyészi szervezetrendszer

III.1. Az angolszász vádképviselő

Az angolszász eljárási modell a XIX. században alakult ki. Mivel hasonlóan Magyarországhoz, Angliában is az ügyészek szerepe a büntetőeljárásban kiemelkedő, erről érdemes részletesebb említést tenni. Alapvetően a büntetőeljárásnak két fajtáját lehet megkülönböztetni: az *inkvizitórius* és az *akkuzatórius* eljárást. Az angolszász jogrendszerre egyértelműen az utóbbi (akkuzatórius) típus a jellemző. Ezt a rendszert más néven *vádelvű eljárásnak* nevezzük. Ahogy nevében is benne van, ez a modell a vádra épül, emiatt sokkal meghatározóbb szerepet kapnak a tárgyalás során a felek, mintsem a bíró, akinek elsődlegesen az a feladata, hogy ellenőrizze, hogy az eljárás törvényes keretek között zajlik-e. A tárgyaláson fontos, résztvevő elemként lehet feltüntetni az esküdteket is. Az eljárás a felek kérelmére indul el (ezáltal vádra épül), nem a bíróság közbenjárásának hatására.¹⁸ Angliában három vádképviselői forma ismert: a *magán vádképviselő*, a *rendőrségi vádképviselő* és az *egyéb hatóság által ellátott vádképviselő*. A rendőrségi vádképviselőnek az a lényege, hogy itt a rendőr nemcsak a nyomozati szakaszban vesz részt, hanem maga határoz a vádemelésről is. Ebben az esetben tehát az ügyészi tevékenységet a rendőr látja el. A magán vádképviselő lényege hasonló a rendőri változathoz, hiszen a rendőr, amikor ügyészként eljár, tulajdonképpen magán vádképviselőként tevékenykedik. Az egyéb hatóság által ellátott vádképviselő Angliában azt jelenti, hogy az ügyvédek („*solicitor*” vagy „*barrister*”) képviselik a bíróság előtt a vádat.¹⁹

Összességében megállapítható tehát, hogy Angliában csekély szerepkörrel bír az ügyészség, nincsen olyan évszázadokra visszanyúló múltja, mint például Magyarországon. A szigetországban az ügyészek szerepét átveszi a rendőrség mint hatóság és ahogy *Pokol Béla*

¹⁷ VARGA 2016, 347-348. p.

¹⁸ MISKOLCZINÉ JUHÁSZ BOGLÁRKA: *A büntetőeljárás fejlődése - A változtatás lehetséges irányai az angolszász és kontinentális jogrendszer megoldási alternatívái alapján*. Doktori értekezés, 2015. 89-90. p.

¹⁹ BALOGH NIKOLETTA: *Az ügyészi szervezet kialakulásának története, különös tekintettel a környezetvédelmi intézkedések kezdeteire*. 2014. 8-9. p.

fogalmaz: „A jogi relevancia szemmel tartására (pl. milyen tényekre kell még nyomozást vezetni a sikeres vádemeléshez) ez a szerv alkalmaz *solicitorokat* eseti vagy tartós jelleggel.”²⁰

III.2. Az Egyesült Királyság ügyészi szervezete

Az ügyészi szervezetrendszer tekintve a *Koronaügyészi Szolgálat* (*Crown Prosecution Service, CPS*) jelenti Anglia és Wales független ügyészi hatóságát. A CPS 1986-ban került megalapításra. Ezen szerv legfontosabb feladata, hogy a bűnelkövetőket minél előbb bíróság elé helyezték, védelmezzék a bűncselekmények áldozatait, ezzel biztonságos környezetet teremtve a közösség számára. A Koronaügyészi Szolgálat központja jelenleg Londonban található, emellett azonban Yorkban és Birminghamban is van egy-egy székhelye. Az Egyesült Királyságon belül 14 területi egységre bontható a CPS szervezetrendszere. Ide tartozik pl. Wessex valamint Yorkshire és Humberside területe, ahol helyi szinten látják el az ügyészi feladatokat.²¹

A szervezet élén a legfőbb ügyész (*attorney general*) áll, aki a Parlamentnek tartozik felelősséggel. Anglia és Wales 42 ügyészségi körzetre osztható fel és ezen körzetek élén egy-egy *koronaügyész* (*chief crown prosecutor*) áll. A Koronaügyészi Szolgálat mellett 4 szakosodott ügyészségi szolgálat is létezik: a szervezett bűnözéssel, a különleges bűnözéssel, a terrorizmusellenes tevékenységgel és a csalások üldözésével foglalkozó szolgálat. A CPS ügyészeket (*prosecutors*), ügyész helyetteseket (*associate prosecutors*), ügyvizsgálókat (*caseworkers*) és ügyintézőket (*administrators*) alkalmaz. A CPS vezetője egyben az *Államügyészség* igazgatója is. Az Államügyészség (*Director of Public Prosecutions, DPP*) élén álló személy a legösszetettebb ügyekben hoz döntést, ezért felelőssége óriási. A DPP felelősséggel bír a CPS vádemelési és bűnüldözési tevékenységéért.²² Itt az államügyészek dolgoznak, akiknek kinevezését, hatásköreit és kötelezettségeit külön törvények szabályozzák: az 1985. évi Bűncselekmények Megvádolásáról szóló Törvény – *Prosecution of Offences Act* és az 1987. évi Büntető Igazságszolgáltatási Törvény – *Criminal Justice Act*.²³

III.3. Az ügyészek szerepe, jogállása

A Koronaügyészi Szolgálat munkatársainak feladata többek között tanácsadás a rendőrségnek a nyomozás sikerességéhez, az adott ügyben releváns bizonyítékok áttekintése az ügy előkészítéséhez, vádemelés esetén vádról való döntés, valamint a vád képviselése. Ahhoz, hogy valaki koronaügyész és ezzel köztisztviselő lehessen, az alábbi feltételeket kell teljesítenie: *solicitor*ként teljes körű működési engedéllyel kell rendelkeznie, a Tárgyalóügyvédi Kamarába (*English Bar*) felvett *barrister*nek kell lennie, valamint az Európai Gazdasági Térség vagy a Nemzetközösség polgárának kell lennie.²⁴

IV. Ügyészség Franciaországban

IV.1. Szervezeti felépítés

²⁰ <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol48.html>

²¹ <http://www.cps.gov.uk/yourcps.html>

²² https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-hu.do?member=1

²³ HERKE CSONGOR: *A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei*. 2011. 6. p.

²⁴ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-hu.do?member=1

A francia ügyészség szervezetének részletes bemutatása előtt érdemes említést tenni a történeti gyökerekről. Európában elsőként Franciaországban alakult ki az egységes ügyészi szervezet, a francia forradalom találmányának tekinthetjük. Az intézmény elődjét *IV. Fülöp* építette ki és a „*király emberei*” elnevezést kapta. Ezen szervezeten belül a kor viszonyaihoz képest a tisztviselők széles hatáskört kaptak, hiszen politikai, vallási, jogalkalmazási, valamint egyéb ügyekben is eljárhattak. Mind büntető jogi, mind polgári jogi ügyekben tevékenykedhettek. Magánjogi ügyekben elsősorban akkor járhattak el, ha az adott fél segítségre szorult jogainak, érdekeinek gyakorlásában (pl. árvák, hátrányos helyzetben lévők). Büntetőjogi területen feladatkörük hasonlított a mai, modern értelemben vett ügyész munkájához, hiszen kezdeményezték az eljárás megindítását, vádat emeltek, ezt a vádat képviselték a bíróság előtt és gondoskodtak a büntetések végrehajtásáról. A „király embereinek” olyannyira széles volt a hatásköre, hogy még a céhek tevékenységét és az egyetemek, könyvtárak működését is ellenőrizhették. Az akkori szervezeten belül is már érezhető volt egyfajta alá-fölérendeltségi viszony, de ez korántsem volt annyira szigorú és következetes, mint manapság. A szervezetrendszer első embere a *főügyész* volt, akinek alárendeltségében álltak a *királyi ügyvédek*, a *királyi ügyészek* és a *főügyvédek*.

A *Fülöp* által létrehozott intézményt nem véletlenül tekintik az *európai ügyészségek előfutárának*, hiszen a kontinens legtöbb országa a francia modellt vette alapul az ügyészi szervezetek kialakításakor.²⁵

Jelenleg Franciaországban az ügyészség egy hierarchikus szervezatként működik. A Semmitőszék mellett tevékenykedik a *főügyészség* (*Office du procureur général*), melynek vezetője a *főügyész*. A francia megyei bíróságok mellett működik egy-egy *ügyészség*, amelyek élén az *államügyész* (*procureur de la République*) áll. Az államügyész feladata a munkakörök elosztása az alárendeltségében álló *ügyészek* (*procureurs*), *ügyész helyettesek* (*procureurs adjoints*), *alügyészek* (*vice-procureurs*) és *segédügyészek* (*substituts*) között. A főügyész felügyelete és irányítása alatt áll az államügyész. A bíróságok mellett jelenlévő ügyészségek, a főügyészség kivételével, az igazságügy-miniszter alárendeltségében állnak, ugyanis a miniszter feladata, hogy utasításokat adjon az ügyészeknek a közbírói eljárásokkal kapcsolatban.²⁶

IV.2. A francia ügyészek feladatai, jogkörei

Franciaországban az ügyészt más néven „*álló bírónak*” nevezik, míg a bírót az „*ülő bírót*”. Az ügyész szerepe elsődlegesen a végrehajtó hatalomhoz kapcsolódik, ugyanis feladata többek között az, hogy a törvény alkalmazását kezdeményezze. Főleg a büntetőjog területén bír kiemelkedő jelentőséggel, hiszen kezében van a nyomozás felügyelete, valamint a vád képviselete a bíróság előtt. Vádlóként az egész eljárás szerves részét képezi.²⁷ Büntetőügyekben előzetes vizsgálatot indíthat (*ouverture d'une information judiciaire*), az ügyet ítéldbíró elé utalhatja (*renvoi devant une juridiction de jugement*), vagy megszüntetheti az eljárást (*classement sans suite*). Emellett a francia ügyészség gondoskodik az ítélet érvényre juttatásáról is.²⁸

Mivel a francia ügyész a végrehajtó hatalomhoz tartozik, már itt is eltérés mutatkozik a bíró hatalmat megtestesítő „ülő bírókhoz” képest. Ahogy már fentebb említésre került, az ügyészi szervezet erősen hierarchizált. A hierarchián belül egyes ügyészek ellen *fegyelmi eljárást*

²⁵ BALOGH 2014, 8. p.

²⁶ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-fr-hu.do?member=1

²⁷ KILIC KEZIBAN - PAKSY MÁTÉ: *A francia jogrend*, in: BADÓ ATTILA et al. (szerk.): *A jogrendszerek világa*. Pro Talenti Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012. 120. p.

²⁸ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-fr-hu.do?member=1

lehet kezdeményezni. Az ezzel járó szankció kiterjedhet az igazságügy-miniszter, vagyis a „*pecsétek őrzője*” által kihirdetett *visszahívásig*, ami azt jelenti, hogy az ügyész innentől kezdve már csak tanácsadóként dolgozhat, érdemi munkát nem végezhet.²⁹ Amellett azonban, hogy az ügyész hatásköre a büntetőügyekre koncentrálódik, bizonyos mértékben polgári jogi jogkörökkel (a születési, házasságkötési, illetve halotti anyakönyvben található családi állapotra vonatkozóan), valamint közigazgatási jogi (az időszakos sajtótermékek vagy a direkt marketing tárgykörében) és kereskedelmi jogi jogkörökkel (fizetéseképtelenségi eljárás kapcsán) is bír.³⁰

V. Németország ügyészi szervezete

V.1. Szervezetrendszer

Németországban az *államügyészség* (*Staatsanwaltschaft*) tekinthető a vádhatóságnak. Alapvetően három feladata van: domináns szerepe van a nyomozati szakaszban, képviseli a vádat a bírósági tárgyaláson és büntetés-végrehajtási hatóságként is működik. Az államügyészség a német bírósági rendszerrel párhuzamosan szervezett.³¹ Németországban az ügyészség tekintetében szövetségi rendszer működik, emiatt különbséget kell tenni *szövetségi* és *tartományi* ügyészi hatáskörök között. A szövetségi legfőbb ügyészség és a tartományi ügyészségek között nincsen alá-fölérendeltségi viszony, az intézmények egymástól elkülönülten, önállóan működnek.³²

V.1.1. Szövetségi ügyészség

A *szövetségi ügyészség* (*Generalbundesanwalt*) a szövetségi törvényszék mellett működik (*Generalbundesanwalt beim Bundesgerichtshof*) mint a Németországi Szövetségi Köztársaság legfőbb büntető szervezete. A belföldi biztonságot a politikai indíttatású bűncselekmények és a terrorizmussal kapcsolatos bűnelkövetések üldözésével biztosítja.³³

Az intézmény élén a *szövetségi legfőbb ügyész* áll, akinek alárendeltségében helyezkednek el a szövetségi ügyészek, a főügyészek és az ügyészek. A szövetségi legfőbb ügyész felettese a szövetségi igazságügy-miniszter. Ezen láncolatból megállapítható tehát, hogy a német ügyészi szervezet erősen hierarchizált, centralizált, mindemellett pedig az ügyvédségtől elzárt rendszert alkot. A szövetségi legfőbb ügyész feladata a nemzetközi büntetőjogot sértő bűncselekmények üldözése és a szövetségi törvényszéken folyó ügyek kapcsán a felülvizsgálati és jogorvoslati eljárásokban való részvétel.³⁴

V.1.2. Tartományi ügyészségek

Azokat a feladatköröket, amiket nem a szövetségi szinten működő ügyészség lát el, azok a tartományi ügyészségek hatáskörébe tartoznak. Ide értendők az általános bűncselekmények, amelyekhez nem szükségesek speciális eljárási intézkedések. A tartományi ügyészségek tekintetében Németországot a területi tagozódás elve alapján 16 tartományra lehet felosztani. Ilyen pl. Baden-Württemberg, melynek fővárosa Stuttgart vagy a potsdami székhelyű

²⁹ KEZIBAN - PAKSY 2012, 120. p.

³⁰ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-fr-hu.do?member=1

³¹ HERKE 2011, 25. p.

³² https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-de-hu.do?member=1

³³ <https://www.generalbundesanwalt.de/de/index.php>

³⁴ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-de-hu.do?member=1

Brandenburg.³⁵ Minden tartománynak saját ügyészsége van. Az egyes tartományi bíróságok mellett működik egy-egy ügyészség, amelyek a tartományokhoz tartozó helyi bíróságok feladatait is ellátják. Munkájukat az adott tartomány igazságügy-minisztériuma felügyeli. Mivel itt is megfigyelhető a hierarchizáltság, ezen alsóbb szintű ügyészségek fölött található a *főügyészség*, amely a tartományi fellebbviteli bíróságok mellett tevékenykedik. Az ezen bírói fórum illetékességébe tartozó fellebbezési és felülvizsgálati ügyekben jár el.

V.2. Az ügyészek feladatai

A német ügyész feladata, sok más európai ország ügyészéhez hasonlóan, az eljárás törvényes keretek közötti lefolytatásának biztosítása, valamint a közérdek érvényesítése. Szerepe a nyomozati szakaszban, valamint a bizonyítékok összegyűjtésében és vizsgálatában kiemelkedő. Ahhoz, hogy megfelelően tudjon helytállni az ügyben, előzetesen meghallgatja a tanúkat, majd a terhelt letartóztatása után dönt a vádemelésről.³⁶ Hűen az európai hagyományokhoz, Németországban is, az ügyészség hatásköre a büntetőeljárásra koncentrálódik. Ha a törvény nem rendelkezik másképp, az ügyészek szabálysértési ügyekben is eljárhatnak. A nyomozásban való részvétele kapcsán, az ügyésznek joga van további személyeket is igénybe venni, akik fölött utasítási jogosultsága van. Ilyen személyek pl. a *rendőrök*, a *vámtestek* és az *adóellenőrök*. Egy büntetőeljárás során, az elsőfokú bírósági tárgyaláson az ügyésznek fel kell olvasnia a vádiratot. Ezután kihallgathatja a vádlottat és a tanúkat is. A tárgyalás végén előadja vádbeszédét, melybe belefoglalja a tényállást, indítványozza a vádlott elítélését és bizonyos büntetés kiszabását. A bíróság elsőfokú döntése után az ügyésznek joga van fellebbezni. Az ügyész kötelezettsége, hogy a terhelttel kapcsolatosan ne csak a súlyosító, hanem az enyhítő körülményeket is figyelembe vegye, hogy aztán ezeket mérlegelve értékelje a jogi helyzetet.³⁷

VI. A déli szláv államok ügyészségei

VI.1. Szerbia

Alapvetően a déli szláv országok ügyészségei önálló és független igazságügyi szervek. Szerbiában *önálló államügyészség* működik. A szerb ügyészi szervezet hierarchizált, melyen belül köztársasági, kerületi és járási államügyészek tevékenykednek. Az *államügyészt* a parlament választja hat évre. Minden államügyésznek van egy helyettese, akit a Népgyűlés választ meg az *Ügyészek Állami Tanácsának* javaslatára. Ez az Állami Tanács egy önálló szerv, amely tizenegy tagból áll, feladatuk pedig az ügyészek és ügyész helyettesek függetlenségének biztosítása. A tizenegy főből három személy hivatalánál fogva tagja a testületnek: a köztársasági főügyész, az igazságügy-miniszter és az illetékes parlamenti bizottság elnöke. A további nyolc tagot a *Népgyűlés* választja meg és ezen tagok megbízatása öt évre szól. A *köztársasági főügyészt* ugyanúgy a Népgyűlés jelöli ki a kormány javaslatára. Mandátuma hat évre vonatkozik, ezáltal újraválasztható. A szerb ügyészek a főügyésznek és a Népgyűlésnek tartoznak felelősséggel.³⁸

VI.2. Horvátország

³⁵ http://tozserpal.com/dugonics/emelt/Nemetország_tartomanyai.pdf

³⁶ MEZEI PÉTER: *A német jogrendszer alapjai*, in: BADÓ ATTILA et al. (szerk.): *A jogrendszerek világa*. Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012. 150. p.

³⁷ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-de-hu.do?member=1

³⁸ HEKA LÁSZLÓ: *A dél-szláv államok jogrendszereinek kihívásai*, in: BADÓ ATTILA et al. (szerk.): *A jogrendszerek világa*. Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012. 191. p.

Horvátországban az ügyészség önálló és független igazságügyi hatóság, amely a Horvát Köztársaság nemzeti vagyonának jogi védelmét szolgálja, köteles a bűncselekmények elkövetőivel szembeni fellépésre, valamint jogorvoslati lehetősége van az Alkotmány és más jogszabályok megvédése érdekében. Az ügyészségi szervezet a *Horvát Köztársaság Államügyészségének* képében realizálódik. Ezen intézmény hatásköre a Horvát Köztársaság egész területére kiterjed.³⁹

Mellette létezik húsz megyei és hatvan járási államügyészség. Az államügyészség élén a főállamügyész áll, akit négy éves időtartamra választ meg a parlament a kormány javaslatára. Az államügyészek helyetteseit az *Államügyészi Tanács* nevezi ki. Ez az intézmény dönthet az ügyészek felmentéséről is. A Tanács tagjait a parlament képviselői választják meg.⁴⁰

VI.3. Macedónia

Macedóniában egységes és önálló az ügyészi intézmény. Az államügyészt a törvényhozó testület, azaz a parlament választja meg, mandátuma hat évre szól. Mivel az államügyész a törvényhozásnak tartozik felelősséggel, ez a szerv fel is mentheti az ügyészt hivatalából. A közvádlót mentelmi jog illeti meg.⁴¹

VII. Összehasonlító jellegű összegzés

Összességében tehát megállapítható, hogy az előbbieken részletesen elemzett európai országok mindegyikében az ügyészség elsődleges feladata, hogy a büntetőeljárásban vádat emeljen a terhelttel szemben és ezt a vádat a lehető legeredményesebben képviselje a bírósági tárgyaláson. Emellett fontos, hogy felügyelje az eljárás törvényességét is. Az európai államok ügyészségi szervezetei között azonban némi különbség is megmutatkozik. Véleményem szerint az eltérés egyenes arányosságban áll az intézmények kialakulásának folyamatával. Ugyanis azon országok ügyészségei, amelyek évszázados múltra tekintenek vissza (pl. Magyarország) szélesebb autonómiával rendelkeznek, mint a csekélyebb szerepkörrel bíró államok ügyészi intézményei (pl. Anglia). Vitathatatlan azonban, hogy az ügyészségek kivétel nélkül rendkívül hierarchizáltak szervezeti felépítésüket tekintve, hiszen struktúrájukban jelentős hasonlóság mutatkozik a bírósági szervezetrendszerrel. Úgy gondolom, hogy ez a fajta alá-fölérendeltség mindenképpen szükséges az igazságszolgáltatásban részt vevő szerveknél, így az ügyészségnél is.

³⁹ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-hr-hu.do?member=1

⁴⁰ HEKA 2012, 190. p.

⁴¹ HEKA 2012, 191. p.

Ancsa-Molnár Regina

A magyar jogi oktatás tantárgyai 1905-től napjainkig, egy ideális hallgatói tanrend körvonalazása

Minden szakma és tudomány képviselőinek nemcsak munkáját, de alapvetően a megítélésüket is meghatározza, hogy milyen oktatásban részesültek. Az oktatás minősége szorosan összefügg az intézménnyel, amelyben folyik, ennek a működése pedig nem érthető meg, ha nem vizsgáljuk meg a történetét¹. Egy intézmény kialakulása, fejlődése rendkívül meghatározza a szervezet működését, így – ugyan csak közvetetten - az adott szakma tagjainak a társadalomban betöltött szerepét is.

Oktatás a századforduló környékén

1905 előtt ismételten megpróbálták bevezetni a szemináriumokat párhuzamosan az előadásokkal, amelyek nemcsak a diákok tudományos érdeklődését voltak hivatottak felkelteni, de segített volna megértetni az elméletet átmenetileg a gyakorlatba. A pesti kar ellenállásán azonban ez a törekvés megbukott. Azonban római jogból, nemzetgazdasági statisztikából és büntetőjogból sikeres szemináriumokat vezettek be a pesti egyetemen. 1905 után ezeket a szemináriumokat több is követte, így például jogbölcseletről is indítottak ilyen foglalkozásokat. Büntetőjogból Fayer László vezetett sikeres órákat. Gyakorlati eseteket tárgyaltak meg, hogy alátámasszák az elméletet, valamint börtönlátogatásokat is szerveztek.

1911-ben egy kisebbfajta reformra került sor, hogy kiküszöböljék a „szigorlók elvándorlását”. Az új királyi elhatározás alapján egy harmadik alapvizsgát kellett letenni, ami a magyar magánjogot, büntetőjogot és büntető eljárásjogot foglalta magába a hatodik félévben. Mivel a diákok nem jártak be az órákra az új követelmények pedig nehezen voltak teljesíthetőek ezért átiratkozással kiküszöbölték az eltanácsolással járó katasztrófát. A kolozsvári egyetemen lényegesen egyszerűbb volt a szigorlat, így a legtöbben ott szerezték meg a doktori címet. Ennek eredményeként a kolozsvári egyetemen „több doktori címet adtak, ki mint Európa bármely más egyetemén”. Az órák előadás jellegűek voltak és tananyagként használhattak mellé könyvet azonban jellemzőbb volt az előadás lejegyzése, korrigálása és anyagként való használata.² Ezeket az összegyűjtött jegyzeteket kiegészítették az oktatók tudományos műveivel és tanári lektorálás után gyakran nyomtatott formában is kiadták.

“Körülbelül másfél éve, hogy Menyhárt professzor úr öméltósága magyar magánjogi előadásai alapján és engedélyével jegyzetet szerkesztettem, amely hibái dacára is kedvező fogadtatásban részesült. Arra bírt ez, hogy hibáit korrigálva, hiányait kiegészítve, helyrehozzam azt a mulasztást, amelyet e jegyzet fogyatékoságaival elkövettem; de tartozom ezzel professzoromnak is, aki az első kiadás engedélyezésekor bizalmával megtisztelt. Ezért összegyűjtöttem több évfolyam előadási anyagát, s a professzor úr publikált műveinek felhasználásával az egész anyagot úgy rendeztem újra, hogy az a szigorlati készülésre alkalmas legyen. Minthogy pedig a litografált s hasonló jegyzetektől való tanulást igen fárasztó és szemrontónak tapasztaltam, többirányú kérelemnek igyekeztem eleget tenni, midőn

¹ NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, Szeged, 2007. 25. p.

² NAGY ZSOLT: *Az oktatás struktúra jellemzői*. ajk.elte.hu, 2017-11-28

*e második kiadást nyomtatott formában, a nyomdatechnika előnyeinek felhasználásával jelentettem meg.”*³

Az előadások színvonala azonban továbbra is gondot okozott, az órák anyaga már a XVIII. században is nélkülözte a tudományos jelleget, lényegében a tételes jogot mondták tollba.

*“Valósággal megdöbbentő az előadások egy részének selejtes sablonossága... Oly előadást, amely magasabb szempontból, új irányban, önálló kutatás eredményeképpen előálló egyéni felfogással tárgyalna valamely kérdést, csak kevés tanártól és csak ritkán hallhatunk (...) Ha nincs ebben az országban jogtudomány, úgy ezért elsősorban az egyetem azon tanárai felelősek, akik azt művelni és fejleszteni elmulasztják, mert nekik hivatásukkal járó kötelességük...”*⁴

Ráadásul az óralátogatás nehezen volt megoldható az állandó helyhiány miatt, amivel a jogi kar küzdött, ezt több szempontból sem volt kedvező. Egyrészt teljesen ellehetetlenítette az oktatást így a vizsgázás lett az oktatók főtevékenysége. Másrészt ez a folyamat erőteljesen csökkentette az adott kar presztízsét akár országos szinten is. A kolozsvári jogi kar hasonló problémákkal küszködött, ezt csak tetézte, hogy a hallgatók létszáma megháromszorozódott a jogi pálya iránti érdeklődés; és a már fent említett szigorlók miatt.

Az első világháború után

1918 novemberében a Károlyi-kormány további tanszékeket szervezett a budapesti egyetem jogi karán. Célja volt a kar társadalomtudományosítása, így jött létre a szociológiai tanszék, a gazdaságpolitikai tanszék valamint az összehasonlító magánjogi, és nemzetközi jogi tanszék. A tanulmányi rendszer és a vizsgák rendje változatlanul átvészelték az első világháborút. Azonban rendkívül megviselték a jogi oktatást és annak művelését.

*“Azok a gazdasági, társadalmi, politikai, jogi megrázkódtatások, amelyeknek korszakát éljük, és amelyek szükségképpen bénítólag hatnak a tételes jogtudományok művelésére...”*⁵

A két világháború között a kormány tudatosan törekedett a jogakadémiák megszüntetésére, habár 1945-ig változatlanul működtek és a hallgatók az alapvizsgákat is letehettek.

Ebben az időszakban a diákok körülbelül húsz különböző tantárgyat hallgattak, amelynek 35%-át történeti ismeretek, 30%-át pedig magánjogi ismeretek alkották. Ez mutatja a magánjog fontosságát a jogi oktatáson belül valamint azt is, hogy a gazdaságnak milyen fontos szerepe van az adott társadalmi szituációban.⁶ A tárgyak főkéllégiumokból és „hallgatásra ajánlatos ismeretekből” álltak. A főkéllégiumok hallgatása nélkül végzettséget nem lehetett szerezni, míg az „ajánlatos” ismeretek főleg a társadalmi és számviteli kategóriát alkották.

*“A társadalomtan problémáját a modern tudományrendszer egészébe állítottam be, megkísérelvén annak bizonyítását, hogy a tudományok rendszerének logikai szerkezetében a társadalomtannak megvan a maga helye, amelyet nem esetlegesen, hanem hivatásszerűen tölt be.”*⁷

³ Idézet a Szegedi m. kir. Horthy Miklós Tudományegyetem évkönyvéből. 1939/40. Százhuszonöt éve nyílt meg a kolozsvári tudományegyetem.

⁴ MÁRKUS DEZSŐ: *A jogi vizsgákról szóló vita. Magyar Jogászegylet Értekezlete. Magyar Jogi Lexikon. IV. Kötet.* 472. p.

⁵ MOÓR GYULA – MAGYARI GÉZA: *Jog és Államtudományok. Magyar Zoltán (szerk.): A magyar tudománypolitika alapvetése.* Budapest. 1927

⁶ NAGY ZSOLT: *A magyar jogi áttekintése a második világháborúig.* jesz.ajk.elte.hu/2017-11-28.

⁷ OTTLIK LÁSZLÓ: *A társadalomtudomány filozófiája* című munkájából. *A kolozsvári m. kir. Ferenc József-tudományegyetem Évkönyve.* 1940-41. Kolozsvár. 1942.

A korszakban megfigyelhető a statisztika oktatásának igen erőteljes fejlődése, ráadásul a hallgatóknak négyféle statisztikai tárgyú óra látogatása volt kötelező.

“Kenéz Bélának nagy része van abban, hogy bennem a statisztika iránt szunnyadó érdeklődés már régen lángra lobbant. Bárcsak áthatná a magyar közéletet az egzakt gondolkodásnak az az ereje, melyet a statisztika nyújt annak, aki hivatott mestere.”⁸

A második világháború után

A szemináriumok megtartása is fellendült a háborúk között a budapesti és szegedi jogi karon is jószerével minden tárgy oktatója tartott különféle szemináriumot, ahol a diákokkal közös kutatások is folytak. Mellette megjelentek a gyakorlati órák, amelyek az előadások anyagának gyakorlati megvalósítását és annak alkalmazását voltak hivatottak segíteni. 1946-ban reformot hajtottak végre a felsőoktatásban így ezután négy doktori szigorlatot vezettek be: történeti, közjogi, elméleti és magánjogi vizsgát lehetett letenni.⁹ Ezek tartalma és követelményük nem változott. Elválasztották a főkollégiumok és kiskollégiumok tanítását így az utóbbit a hallgatók érdeklődési körüknek megfelelően választhatták ki.

A szocialista gazdasági követelmények követése miatt a 1948-as reform során új tárgyakat vezettek be, egyúttal a jogi oktatás társadalomtudományosítását is előirányozták. Előírták a szociológia, a gazdaságtörténet, gazdaságpolitika, munkajog, szövetkezeti jog oktatását. A politikát államtanra, a jogfilozófiát állam- és jogelméletre, a kereskedelmi jogot gazdasági jogra változtatták. Ekkor került bevezetésre a felvételi vizsga és a vizsgát képző tárgyakat is ismertették. Az oktatás jellegét továbbra is az előadások határozták meg. Az '50-es években a szovjet befolyás eredményeképp bevezették a marxizmus-leninizmust, a politikai gazdaságtant és bevezették a szovjetjogi tárgyak oktatását is. Gazdasági jog helyett polgári jogot, a szövetkezeti jog helyett pedig földjogot és termelőszövetkezeti jogot oktattak.

„Az öt hétig tartó nyári gyakorlat idején kellett megírni a diplomamunkát egy általunk választott tárgyból. Általában mindenki azt a tárgyat választotta, melyet a gyakorlat során alkalmazott. A diplomamunkát elbírálták, illetve meg kellett védeni, bár ez utóbbi inkább csak formalitás volt.”¹⁰

Oktatás a szocializmus időszakában

1957-ben a stúdium időtartamát öt évben határozták meg és főkollégiumként bevezették a kriminalisztika és lélektan oktatását. A forradalom hatására a tételes szovjet jogok oktatását megszüntették, csupán a szovjet állam- és jogrendszer lapjai tárgyat oktatták, valamint a tudományos szocializmus maradt két évfolyamon keresztül. Az első évfolyamon előírták a bevezetés az állam- és jogtudományokba, az állam és jogelmélet szintetizáló tárgyként a negyedik évfolyamra került, ezen kívül új tárgyként a nemzetközi magánjog oktatását is előírták. Az államvizsgák tárgyait felemelték hatra: polgári jog, polgári eljárásjog, büntetőjog, büntető eljárási jog, államjog és államigazgatási jog.¹¹ Ekkorra a gyakorlati foglalkozások keretein belül meghatározott időben, bizonyos ügyekre szervezett hallgatói bírósági látogatásokat írtak elő. Hasonlóan a századforduló környékén, a jelesebb tanulók jegyzeteit összegyűjtötte az úgynevezett tanulókör, hogy egyfajta tanulósegédletet készítsenek, amit nyomtatott formában kiadtak. A '60-as években a képzés jelleg némileg megváltozott. A

⁸ Gr. Bethlen István szavai Kenéz Béláról, aki A kolozsvári egyetem Statisztika Tanszékének nyilvános rendes tanára volt.

⁹ NAGY ZSOLT: *Jogi oktatás a második világháború után*. jesz.ajk.elte.hu, 2017-11-28

¹⁰ Az idézet interjúalanytól van, aki 1959-ben vette kézhez diplomáját.

¹¹ jogdoktor.hu: *A jogi oktatás története Magyarországon*, 2017-11-28

gyakorlatokon bevett szokássá vált a jogesetek megoldása, ahogy az oktatók által készített jegyzetek használata is.

Oktatás a szocializmus után

A '70-es években ismét új tárgyak bevezetésére került sor, ami a hallgatók társadalomtudományi ismereteinek bővítésére szolgált. Kötelező tárgyként oktatták a pszichológiát és a szociológiát. Utóbbit ráadásul gyakorlati óra keretén belül is oktatták. Az állam- és jogtudományi karok nyomatékosan hangsúlyozták, hogy a jogot végzett szakembernek ismernie kell a társadalomban végbemenő törvényszerűségeket. A rendszerváltás természetesen mind az oktatott tárgyakban, mind azok tartalmában jelentős változásokat hozott. A tudományos szocializmus nem szerepelt többé sem a kötelező, sem a választható tárgyak között; a politikai gazdaságtan helyét pedig a közgazdaságtan vette át. Megnőtt az általános ismereteket adó és elméleti tárgyak oktatásának óraszám, ilyen volt az etika, filozófia, közgazdaságtan és a szociológia. A megváltozott politikai, gazdasági és társadalmi szituációkhoz igazodva új tárgyként jelent meg a társasági jog.¹² Az oktatási módszerek, és azok struktúrája alapvetően nem változott meg, az előadások képezték a gerincét a jogászképzésnek, kiegészítve a szemináriumokkal, ahol az előadás anyagának részletesebb megbeszélése folyt.

Modern jogi oktatás

Lényeges változásokról nem lehet beszélni, mert a mai modern jogi oktatás a fent említett talpazatra épült. Azonban nem lehet elmenni szó nélkül a mai technikai vívmányok erőteljes hatásáról, ami az oktatást is rendkívül áthatja. Az ezredfordulót átlépve olyan tárgyak jelentek meg amelyekre határozottan azt lehet mondani, hogy hatással volt rá a technika. A kultikus statisztika átalakult jogi adatgyűjtés és feldolgozássá. Ez évtizedekig elképzelhetetlennek tűnt. Elmondható, hogy a jogi intézmény más egyetemi oktatásokhoz képest is rendkívül merev. Noha ez elmondható az amerikai, angol esetleg ázsiai oktatásról is, a közép európai rendszer a legkevésbé flexibilis e téren.¹³ Erőteljes hatással volt rá a történelem. Formálta, kialakította, gyökeret vert benne. Ezt pedig nem csak, hogy nem lehet valójában nem is érdemes reformokkal megváltoztatni. Bizonyos változtatások alkalmazásával problémák sokasága jönne létre. Ezek a merev szabályok pedig érintik az értékelési rendszert, a leadott tananyagot és az oktatás általános belső struktúráját is.¹⁴ A merevség miatt jellemző, hogy a tananyag és a rendszer állandó késésben van a társadalmi szituációkhoz képest.¹⁵ Ami pedig még ennél is nagyobb probléma, hogy a történelmi hagyományoknak megfelelően kialakult rendszert kell alkalmazni a mai társadalmi helyzetekre, ami valószínűleg a jövőben is éreztetni fogja a hatását. Egy ideális oktatási rendszer naprakész, rugalmas. Nem a berögzült szabályok ismétlése a lényeges, hanem azok megértetése a hallgatókkal. Továbbá fontos lehet az adott intézményen belül a hierarchia éreztetésének csökkentése valamint az oktatók és a diákok közös munkájának gyümölcseként bizonyos kutatások kamatoztatása.

¹² NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, Szeged, 2007. 63. p.

¹³ Basil Bernstein i.m.

¹⁴ CSAPÓ BENŐ – BUKTA KATALIN: *Az iskolai műveltség*. Osiris. 2002, 75-83. p.

¹⁵ FERGE ZSUZSA i.m. 82-83. p.

Csirik Csilla:

Jogászképzés és jogászi professziók Angliában

I. Bevezetés

Az alábbi dolgozatom témájául az angol jogászképzést és jogászi professziókat választottam. Dolgozatom első szerkezeti egységében az Innek, majd az angol jogi képzés kerül tárgyalásra. Ezután sor kerül a három legnagyobb jogászi professzió, azaz az ügyvédség, (ezen belül a solicitorok és barristerek,) majd az ügyészség és bírói réteg bemutatására is. A dolgozatomból egyértelműen kitűnik majd, hogy Angliát nem csupán a társadalomban, de a jogban is meghatározza a hagyományok tisztelete. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy néhány esettől eltekintve az angol történeti fejlődés töretlen, egyenes vonalú, radikalitás nélküli.¹ Így a jog és jogászi professziók egyaránt évszázados hagyományokra tekintenek vissza. Kutatásom alapjait elsősorban a szakirodalom képezi, de az utóbbi években történt változások miatt internetes forrásokra is támaszkodom.

II. Az angol jogászképzés

II.1. Az Innek és kialakulásuk

Mivel kezdetben a király bíróságai Londonban működtek, a főváros lett a jogászképzés kialakulásának színtere. London a XIV. századra megtelt igazgatási épületekkel és 'inn'-ekkel, azaz vendégfogadókkal. A Tudor-kortól azonban a magasabb rangban állók jogászok saját innel rendelkeztek, a korban körülbelül húsz ilyen volt. Ezek a XIV. századtól már oktató műhelyként is szolgáltak, előcsarnokaikban a vitaülések, szakmai előadások rendszeresek voltak. Az ilyen négy vezető jogászceh még ma is működik: a Lincoln's Inn, a Gray's Inn, az Inner Temple és a Middle Temple. Valójában azonban a ma megtalálható négy Inns of Court csak három, mert az Inner Temple és Middle Temple egy komplexumból áll. Ezek az innek a bencher-ek ellenőrzése alatt álltak, akik sikeres, tapasztalt jogászok voltak. Ők látták el az új tagok felvételét, a képviselőt, a szakma illemszabályai feletti őrököt, felléptek a szakmán belüli tisztességtelen versenyjelenségekkel szemben, s ezen felül fegyelmi jogosítványaik is voltak.

A XIX. századig a jogászképzés az Inns of Court-ok kiváltsága volt Angliában. A képzésben leginkább a gyakorlati ismeretek, fiktív tényállások és színleges bírósági eljárások kaptak helyet. Tanítóik gyakorlott jogászok voltak, akik gyakorlati problémákat világítottak meg. Ezen felül szerepet kaptak az általános ismeretek, a jellemformálás, a szakmai szolidaritás. Tanár és tanítvány együtt vett részt nem szakmai tevékenységekben is: közös étkezés, muzsikálás, színelőadások szervezése, közös ünnepek stb. A képzésben az államnak semmilyen szerepe nem volt.

Az Innek jelentőségét erősíti máig, hogy mely kiemelkedő személyiségek voltak a történelem folyamán a hallgatóik. Például a Lincoln's Inn tagjai közt volt Margaret Thatcher és Tony Blair, míg a Middle Temple tagja Charles Dickens vagy Edmund Burke volt.

Az Inns of Court-ok a mai napig őrzik hagyományos jellegüket, szerepüket. Jelentős zöldterületük van, tartozék a saját templom és az elegáns, díszes, impozáns étkező. Habár a második világháború az Inneket sem kerülte el, muzeális értékkel bírnak napjainkban is. Családi, barátságos légkörrel rendelkeznek, ami az angol jogászok számára kiemelkedő, tradicionális jelentőséggel bír, s más szakmák képviselői irigyen tekintenek rá. A sajátos,

¹ BADÓ ATTILA et al: A jogrendszerek világa, in: BADÓ ATTILA (szerk.): Az angol jog vázlata. Pro Talenti Universitatis Alapítvány, 2012. 21. p.

természetes szokások spontán alakultak ki, s néhányan a szakma jövőjének zálogaként tekintenek e szokásokra. A vacsorák alkalmával még ma sem ritka a dalolászás.

Fortescue azt mondja, az Inneken belül az ifjú hallgatók zenét, történelmet, táncot tanultak, színdarabokat adtak elő. Ma ezekre a retorikai képzés részeként hivatkoznak.

Az 1919-es Sexual Disqualification Removal Act, azaz a nemi diszkrimináció megszüntetését célzó törvény sokak meglepetésére nem hozott nehézségeket a Bar falai között.

Ma jogi egyetemként vagy harmadik egyetemként is emlegetik őket– ez az elnevezés azért nem alaptalan, mert a XV. századra az innak majdnem akkora oktatói és intézményi bázissal rendelkeztek, mint a Cambridge-i egyetem.

Frederick William Maitland szerint nem az esküdszék az angol jogfejlődés igazi sajátossága, hanem az a jogi iskola, amelyen minden jogásznak keresztül kellett mennie, s amelyben minden kiemelkedő gyakorló jogásznak tanítania is kellett.

Ezzel párhuzamosan azonban téves lenne azt a megállapítást levonni, hogy az angol egyetemek egyáltalán nem nyújtottak semmiféle jogi képzést, nem kínáltak jogi ismereteket. A történelem folyamán az egyetemeknek már a XIII. századtól kezdődően egészen a XVII. századig volt jogi kara, a hallgatók viszont ott római jogot és kánonjogot tanultak. Ezt a common law-t gyakorlók elutasították, ezért később ezek a hallgatók az egyházon belül helyezkedhettek el csupán. A valódi képzés a fent tárgyalt jogászcéhekben, az egyetemen kívül zajlott.²

II.2. Az angol jogi képzés napjainkban

A jogászképzés az angol jogrendszerben még ma is őrzi a hagyományos jellegét. Mára azonban a solicitorrá vagy barristerré válás feltétele az egyetemi diploma is. Megjegyzendő, hogy a képzési idő jelentősebb rövidebb, mint más európai országokban. Kiemelendő az a tény is, hogy nem követelmény a jogi diploma, hanem bármilyen más 3 év alatt megszerezhető egyetemi diploma is megfelelő. Sőt, a rendkívüli jó eredménnyel érettségizők az egyetemi diplomát 1 év alatt is megszerezhetik, amellyel szintén választhatnak jogászhi hivatást.

Az egyetemi képzés tutori rendszerben zajlik, a hallgatók egy tutorral, jellemzően 3 fős csoportokban dolgozzák fel a tananyagot, így a diákokra nagyobb figyelmet tudnak szánni. Az előadók nem a jogesetmegoldásra koncentrálnak, hanem átfogóan világítják meg a téma elméleti és gyakorlati oldalát egyaránt.

A diploma megszerzését követően a solicitoroknak egy Law Society által ellenőrzött képzőhelyre kell bekerülniük, a barristereknek ezzel szemben egy Inn-be.³ Megjegyzendő, hogy ma a tanulmányok megkezdése előtt kell meghozni az Inn kiválasztásával kapcsolatos nehéz döntést. Minden barrister valamelyik Inn tagja, és minden barrister csak egynek lehet a tagja.⁴

A solicitorok képzési ideje kilenc hónap, amit záróvizsga, majd két éves szakmai gyakorlat követ, ezután karrierjüket solicitor asszisztensként kezdik meg.

A barristerek képzési ideje ezzel szemben egy év, ami idő alatt a hallgatók a peres eljárásra koncentrálnak. A vizsga letétele után a hallgatót felveszi az adott Inn, amit egy 1 éves gyakorlat követ egy barrister mellett. Ezután a személy teljes értékű barrister lesz, a gyakorlati időszak fő célja pedig a szocializáció, a közösségbe való befogadás.⁵

² KECSKÉS LÁSZLÓ: A gyakorlatias jogászképzés kialakulása Angliában az Inns of Court falai között. Európai és Külföldi Jogi Szemle 2008/4 238-243. p.

³ BADÓ 2012, 53-54. p.

⁴ KECSKÉS 2008, 242. p.

⁵ BADÓ 2012, 53-54. p.

Különös szokás, hogy mai napig a barristerré válás egyik legfontosabb feltétele, hogy a jelölt az Inn of Court-jában bizonyos számú vacsorát fogyasszon el, hiszen az étkezés közben és után lehetőség van személyesen találkozni az Inn-hez tartozó bírákkal és ügyvédekkel. Ez afféle informális oktatásként is szolgál, s ezek a formális vacsorák általában vitakörrel, párbeszédmondó versennyel zárulnak, vagy épp egy sétával a következő pub-ig. Az ilyen kötelező vacsorák száma a XIX. század végén már 100 felett volt, mára azonban ez néhány ügyvédképzési reformnak köszönhetően jelentősen lecsökkent. Napjainkra a vacsora vesztett tehát jelentőségéből, de mint hagyományos elemet, mégis megőrizték.⁶

Összességében úgy gondolom, fontos kihangsúlyozni azt a tényt, hogy a jogi képzést ma is kizárólag olyan intézmények biztosítják, melyek felett a felügyeletet a bírói hatalom gyakorolni tudja, s nem bízzák azokat független szervezetekre, vagy egyetemekre.⁷

III. Az ügyvédség

III.1. Az ügyvédség kialakulása, megkettőződése

Dolgozatom következő szerkezeti egységében az angol ügyvédség kerül bemutatásra. A jogászai rend tagjai először még jogi ismeretekkel rendelkező egyházi személyek voltak. Hamar kialakult a mindmáig érvényesülő megkülönböztetés a jogi tanácsadással foglalkozók és a bíróságok előtti perekben fellépők között.⁸

Az 1200-as években megszigorították a papoknak azt a jogát, hogy mások védelmében eljárjanak. Az ügyvédség kialakulása körülbelül ekkora tehető.

A barrister szakmával anyagi és erkölcsi megbecsülés is járt. Már ebben az időszakban is nagyfokú függetlenség jellemezte őket. A valódi védelmet mindig ők látták el, bíró csak belőlük válhatott. Később a Lord Kancellár jelölhette ki őket Queen Counsel-lé, s akkor már közülük nevezték ki a bírakat, kialakult a Bar összetétele, a szervezetrendszer pedig 1966-ban nyerte el végleges formáját.⁹

A solicitorokról először a XV. századból lelhetünk fel írásos nyomokat. Az elnevezés a solicit szóból ered, amelynek jelentése tanácsol, eligazít, sürget. Eredeti feladatuk a jogi tanácsadás, s igény esetén a számukra megfelelő barrister kiválasztása és annak informálása.

A XVI. században a barristerek elkezdtek hangoztatni, hogy ők a nemes hivatal képviselőiként, és nem a felek képviselőjeként vannak jelen, és így sikeresen elhárították maguktól az adminisztratív feladatokat.

A XVII. században a bíróságok szabályos „háborút” vívtak az ellen, hogy nem megfelelően képzett jogászok, azaz a solicitorok is tanácsadást nyújtsanak. De a folyamatot már nem lehetett megállítani, s a század végére kialakult a szakmának egy új ága. A barristerek idővel rájöttek, hogy tulajdonképpen az új helyzet kényelmesebb is nekik, hisz az előzetes egyeztetést másra hagyják, s egy kész akta alapján jobban tudnak a bírósági eljárásra, a szakmaiságra koncentrálni. Megjegyzendő, hogy a barristerek felsőbbrendűnek érezték magukat, s így mindent megtettek annak érdekében, hogy e felsőbbrendűségüket a világ és a solicitorok tudomására hozzák, így például a solicitorok nem viselhettek megkülönböztető munkaruhát, ellentétben a barrister réteg hagyományos öltözkéivel. Olyan ügyeket vállaltak el csak, amelyek egy úriember számára vállalhatóak. Ezért például nem perelhettek díjért, hiszen azt ők honoráriumnak tartották. Ezek a mai napig érzékelhető megkülönböztetések.

A XVII. századra már azonban a solicitorok kiharcoltak egyfajta elismerést a szakmában, s 1729-ben létrehozták a szakmai szervezetüket, a Society of Gentlemen Practisers in the

⁶ KECSKÉS 2008, 244-245. p.

⁷ RENÉ DAVID: A jelenkor nagy jogrendszerei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 305. p.

⁸ KECSKÉS 2008, 238. p.

⁹ BADÓ 2012, 47-48. p.

Courts of Law and Equity-t, amit 1826-ban a Law Society követett, ami a mai napig működő szakmai szervezetük.¹⁰

Egyéb ügyvédi szakmák a történelemben az egyházi bíróságokon a protectorok, a common law bíróságokon pedig az attorney-k, de tényleges védelmet nem láthattak el, inkább csak tanácsadó szerepük volt.¹¹

III.2. Az ügyvédség napjainkban

Angliában tehát az ügyvédség a történelem során megkettőződött, és ez a megkettőződés a mai napig fennmaradt.

III.2.1. A solicitorok

A solicitorok főleg az előkészítő munkában vesznek részt, tanácsot adnak, megkeresik az ügyfél számára a megfelelő barristert. Alsóbb bíróságokon el is járhatnak. Mivel tevékenységeik az ügyvédi munka nagyobb részét magában foglalják, számuk nagyban meghaladja a barristerekét. Társaságuk a Law Society.¹²

A solicitorokról elmondható, hogy több a férfi a szakmában, mint a nő, de a nemek közti probléma leginkább abból fakad, hogyan állnak a nőkhöz.¹³ Kutatások alapján a diszkrimináció leginkább azon női solicitorok ellen irányul, akiknek gyermeke van.¹⁴

III.2.2. A barristerek

A barristerek máig zárt, szűk és erős szociális közösséget alkotnak, akiket az erős formalizmus jellemez, s nagy befolyással bírnak. Eljáró ügyvédeknek is nevezik őket, azonban az elnevezés félrevezető, hiszen a solicitorokhoz hasonlóan ők is szerkesztenek, tanácsokat adnak, de fő feladatuk az ügyfelek bíróság előtti védelme. Viszont a barristerek többek még eljáró ügyvédeknel is, hiszen ők az igazság és eljárás őrei, ami merev ellentétben áll példának okáért az amerikai felfogással.

A barristerekre erősen jellemző a specializáció: családi ügyek, kártérítési ügyek, trust, társasági jog, szerződéssel kapcsolatos ügyek képezhetik elsősorban specializálódásuk tárgyait.

Fontos még szót ejteni arról is, hogy területileg igen koncentráltak, s kis számúak, de az adatok alapján az utóbbi néhány évtizedben ez a szám egyre jelentősebb mértékben növekszik. Ez a későbbiekben szerkezeti változásokhoz is vezethet.

A barristeri szervezetrendszer a következőképpen épül fel: Az Innek az ott tanuló barristerekből és a bencherekből állnak. Igyekeznek függetlenségüket megőrizni, de létrejött néhány szervezeti szerv, ezek a következők: General Council of the Bar of England and Wales, azaz Általános Tanács, ez tulajdonképpen egy érdekvédelmi szerv. A Szenátus az adminisztrációért felel, valamint közös kormányzó szervként is igyekszik feladatait ellátni. Az egységen belüli igazgatást a függetlenség jegyében a bencherek végzik.

A barristerek 2 csoportra oszthatóak fel: a Queen's Counsel és junior barrister csoportokra. A Queen's Counsel címet egy pályázaton hosszú évek munkája után lehet elnyerni, s a ranggal presztízs, érdekesebb ügyek járnak, valamint nem elhanyagolható tény az sem, hogy egy Queen's Counsel nagyobb valószínűséggel lehet bíró a jövőben.

¹⁰ KECSKÉS 2008, 244. p.

¹¹ BADÓ ATTILA: Acta Juridica et Politica: Bevezetés az angol jogrendszerbe. József Attila Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Szeged, 1993. 33. p.

¹² <https://www.britannica.com/topic/solicitor>

¹³ COWNIE, FIONA – BRADNEY, ANTHONY – BURTON, MANDY: English legal system in context. Oxford University Press, Oxford, 2010. 162.

p.

¹⁴ COWNIE – BRADNEY – BURTON, 2010, 164. p.

A barristerek általában a társadalmi középosztályból származnak, s Oxfordban vagy Cambridge-ben tanulnak, ami elég magas költségekkel jár, s az ösztöndíj-lehetőségek ellenére ez általában nem az alacsonyabb osztályok kiváltsága. Ezen kívül követelmény a „BBC-angol”, tehát akinek akcentusa van és nem tökéletesen, magas szinten, cizelláltan beszélni a nyelvet, sohasem válhat barristerré. A közös intézmény pedig még inkább felerősíti a viselkedési mintákat. A külön öltözködési stílus, a Bar szokásainak figyelmen kívül hagyása közül egy is elég ahhoz, hogy valaki ne kapjon megbízást a tárgyalásokon, hiszen kis számuk miatt jól ismerik egymást, baráti kapcsolatokat ápolnak, s így a különbség befolyással lehet a tárgyalás eredményére. Érdekes tény, hogy a barristerek nem csupán egymással ápolnak baráti kapcsolatot, hanem a bírókkal is.¹⁵

A barristerek között a diszkrimináció történelmi eredetű és továbbra is virágzik. 1995-ben például 40 százaléka a női barristereknek szexuális zaklatás áldozata lett, az eseteknek a 10%-a komoly ügy volt. Egy 1992-es kutatás szerint a felvételi beszélgetésen a nők 50%-ánál kérdeztek rá a házasságra, gyermekekre és jövőbeli tervekre, ezeket a kérdéseket ezzel szemben csak a férfiak 27%-ának tették fel.¹⁶

Az utóbbi időben szűkítették az angol jogorvoslati lehetőségeket, amivel párhuzamosan azonban a barristeri létszám nőtt. Éppen ezért ügyvédi munka hiányában egy csoportjuk az üzleti életben helyezkedik el, vagy kormányzati, önkormányzati beosztásokat tölt be. Megfigyelhető az is, hogy a korábbi trendekkel szembemenően a fizetésük is csökkent. Vitathatatlanul hasonlítanak az új szerepkörök a solicitorok munkáira, éppen ezért az utóbbi években kemény kritika éri mind a fennálló rendszert, mind a barristereket, akiket egyesek sznobizmussal vádolnak, s az összeolvadás fontosságát igyekeznek érvekkel alátámasztani. Egyik legfontosabb ezen érvek közül, hogy a barrister megbízást csak solicitortól fogadhat el, ez közvetett kapcsolatot eredményez, ami nem biztos, hogy az ügyfél érdekében áll. A barristerek azonban makacsul ragaszkodnak a fennálló rendhez, s mereven az összeolvadás ellen foglalnak állást.

A barristerek igyekeznek támogatni a fiatalokat a megváltozott körülmények között. Ahhoz, hogy valaki ügyvédi irodát nyithasson Angliában, az Inn hozzájárulása szükséges, illetve az irodák többsége az Inneken belül nyílik. Ezzel alacsonyabb bérleti díj, és egyéb kedvezmények is járnak, például étkezési kedvezmények, könyvtárak használata. Ezekre a helyekre azonban már csak nagyon kevesen nyerhetnek felvételt. A Bar Council ezt a problémát úgy igyekszik orvosolni, hogy egy központi könyvtárat létesít, irodákkal, ahol a fiatalok szükség esetén praktizálhatnak.

Bár azt nem lehet tudni, mit hoz a jövő, de „e kivételes szakmai intézmény fenntartása, szokásainak megőrzése nem teljesen problémamentes, s a növekvő külső nyomással szemben talán nehéz lesz újabb évszázadokig szembeszállni.”¹⁷

III. Az ügyészség

Angliában ügyészi rétegről nem beszélhetünk. A büntető ügyekben a vádat nem az ügyészi csoport látja el, hanem egy-egy barristert kérnek fel eseti megbízással. (Az is előfordul, hogy a tárgyalóteremben a bíró, vád és védelem is a barristerek szűk közösségéből kerül ki).¹⁸ Azért nem működik ügyészség a bíróságokkal párhuzamosan, mert az angolok úgy gondolják, a bírói hatalom autonómiájával összeegyeztethetetlen a végrehajtói hatalom képviselőjének részvétele. Ezen kívül biztosítani kívánják a vád és védelem egyenlőségét, ami szerintük csak

¹⁵ BADÓ 1993, 33-37. p.

¹⁶ COWNIE – BRADNEY – BURTON, 2010, 168-169. p.

¹⁷ BADÓ 1993, 34-36. p.

¹⁸ POKOL BÉLA: Jogi Alaptan. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000. 25. p.

ebben a formában, így valósulhat meg. Ezen felül az angoloknál sem közjegyzőség, sem igazságügyi minisztérium nem létezik.

IV. A bírók

IV.1. Bírák a történelemben

Ezen szerkezeti egységben a bírák kerülnek bemutatásra. Angliában kezdetben nem volt egységes jogszolgáltatás, mert az ítélkezéssel helyi szervek foglalkoztak. Az 1066-os normann hódítás azonban törést okoz a jogfejlődésben. A 12. században a király kíséretének egy csoportja foglalkozott az ítélkezéssel, majd ez a csoport Westminsterben telepedett le, ők a nagyobb súlyú ügyekkel foglalkoztak. Kezdetben még jogorvoslati lehetőségként sem lehetett rögtön a westminsteri bírósághoz fordulni, csak ha azt writ-tel (parancs) engedélyezték. Eközben az országot utazóbírák járták.

Emellett fontos megemlíteni a bírák jogalkotó szerepét is. A bírák a római jogon alapuló jogcsaláddal szemben megteremtették a common law típusú jogrendszert. A jog megkettőződött: a common law bíróságok az eljárásra helyezték a hangsúlyt, s nem a tartalomra, így sokan a királyhoz folyamodtak, abban bízva, hogy ő méltányosabban dönt. A király a döntést a kancellárra bízta, aki kezdetben ítéleteit nem a törvény alapján hozta, majd jogszabályokat, jogelveket állapított meg. Létrejött az equity, s egy szervezetileg elkülönült rendszer. Ez a rendszer bizonyos tekintetben még ma is továbbél,¹⁹ a 19. századi Judicature Acts ellenére.²⁰

A XII. században panaszok hangzottak el az ügyvédek képzettségét illetően, ezért I. Edward meghagyta, hogy a tanulók közül válasszák ki a tehetségesebbeket, ezentúl ők vehettek részt bírósági eljárásokban. A bíróságokon egyházi személyek helyett egyre inkább világi jogászok kaptak szót, akik hazai jogot tanultak a kánonjog vagy római jog helyett. A király, mivel a bíráskodás állandó részvételt kívánt, bíráit még inkább a jogászok, ezen belül is az ügyvédek sorából választotta. 1289-ben a közszolgálati bírák visszaéléséből kialakult botrány miatt ez a szokás még inkább erősebbé vált. A XVI. századra azonossá vált a bírák és ügyvédek testülete (bar és bench), a bírói kinevezés feltételévé vált a serjeant-té kinevezés.²¹ Ez a legsikeresebb ügyvédeknek kijáró rangot jelentette. A serjeant-té bebocsátás egyébként ünnepi esemény volt, s egy fényűző lakomával ünnepelték meg ezt, amire hivatalosak voltak céhtársaik, s sokszor maga a király is. Szolgálati mottójuk a Vivat Rex et Lex, azaz Éljen a Király és a Törvény, amelyet aranygyűrűjükre is vésettek. De az idők folyamán a serjeant rang elvesztette régi jelentőségét, így a XVI. századtól már nem volt feltétele a serjeant-té kinevezés a bíróvá válásnak. A jogászrend formálisan a XIX. században, a Serjeant's Inn elárverezésével megszűnt.²²

IV.2. A bírói réteg napjainkban

Ma a bírókat a barristerekből, azaz egy szűk ügyvédi elitből választják ki, az egymás iránti és jog iránti tisztelet szellemében, szakmai szempontokat figyelembe véve. Tekintélyük hatalmas, a jogászok között és a társadalomban egyaránt. Ténylegesen is jogalkotók, kemény eszközökkel rendelkeznek. Ez a karrier legfontosabb állomása, noha nem ez a legjövedelmezőbb. Legfontosabb jellemzőjük talán a depolitizáltság, a politikai sterilitás, ez azonban csak a 20. századtól kap kiemelt szerepet.

¹⁹ BADÓ 1993, 7-10. p.

²⁰ BADÓ 1993, 12. p.

²¹ KECSKÉS 2008, 238-239. p.

²² KECSKÉS 2008, 241-42. p.

Sok kritika éri azt a tényt, hogy szinte az összes bíró a társadalom kiváltságosabb csoportjaiból kerül ki (hiszen a barristerek is).²³ Egy 1985-ös kutatás kimutatta, hogy az emberek 50% gondolta úgy, hogy a bírók a gazdagoknak kedveznek. Sokkal több a férfi bíró, mint a női, s arányuk olyan mértékben tér el egymástól, ami már méltányossági és egyenlőségi kérdéseket vet fel. Ezen felül a bírók általában fehérek. Azon tény miatt, hogy a bírók nem tükrözik a társadalom statisztikai keresztmetszetét, 1992-ben az Ethnic Minorities Advisory Committee of the Judicial Studies Board egy szemináriumot rendezett, hogy felhívják a figyelmet az „etnikai tudatosságra”. Néhány bizonyíték arra enged következtetni, hogy a szeminárium sikeres volt, s igyekeztek még tisztességesebben kezelni az etnikai kisebbségeket. Ezzel ellentétben viszont ugyanezen kutatás kimutatta azt is, hogy néhányan még mindig úgy gondolták, hogy más elbírálásban részesültek azért, mert etnikai kisebbségből származtak, s néhány bíró rasszista megjegyzéseket tett feléjük.²⁴

A bírói szervezetrendszer a következőképpen épül fel:

- 1) Recorderek - Az alsóbb fokú bíróságon a Lord Kancellár javaslatára nevezik ki őket barristerek és solicitorok közül, 10 év praktizálás szükséges hozzá. Solicitorból csak Recorder bíró lehet.
- 2) Circuit Judges – A királynő a Lord Kancellár javaslatára nevezi ki őket a 10 éve praktizáló barristerek közül és Recorderekből.
- 3) Puisne Judges, azaz a Felső Bíróság bírái, őket is a királynő nevezi ki a Lord Kancellár javaslatára a legalább 10 éve praktizáló barristerek közül
- 4) Lords Justices of Appeal – A Fellebbviteli Bíróság bírái, a királynő a miniszterelnök javaslatára nevezi ki őket a 15 éve praktizáló barristerek közül, és a Felső Bíróság bírói közül.
- 5) Peerek - A legmagasabb szint 2009-ig a Lordok Háza Fellebbezési Bizottsága volt, az itteni bírókat a 15 éve praktizáló barristerek és a 2 éves felső szintű bíróságai múlttal rendelkező bírók közül nevezték ki őket.²⁵ Azonban a brit Legfelsőbb Bíróság átvette a Lordok Háza igazságügyi funkcióit, tehát a legfelsőbb bírósági szerv már nem a Parlament Felső Háza. A törvényhozó és igazságszolgáltató hatalom kialakult sajátos összefonódása már nem volt tartható, az Emberi Jogok Európai Bírósága több döntésében is bírálta, számon kérte a joghatósága alá tartozó országokban az államhatalmi ágak szétválasztását. A Lord Phillips által vezetett új bíróság a korábbi lordbírókból áll. Fontos, hogy ugyanazon személyek viszik tovább a már korábban meghatározott feladatokat.²⁶

Az esetek többségében a fentebb tárgyalt ranglétra fokait tiszteletben tartják. A magasabb szintű bírákat egyre nehezebb elmozdítani bírói székükből.²⁷

E szervezetrendszer mellett helyezkednek el a laikus békebírák és a zsűri. Habár az ítéletek jelentős részét a laikus bírák hozzák, ők precedenst nem alkothatnak, mert annak meghozatala csak a Felső Bíróság vagy Legfelsőbb Bíróság szakképzett bíráinak monopóliuma.²⁸

Érdekes, hogy a Supreme Court of Judicature, azaz a Legfelsőbb Bíróság elnöke a Lord Kancellár. Az ő személyénél egyáltalán nem érvényesül a hatalmi ágak elválasztása, jogi és politikai hatalma is kimagasló, ami különös, tekintve azt, hogy Angliában ma demokrácia van.²⁹ Éppen ezért Tony Blair 2005-ben kormányátalakítási döntésével meg kívánta szüntetni ezt, a még miniszterelnöki posztnál is régebbi angol közjogi méltóságot. A brit kormányfő

²³ BADÓ 1993, 38. P.

²⁴ COWNIE – BRADNEY – BURTON, 2010, 183-184. p.

²⁵ BADÓ 1993, 39. P.

²⁶ <http://www.jogiforum.hu/hirek/21833>

²⁷ BADÓ 1993, 39. P.

²⁸ BADÓ 2012, 52. P.

²⁹ BADÓ ATTILA – LOSS SÁNDOR: Betekintés a jogrendszer világába. Studio Batiq, Budapest, 2007 73. p.

lépése sokak szerint előrevetítette a főnemesség örökletes jogainak végleges megszüntetését.³⁰ Az ügyből olyan belpolitikai botrány lett, hogy a Lord Kancellári tisztség nem szűnt meg, de bírósági szerepkörét a Lord Chief Justice vette át.³¹

VII. Befejezés

Az angol jogi oktatás és jogászképzés bemutatásánál a történelmi szempontok, történelmi ismeretek mindig előtérbe kell, hogy kerüljenek. A világon egyedülálló, „csendes történelemnek” köszönhető rendszer máig megőrizte hagyományos jellegét, amihez az angolok rendkívüli módon ragaszkodnak.³² A fentiekben láthattuk, hogy Angliában az államhatalmi ágak elválasztásának az elve sok esetben nem érvényesül, mi több, a történelmi idők folyamán sem alkotmányos, sem filozófiai, sem politikai megfogalmazást nem kapott. Ezek együttesen adják a jogi oktatás és jogászi professziók különleges, páratlan jellegét.

³⁰ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20030612anglia.html>

³¹ <https://www.theguardian.com/uk/2004/dec/04/ukcrime.lords>

³² BADÓ 2012, 21. P.

Tokár Laura Gréta:

Jogászképzés és jogászi professzió Németországban

I. Bevezetés

Dolgozatom témája a jogászi hivatás képzése és a jogászi professzió bemutatása Németországban. Jelen írásomban betekintést nyújtok a német jogtörténet kialakulásának egyes szakaszaiba, kitérek a német jogászképzés sajátosságaira, a képzett jogászok mindenkori szerepére, a jogászi professziókra és az elhelyezkedési lehetőségekre. Dolgozatom végén, mellékletben egy érdekes interjú részletet mutatok be. Az interjú alanya *Martino Mona* a berni egyetem büntetőjogi, jogfilozófiai, jogszociológiai, valamint jogelméleti professzora. Harvardon, Oxfordban, Párizsban, Freiburgban, valamint Bernben tanult. 2006-ban az év legjobb doktori értekezéséért elnyerte a professor-Walther-Hug díjat. Emellett még egy cikket szkenneltem be a Hageni Távegyetem „FernUni Perspektive” című egyetemi lapból, amely a mellékletben szerepel.

Témaválasztásomat a német nyelv szeretetével, a német kultúra és a német jog iránti érdeklődésemmel indoklom.

II. A német jogrendszer kialakulása, történeti fejlődése, főbb dokumentumai

A mai értelemben vett, Európa különböző országaiban kialakult modern jog a római jogon alapszik és ez a római jogi behatás a német jogban is megjelenik. A német jogrendszer kialakulásának megértéséhez azonban egy rövid kronológiai áttekintésre van szükség. A német jog bölcsőjének az ókori Róma városállamában létrejövő, majd a civitas határait túllépő civiljogi alapú praetori jogrendet tekintjük. E jogrend jelentősége a Nyugatrómai Birodalom bukását követően (476), az V. században a Keletrómai Imperium felvirágoztatására törekvő Jusztiniánusz császár kodifikációs tevékenysége során nőtt meg. A bonyolultabb életviszonyokat szabályozó jusztiniánuszi jog törvénykönyvekbe foglalása jogbiztonságot jelentett, melyre nagy szükség volt az elpusztult birodalom romjain megjelenő idegen germán népek által kialakított és egyre nagyobb teret hódító szokásjogok miatt. Bő fél évezreden keresztül (V-X. század) a római jog csak a Bizánci Birodalom mezsgyéin belül működött élő jogként, mert a germán, frank területeken az egyes népcsoportok szokásjogai hódítottak teret. A jusztiniánuszi jog számára a jelentős áttörést a XI. saeculum idején Európában fellendülő kereskedelem jelentette (pl. levantei, hanza), melynek eredményeként megnőtt az igény az árucserre viszonyokat szabályozó római jog iránt. Ezáltal az öreg kontinens a jogrendszerek tipológiáját tekintve két egységre bontható, amelynek földrajzi határvonala az Alpok volt. E hegységtől északra legfőképp a germán etnikumok szokásjogai vertek gyökeret, míg a római jog a déli vidéken volt meghatározó. Az így kialakult jogterületek a Leges Barbarorum, valamint a Leges Romanorum volt. Ez a választóvonal azonban nem jelentette azt, hogy a római jogi hatás ne tükröződött volna a szokásjog térségében és a civiljog ne gyakorolt volna hatást a római jog övezetében. A római jog a középkorban folyamatosan formálódott, ezáltal egyre magasabb szintre jutott. A középkor derekán számos görög filozófiai elmélettel, tézissel bővült. Az új bölcséleti koncepciók közé tartozik a természetjog (füzei dikaon), a jó és méltányosság elve (bonum et aequum), valamint a közös jog is (ius gentium). A római jogfejlődés szempontjából a legnagyobb horderejű változást a XVI. században Németországban kibontakozó, magánjogi alapú

pandektisztika tudománya jelentette.¹ „A XVII. századtól ez az erősen dogmatikus római jogrendszer egyre inkább összefonódott az ősi germán rend joggal *Standesrecht*, majd ennek eredményeképpen jöttek létre az első jelentős törvénykönyvek, mint például az *Allgemeines Landrecht für die PreuBischen Staaten* 1794-ben, a *Code Napoleon* 1804-ben vagy az osztrák *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*. Ezek az egyes német fejedelemségekben is hatályban voltak. A római jogi hagyományok további, szisztematikus rendezésére a XIX. században, többek között *Savigny* munkásságának eredményeképpen került sor. Ez mindmáig a német jog, ezzel együtt a legfontosabb német kodifikációs vívmány, a *Bürgerliches Gesetzbuch* alapját képezi.”²

1896-ban elfogadott és 1900. január 1-jén életbe lépett törvénykönyv máig életben van. Öt részből áll, szerkezete sajátos, felosztása a következő: családjog (IV. könyv) öröklési jog (V. könyv) tulajdonjog (III. könyv) kötelmi jog (II. könyv). Jelentősége abban áll, hogy az elért eredményeket tükrözi, világszemlélete toleráns, fogalmilag pontos és precíz. Hatályba lépése óta többször módosították.³

III. A jogászképzés Németországban

A német jogászképzés az ország szövetségi rendszere, valamint az egyes államok önálló oktatáspolitikája miatt rendkívüli különbségeket mutat, főbb oktatásrendszere azonban egységes. „*Einheitsausbildung*” ez azt jelenti, hogy minden joghallgató ugyanazt a képzést kapja függetlenül attól, hogy ügyésszé, bíróvá akar válni vagy a közigazgatásban szeretne tevékenykedni. Ennek értelmében a teljes értékű jogász *Volljurist* bármely jogi pályán elhelyezkedhet, hiszen a jogi képzés az összes hagyományos pályák betöltésére felkészít. A német jogászképzés egységes alapját a német bírói törvény „*Deutsches Richtergesetz*” határozza meg. Emellett minden szövetségi tartománynak van jogászképzési törvénye, amely alapján saját tantervét összeállítja. Másik fő jellegzetessége a német jogászképzésnek, hogy szakképzés jellegű, vagyis a határtudományok csak választható jelleggel vannak jelen az oktatásban, és leginkább a szakmai, jogi ismeretek tanulmányozása történik. „Ennek megfelelően a három illetve négy éves jogi felsőoktatás – különösen a kötelező tárgyak *Pflichtfächer* aspektusából tekintve – a professzionális praxist szolgálja, s az egyéb, joghoz kapcsolódó, vagy azzal határos diszciplínák a kötelezően választható *gebundenen Wahlfächer* és szabadon választható *freien Wahlfächer* tárgyak között jelennek meg.”⁴ A kötelező tantárgyak a civiljog, büntetőjog, közjog, a választható tárgyak a jog-összehasonlítás, a verseny- és a kartelljog, az adójog, mérlegjog, társadalombiztosítási jog alapjai kerültek. Ezek a választott szakok nem vizsgakötelesek. Az oktatás módszerét tekintve előadások, szemináriumok, kurzusok, gyakorlatok, szakmai diszkurzusok, illetve vizsgára és diplomamunkára felkészítő gyakorlatokkal segítik a hallgató felkészülését. A számonkérés általában írásban történik, majd ezután kerül sor a szóbeli meghallgatásra is. A képzés ideje tartományonként változik, általában 8-10 félévet ölel fel. A jogászképzés típusa Németországban Magyarországhoz hasonlóan osztatlan, tehát nincs 3 éves alap, valamint az azt követő mesterképzés. A képzés azonban két részre osztható: 8 félév egyetemi tanulmányra, valamint 2 év gyakornoki tevékenységre. Az egyetemi képzés szintén két egységből áll: a 4 év alapstúdiumból *Grundstudium* és a fő stúdiumból *Hauptstudium*. Az alapstúdium célja, a jogtudomány alapjainak elsajátítása a három fő jogterületen: polgári jog, büntetőjog, valamint a közjog, melyhez eszközül a

¹ BRÓSZ RÓBERT - PÓLAY ELEMÉR: *Római jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.

² http://acta.bibl.u-szeged.hu/7592/1/juridpol_forum_089-118.pdf (letöltés 2017. 11. 07.)

³ KONDOROSI FERENC - VISEGRÁDI ANTAL: *A jog kultúrája és etikája*. Bibo Kiadó, Budapest, 2014.

⁴ NAGY ZSOLT: *A jogi oktatás történeti és aktuális rendszereinek összehasonlítása*. Educatio, 2006/4.

Német Polgári Törvénykönyv, illetve a Büntetőkönyv szolgál. A hallgatók ezáltal megismerhetik a különböző bűncselekménytípusokat, pl. a pénzügyi csalások fajtáit. Az alapstúdium lezárását a közbenső vizsga *Zwischenprüfung* jelenti, melynek szabályozása tartományok regulájától függ. Van, ahol az évközben teljesített dolgozatok, beadandók kiváltják a vizsgát. A közbenső vizsga sikeres letételével nyílik meg a lehetőség a fő stúdium elkezdésére. E képzési szakasz célja a *Grundstudiumban* megszerzett tudás elmélyítése, gyakorlatba helyezése, valamint az összefüggések felismerése. A hallgatók kötelező, valamint szabadon választható előadásokat látogathatnak, azonban a szemináriumon való részvétel mindenki számára betartandó.⁵

A *Hauptstudium* részét képezi egy tanulmányi munka elvégzése, amelynek a témáját a joghallgatók a gyakorlati órán választhatják ki. A kutatómunka elkészítésére 4 hét áll rendelkezésre, amit vizuális felülettel kiegészítve reprezentálni kell a hallgatóság számára. A tanulmányi munka abszolválása az egyetemi tanulmány lezárását jelentő első jogi államvizsgára *erste juristische Prüfung* bocsátást biztosítja.⁶

IV. Az első jogi államvizsga

A német joghallgatók egyik legnagyobb megmérettetésére a 8. szemesztert követően kerül sor. Az egyetemi tanulmányokat követően az első jogi államvizsgát megelőzően a hallgatóknak lehetőségük van egy év felkészülési időre. Ez idő alatt sokan vesznek részt ismétlő tanfolyamokon, amelyek 200 euróba kerülnek. A passau-i egyetemen működő oktatási intézet azonban díjmentes kurzusokat biztosít a leendő jogászoknak. E kurzusok keretein belül a hallgatók mind írásbeli, mind szóbeli próbavizsgát tehetnek, elmélyíthetik tudásukat, valamint megtapasztalhatják, hogy a megszerzett ismereteket vizsgahelyzetben hogyan tudják alkalmazni. Az első jogi vizsga két részből áll: egy egyetemiből és egy államiból. Az egyetemi vizsga egy zárthelyi dolgozatot, a tanulmánymunka sikeres abszolválását, valamint egy szóbeli vizsgát ír elő. Az elért eredmény 30 %-a kerül beszámításra az állami vizsgán. Ezzel szemben az állami vizsga nagyobb tétet jelent a hallgatók számára, ugyanis már a teljesítményük 70 %-a határozza meg az első jogi vizsga teljesítményi minőségét. A vizsga az igazságügyi vizsgahivatalokban zajlik, mint a tartományi legfelsőbb bíróságokban vagy az állami igazságszolgáltatási vizsgaközpontban. A vizsgáztatók a legnevesebb ügyvédek, ügyészek, bírók, illetve professzorok. Mindez mutatja a vizsga tekintélyét, súlyát. Az állami vizsga összesen 6 zárthelyi dolgozat teljesítését követeli meg (három polgári jogból, kettőt közjogból és egyet büntetőjogból), melyeket egy szóbeli számokérés követ. Azon hallgatók számára, akik az egyéves felkészülési időt megelőzően, tehát közvetlenül a 8. szemesztert követően jelentkeztek az első jogi vizsgára, egy javítási lehetőség van biztosítva, ha nem sikerül az első vizsga. Amennyiben a vizsgakövetelményeknek megfeleltek, azonban osztályzatukkal elégedetlenek, jegyjavítási lehetőséggel élhetnek. Az első jogi vizsga után kétféle lehetőség áll rendelkezésre. Az egyik a Baccalaurer Juris, valamint a Magister Juris cím megszerzése, ez azonban nem biztosítja a klasszikus jogi pályákon való elhelyezkedést. A másik lehetőség már megnyitja az utat az elismert területeken való tevékenykedésre. Ehhez elsőként a két éves gyakornoki munkát *Referendariät* kell elvégezni. „A két éves joggyakorlati időt a tartományi legfelsőbb bíróság szolgálatában töltik el, vele állnak szerződéses viszonyban, és tőle kapnak fizetést, 800 euró eltartási „segélyt”. Így biztosítja a német állam „Referendar”-ok számára az anyagi háttérrel a két éves képzéshez, amely a nagy második államvizsgával *Große oder Zweite Juristische Staatsprüfung* zárul. A gyakorlati képzés a DRiG 5b.(2)bek. szerint különböző jogi

⁵ <http://www.jurastudium-info.de/ablauf-jurastudium-837> (letöltés 2017. 11. 07.)

⁶ <http://www.jurastudium-info.de/mein-erstes-semester-jura-teil-4-klausuren-227> (letöltés 2017. 11. 07.)

munkaterületeken történik, amelyek alkalmával a joggyakornoknak lehetőségük nyílik a jogász szakma különböző területeiről tapasztalatokat gyűjteni. A képzés kötelező állomásait:

- 1) egy rendes bíróságnál polgári jogi ügyekben,
- 2) egy ügyészségen vagy büntetőbíróságon,
- 3) egy közigazgatási szervnél,
- 4) és egy ügyvédi irodánál kell eltölteni.

Egy további állomást, ahol szintén szakmai képzésben kell részesülniük, szabadon választhatnak ki, ez akár külföldön is lehet. A végeredményeknek döntő jelentőségük van a későbbi szakmai elhelyezkedésnél.”⁷

V. Második jogi államvizsga

A jogi tanulmányokat a második államvizsga zárja a referendáriumot követően. A vizsgakövetelmények megfelelnek az első vizsga elvárásainak, tehát itt is a három fő jogterületen megszerzett, már tapasztalatisággal ötvözött tudásról kell számot adni. Ez 7-11db zárthelyi dolgozat megírását jelenti, amelyet négy hónap múlva egy szóbeli szigorlat követ. Az egyes kollokviumok 8 db feladatból állnak, melyek öt-öt pontot ér. Sikeres vizsgát tett az, akinek átlaga 3, 75 pontot ért, és legalább négy feladatból, négy vagy annál több pontot szerzett. Ha tehát valaki négy feladatot négy pontra teljesített, annak az átlaga is négy pont lesz, tehát az írásbeli vizsgát abszolválta, amely a szóbeli vizsgára bocsátás feltétele. A vizsga letételével a friss diplomások teljes értékű jogásszá válnak és minden további vizsga nélkül bejegyezhetik magukat ügyvédnek, bírónak. Az egyes területek között nehéz az átjárás, mely leginkább az ügyvédség és az ügyészség között figyelhető meg.⁸

VI. A jogász professziók Németországban

Felettébb patetikus, emelkedett hangulatot áraszt az a hangzatos kifejezés, hogy „professzió”, de mit is rejt valójában ez a szó? Professzió alatt olyan magas presztízserértékű, a társadalom által mélyen megbecsült hivatásokat értünk, amelyek mögött tudásszintben és tapasztalatiságban magasan képzett szakemberek állnak (pl. orvosok, jogászok). A jogász professzió már a középkorban ismert jelenség volt, azonban kialakulásához, valamint szakmai-fogalmi megszilárdulásához hosszú út vezetett. Elméleti kereteinek meghatározása a 70-es évekig tartott, meghatározásában két egymástól eltérő szemlélet alakult ki. Az egyik szerint a professzió olyan érdekcsoport, amely magas jövedelemért, privilégiumokért kollektívan szerveződnek egy tevékenység fölött kizárólagos monopóliumot szereznek, az ebbe a hivatásrendbe tartozó társadalmi csoport egyik ismérve, hogy mintegy „rendbe” tagozódva képes az autonómia kivívására, a másik szerint a professziók a tevékenységek specifikálódása és differenciálása során jött létre, ezáltal tudás béli hatalmat gyakorolva a szakképzetlenek felett. *Parson, Carr-Saunders* és *Wilson* is a következőkkel jellemezi a jogász csoportot: „önálló kifejezésrendszer és szakmai tudás, szakmai szervezet létrejötte, szakképzettség ténye, szakma művelésének belépési feltételekhez történő kötése, jellegzetes szakmai viselkedés és nyelvhasználat, a képzés és tudás bennfentes jellege, kívülállói kontroll hiánya, az etikai kódex alkalmazása, a közjó szolgálata és a

⁷ http://acta.bibl.u-szeged.hu/7592/1/juridpol_forum_089-118.pdf(letöltés 2017. 11. 07.)

⁸

<https://www.jura.rwfa.de/studium/im-studium/studiengaenge/studiengang-rechtswissenschaft/aufbau-und-organisation-des-studiums-studienplan/> (letöltés 2017. 11. 07.)

megfelelő díjazás.”⁹

Hat klasszikus jogi pálya van melyeket röviden, vázlatosan szeretném bemutatni. A hagyományos pályák: bíró, ügyész, ügyvéd, egyetemi jogász, közjegyző, igazgatási jogász.

A bíróság *Rechtsanwalt* Németországban nagy tekintélynek örvendenek. Egy-egy ország jogrendszerében a legfelső szinten állnak, hiszen egy jogvitában ők hoznak határozatot. Nem állnak felettesük utasítása alatt, az államtól és a közigazgatástól függetlenek. A bírói hivatás azonban komoly elvárásokat követel meg, nem csak a szakmaiságban, hanem az erkölcsi-morális hozzáállásban, a politikai-közjogi kérdésekben is. Ennek értelmében a bírónak pártatlannak, semlegesnek kell lenniük és mindenki felett az igazságot kell gyakorolni. Az ügyészséghez hasonlóan két szintet különítünk el, a szövetségi és a tartományi szintet. Típus szerint kétféle bírói hivatás létezik; a hivatásos, valamint a címzetes bíró. A hivatásos bíró jogi tanulmányt és joggyakorlatot végzett teljesértékű képesítéssel rendelkezik, ellenben a címzetes bíró csupán a nép képviselője, aki a józan emberi észre támaszkodva vesznek részt az igazságszolgáltatásban.

Az ügyészség *Staatsanwalt* szempontjából az állam közigazgatási felépítése végett megkülönböztetünk szövetségi és tartományi ügyészséget. A szövetségi ügyészség a legmagasabb vádhatóság az állam területén, amelyet a szövetségi legfőbb ügyészség *Generalbundesanwalt* irányít és ellenőriz. A szövetségi legfőbb ügyészség képviseli az ügyészséget a súlyos államelleni bűncselekményekben (pl. kémkedés, terrorcselekmény). A legfőbb vádhatósági szervet szövetségi igazságügyi miniszter felügyeli. A tartományi ügyészségek szintén a vádhatósági feladatok ellátásáért felelős általános bűncselekményekben. Mind a 16 tartomány saját ügyészséggel rendelkezik, amelyek az egyes tartományi bíróságokhoz vannak hozzárendelve. A szövetségi és a tartományi ügyészség elkülönül egymástól, nincs köztük hierarchikus kapcsolat. Az ügyészek a bíróságtól mandátumot kapnak. Gyakran specializálódnak az egyes jogterületeken, ezáltal válnak médiaügyvéddé, büntetőügyi védővé vagy szabadalmi ügyvéddé.

Az ügyvédség *Richter* Németországban a legkedveltebb hivatások egyike, kb. 160 000 ügyvéd tevékenykedik a szövetségi államban. Az ügyvédi munka elnyerése azonban számos kritériumot követel meg. A neves professzió mellett elhivatottaknak bírói hivatali képesítést kell szerezniük, amely az egyetemi képzést foglalja magába a referendáriummal és a második jogi vizsga sikeres letételével. Az ügyvédek tehát a bírókkal egyenértékű szakképesítéssel rendelkeznek. Emellett a követelmények közé tartozik még az ügyvédi szakképzés elnyerése, valamint az alkalmassági vizsga letétele. Három fő ügyvédtípust különböztetünk meg egymástól: a szakügyvédeket, a szabadalmi ügyvédeket, valamint a jegyzőként dolgozó ügyvédeket. Azok az ügyvédek, akik egy bizonyos jogterületen több éves elméleti és gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek, az ügyvédi kamara által szakügyvédi kinevezést nyerhetnek el. Ellentétben a szabadalmi ügyvédek nem engedélyezett ügyvédek, csupán az ipari jogvédelemben dolgoznak. Az ügyvédek, mint jegyzők sajátos jogász professziót alkotnak Németországban. Egyes tartományokban (Berlin, Bréma) az ügyvédek állami megbízásra kapnak engedélyt arra, hogy jegyzői munkakört is elvégezzenek, sőt néhány éve a nyugdíjba vonult közigazgatási jogász illetve a jogi egyetemek oktatói is vállalhatnak ügyvédi feladatokat.¹⁰

Az egyetemi jogászság a jogász professzió művelőit tanítják ki, hogy majd a „társadalmi munkamegosztásban a szellemi munka „bársonyszékében” foglaljanak helyet, ezen belül is a magasan kvalifikált munka végzőjeként.” Ehhez a belépőt, az „antrét” a jogász oklevél, az

⁹ <http://jet.sze.hu/images/Jogszociol%C3%B3gia/Jogszoc%20-%20A%20jog%C3%A1szi%20hivat%C3%A1sok%20P.A.%20.pdf> (letöltés 2017. 11. 07.)

¹⁰ <https://www.lecturio.de/magazin/juristische-berufsmoeglichkeiten/> (letöltés 2017. 11. 07.)

egyetemi diploma megszerzése szolgáltatja.”¹¹

A német egyetemi jogász is teljes körű jogászképzést kap, mint a bíró, ügyvéd, ügyész. Általában néhány évig gyakorlati jogászi munkát végeznek, majd ezután lépnek oktatói jogásszá. *Ekkehard Klaus* vizsgálata szerint a német egyetemi jogászok nagy részének van mellékfoglalkozása, legtöbbször bíróként vagy ügyvédként tevékenykednek. „Különösen felsőbbbíróságok csúcseinál gyakori, hogy nagy reputációt szerzett egyetemi professzorokat neveznek ki bírónak.”¹²

Másik lehetőség a szakvéleményadás. Nem ritka az sem, hogy egy professzor végleg leáll a tanítással és szakvélemény készítésre áll át, hiszen az egyetemi fizetések többszörösét kapja így meg.¹³

A közjegyzők *Notar* a bírókkal, azonos képesítéssel bírnak, egyedi szerepet betöltve a német igazságszolgáltatásban. Kétféle hitelesítő kategória van; a főállású közjegyzők, valamint az ügyvédként is tevékenykedők. Legfőbb feladatuk a jogi aktusok hitelesítése. A közjegyzők egy zárt körbe tartoznak, körükbe való belépés korlátozva van. Éppen ezért csak annyi közjegyzői állást hirdetnek meg, mint amennyi néhány év múlva előre láthatóan szabad lesz. Aki ügyvédi közjegyző szeretne lenni, legalább három évet kell az adott területen ügyvédként tevékenykedni, amelyet követően egy közjegyzői szakvizsgát kell tenni, ami a harmadik államvizsgát jelenti. „Csak aki igazán rátermett, válhat közjegyzővé”- mondja *Marius Klingler*, a szövetségi közjegyzői kamara tagja. Egy pályázónak általában három évet kell várnia, amíg egy közjegyzői állásra jelentkezhet. Ez idő alatt közjegyzőkhöz rendelve gyakornoki kell ellátni.

Igazgatási jogászság a közigazgatásban dolgoznak, feladat-hatáskörük határolt. Államilag meghatározott fizetést kapnak. Általában nem vállalnak más munkát, főfoglalkozásuk ez a hivatali tisztségük, életpályájukat a szolgálati idő és a teljesítmény, vagy e kettő együtt határozza meg. A önkormányzati munkákban is fontos szerep jut, hiszen részt vesznek a központi vagy helyi, önkormányzati végrehajtó-rendelkező tevékenységek jogállásával kapcsolatos munkában. Szigorú ellenőrzés és fegyelem alatt állnak, gyakran specializálódnak egy-egy területre.

A fentebb említett pályák mellett még két kategóriát emelnék ki: a bírósági titkárok és az ülnökök feladatát.

A bírósági titkárok *Gerichtsassessor* a bírósági szervezet meghatározó munkaerőforrását képezik, leginkább peren kívüli eljárásokban vesznek részt. A bírókhoz hasonlóan teljesen függetlenek, csak a törvényeknek és a jogszabályoknak vannak alárendelve. Fő hatáskörükbe tartoznak a hagyatéki, gondnoksági, árverési, valamint az örökbefogadással kapcsolatos jogi ügyek.

Az ülnökök *Schöffe* a germán századkerületi bírósági szervezet tagjai voltak a hivatásos bírák mellett a büntetőeljárásban vesznek részt. Ezt a pozíciót az állampolgárok kijelölés által tölthetik be és a tisztség csak különös körülmények között tagadható meg. Az ülnököket ötévente választják, akik kizárólag német állampolgárok lehetnek, nem lehet 25 évnél és 70 évnél idősebb, valamint állandó lakcímmel kell rendelkeznie. Az ülnököknek a bírókkal azonos szavazati joggal rendelkeznek, vagyis közösen döntenek a vádlott bűnösségéről és a büntetésről

A klasszikus jogi pályák mellett azonban a szabad gazdaságban való elhelyezkedés is széles lehetőséget kínál. A nagyobb vállalatoknak gyakran van saját jogi osztályuk, ahol a jogászok vitás esetekben dönthetnek, valamint ellenőrizhetik, hogy a közzététel és a termékek a törvénynek megfeleljenek. Jogi tanulmányokkal tehát a gazdasági szektorban is nagyon keresett lehet az ember, az elhelyezkedés lehetősége nagyvállalatoknál, hivatalokban, biztosítóknál vagy nagyobb

¹¹ <http://jet.sze.hu/images/Jogszociol%C3%B3gia/Jogszoc%20-%20A%20jog%C3%A1szi%20hivat%C3%A1sok%20P.A.%20.pdf> (letöltés 2017. 11. 07.)

¹² <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol48.html> (letöltés 2017. 11. 07.)

¹³ <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol48.html> (letöltés 2017. 11. 07.)

penzügyi apparátusoknál biztosítva van.¹⁴

VII. Betekintés a német jogász munkapiacra

Németországban a jogászok számára a munkaerőpiacon való elhelyezkedés pozitív tendenciákat mutat. Egy 2013-ban elvégzett helyi népszámlálás szerint körülbelül 341 000 munkavállaló rendelkezik jogi végzettséggel. Közülük 165 000-en dolgoznak ügyvédként vagy közjegyzőként, 28 000-en bírói vagy ügyészi állást töltenek be. 96 000 jogász hivatalnokként vagy a közszolgálat különböző szegmenseiben van foglalkoztatva. Az utóbbi években a foglalkoztatás legfőképpen a jogi képviselő és tanácsadás területén mutat folyamatos növekedést. A munkanélküliség nagyon alacsony színvonalon áll, ugyanakkor a szabad helyek száma, amelyek az ügynökségeknél jelentve vannak, emelkednek. Mindazonáltal a munkaerőforrás nem csökken olyan könnyen, mert a tanulók növekvő száma az elkövetkezendő években nagy konkurenciához vezet.

Jogászként az ember nagyon sokoldalú, amelyet minden munkaterületen kamatoztathat. A gazdaságban, valamint az állami szférában való elhelyezkedés lehetősége is biztosítva van. Kiváló eredményekkel a biztos állás hamar megtalálható. Az, hogy mely jogterületek, valamint munkakörök iránt érdeklődnek a hallgatók, már a tanulmányuk során világossá kell válniuk, amely azonban csak a gyakorlattal érhető el. A német jogi stúdium két kötelező gyakorlatot biztosít a leendő jogászoknak arra, hogy esélyt kapjanak a különböző szakágakba való betekintésre. A második jogi vizsga előtti referendárium is kiváló orientáció lehet ennek az elméleti tudománynak a mélyebb megismerésére. Olykor a tanulmányok lezárása után minden máshogy alakul, mint ahogy a friss diplomás elképzelte. Aki az egyetemet kiváló eredménnyel végezte, csaknem minden állás közül válogathat. Azonban azoknak a diplomásoknak, akik nem évfolyamelsőként teljesítettek, a különböző kamarák, külügyi hivatalok, európai és nemzetközi szervezetek kitűnő lehetőséget biztosíthatnak a karrierépítés területén.¹⁵

A jogi pályán való előre menetel igen nehéz, fáradsággal teli munka eredménye. Valóban megéri? Milyen jövedelemmel rendelkeznek a német jogászok? Amilyen sokfélék az egyes munkaterületek, olyan különbözőek a fizetések is. Évi 35 000 eurónál egyetlen munkáltató sem fizet kevesebbet, aki jogvégzett szakembert foglalkoztat. A hivatalokban a jogászok többet keresnek, mint a vállalatoknál, amelyet a hivatali jogászok évi 70-75 000 eurónyi keresete is bizonyít. Azok a magasan képzett jogászok, akik olyan nagy jogi cégeknél dolgoznak, mint a Baker&McKanzie vagy a Milbank, egy tanulmány szerint több mint 100 000 euróval is számolhatnak. Aki azonban ilyen nagy összegekre vágyik, annak a tanulmányokban is kimagasló eredményt kell nyújtania.

VIII. A német jogászok politikával való kapcsolata

A jogászok közelemben való részvételének listája az ügyvédi szövetség meetingjein tartott ünnepi beszéd, valamint a jogi helyzetről szóló számtalan publikáció által ismert. Az amerikai függetlenségi nyilatkozat aláíróinak közel fele jogász volt. Megközelítőleg a miniszterek kétharmada, valamint a kormánytagok ennél is magasabb aránya jogászokból származik. Mindazonáltal a német ügyvédek sokkal kevesebb politikai aktivitást mutatnak, mint az amerikai ügyvédség legkisebb politikai elkötelezettségét mutató hányada. Habár az átlagpolgárnál jóval aktívabbak, a politikai részvételben nem nyúlnak el odáig, mint az amerikai kollégák. A helyi

¹⁴ <https://www.lecturio.de/magazin/juristische-berufsmoeglichkeiten/> (letöltés 2017. 11. 07.)

¹⁵ <http://www.sueddeutsche.de/karriere/arbeitsmarkt-fuer-juristen-es-muss-nicht-immer-nur-anwalt-sein-1.3684070> (letöltés 2017. 11. 07.)

kutatásból származó adatok kizárják, hogy a német ügyvédség más önkéntes egyesületekben való részvétele kevésbé meghatározó és intenzív lenne, mint az amerikaiaké és hogy összességében a közérdekű szervezetek iránti elkötelezettségük kevesebbet jelentene. A német ügyvédség minden más jogi pályán túlszár, azonban az amerikai kollégáikkal szemben sokkal kisebb mértékben tanúsítanak a pártpolitika iránti elkötelezettséget, illetve az önkéntes egyesületek részvételében is alacsonyabb arányt mutatnak, mint a politikával különféle kapcsolatban állók.¹⁶

IX. Befejezés

Dolgozatomban részleteztem a német jogtörténet fejlődését, a jogászai professzió alakulását Németországban, továbbá kitekintettem a jogászok német munkaerőpiacon való elhelyezkedési lehetőségeire, amely széles perspektívát mutat. Összegzésként elmondható, hogy a német egyetemeken való képzés alap struktúrájában megegyezik a magyar rendszerrel, számos lehetőséggel színesítve a hallgatók jogi tanulmányait. Ezt bizonyítja a jénai egyetemen működő Law&Language center, amely valamennyi nyelven (angol, német, francia, orosz) biztosítja a külföldi hallgatók számára a különböző jogrendszerek mélyebb megismerését. A diákok által megszerzett tudás elsajátítását szolgálja még a Schöler Moot Court rendezvény, amely keretein belül a hallgatók egy jogesetet reprezentálnak, különböző érveket felsorakoztatva a vádlott bűnössége vagy ártatlansága mellett. Az esemény hitelességét mutatja, hogy a perszimuláció valós bíróságon zajlik, neves bírókra bízva az ítéletet. Az egyetemen megszerzett jogelmélet, valamint gyakorlati lehetőségek által elmélyített ismeret a munkaerőpiac bármely szegmensén hasznosítható tudást és biztonságot nyújt. E szakértelem megszerzéséhez azonban Németországban is hosszú út vezet.

¹⁶ DIETRICH RÜSCHEMEYER: *Juristen in Deutschland und in den Usa*. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1976. 67-71. p.

X. Mellékletek

Dolgozatom egy rövid interjúrészzel zárom. Az interjú alanya *Martino Mona* a berni egyetem büntetőjogi, jogfilozófiai, jogszociológiai, valamint jogelméleti professzora. Harvardon, Oxfordban, Párizsban, Freiburgban, valamint Bernben tanult. 2006-ban az év legjobb doktori értekezéseért elnyerte a professzor-Walther-Hug díjat.¹⁷

Az interjút készítette *Peer Teuwsen*.

A legtöbb fiatal úgy gondolja: A joggal biztosan kiharcolok magamnak egy helyet, ahol talán nem is keresek rosszul.

Valóban, néhányan azt gondolják, hogy a jog egy olyan képzés, amely mindenhol közép-szerű, de mégis eleget lehet vele keresni.

Tényleg így van?

Ez egy téves gondolkodás. A hallgatók hiányos képességeivel gondjaink vannak. Néhányan a kollégáim közül azt mondanák, hogy a fiatalok már nem tudnak jól írni és olvasni. Az én meglátásom szerint azonban ez csak egy „másodrangú” elégedetlenségre ad okot. Már Szókratész megmondta: „A fiatalok mindig rosszabbak lesznek”. Butaság. A mai fiatalok nagyon sok mindent ismernek, ami ma releváns, sokkal jobb. A hiány, amivel valóban küzdenünk kell, két területből áll. A matematikai-logikus gondolkodásból. Ezt a jó jogászoknak sokkal jobban kellene tudniuk. Politikailag és szociálisan is eklatáns hiányosságai vannak a hallgatóknak. Ezt a képzés során kell fejlődésnek indítani, állandó képességgé kell tennünk. Túl sokan vannak, akiknek sejtésük sincs a világról.

Tehát elképzelésük sincs, de ennek ellenére a tanulmányok során megjelennek.

Sokkal szigorúbbnak kell lennünk. Egy év múlva Bernben tartunk egy bevezető vizsgát. Ez elviekben egy nagyon ésszerű „Numerus clausus” hoz maga után a büntetőjogban, a közjogban és a polgári jogban. Ez nagyon fontos, mert a teljes képzés ezekre épül. Aki ezt nem tudja, az feleslegesen gyötri magát a képzés során, a végén nem fognak megfelelni. És akkor túlságosan „ellustulunk”. Körülbelül 10 %-ot hagyunk megbukni.

Az nem sok.

Igen. 40 %-os átlag arányt kellett volna. Akkor talán nyugalomunk lenne a fő stúdium ideje alatt, mert nem lennének olyan diákok, akik szívesebben nyitnak egy bárt vagy csinálnak valami mást, mint hogy jogot tanuljanak. Ez sokkal hatékonyabb lenne és mindenekelőtt tisztességesebb a hallgatóval szemben, ha az ember idejében mondani meri: Ebből nem lesz semmi. A jogi gondolkodás teljesen más. Ha az ember ezt nem tudja, akkor ez nem egy ítélet a személy karaktere vagy tulajdonságai felett. És ellenkező esetben sem.

Ön azt szeretné, hogy a hallgatók megtanuljanak önállóan gondolkodni.

Igen, ez a legfőbb célom. Amikor zárthelyi dolgot kell íratnom, mert másként nem megy, akkor a könyveknek mindig csukva kell lenniük. Nem szabad másolni. Ez nem a kérdésekről szól, hanem a tézisekről, amelyekhez a véleményüket ki kell nyilvánítani. De ez egy hosszabb út.

¹⁷ <https://www.nzz.ch/lebensart/gesellschaft/interview-mit-martino-mona-es-gibt-zu-viele-juristen-die-keine-ahnung-haben-von-der-welt-ld.83536> (letöltés 2017. 11. 07.)

Muszáj volt a websitunkhoz egy további fórumot csatolni, mert a diákok egész idő alatt azt kérdezték, hogy az írásos munkáikban személyes véleményt képviselhetnek-e. Most ott tartunk, hogy a diákjainknak az önálló véleményüket képviselni és indokolni kell. Ez már egy kicsit szomorú.

Egyesek szerint Ön „megkerülte” a Bologna rendszert. Ön nem gépies tudást kér számon, hanem hagyja, hogy a diákok esszét írjanak.

Nekem szükségem van arra a szabadságra, amim van. Azok, akik a Bologna rendszerre és a megnövekedő bürokráciára panaszkodnak, gyakran zsörtölődnek és nem látják, hogy valójában milyen lehetőségeik lennének. Ezek hibás kifogások. Nekünk van a legszabadabb munkánk, amit ez az ország biztosít. Szeretem a munkám.

Exkursion

Zur Geburtsstätte des Völkerrechts

Auf eine ideengeschichtliche Spurensuche des Völkerrechts begaben sich Studierende der Rechtswissenschaftlichen Fakultät. Im Rahmen des Intensivkurses Europarecht „The European Union in Public International Law – Political Order between Universalism and Nationalism“ führte die Exkursion sie in die altehrwürdige kastilische Universitätsstadt Salamanca. Der Kurs wurde vom Lehrstuhl für Deutsches und Europäisches Verfassungs- und Verwaltungsrecht sowie Völkerrecht (Prof. Dr. Andreas Haratsch) in Kooperation mit Prof. Dr. Dimitris Melissas, Nationale Technische Universität Athen, im Sommersemester 2017 angeboten.

Das fünftägige Seminar fand in der Juristischen Fakultät der Universität Salamanca statt. Englischsprachige Referate der Studierenden beleuchteten unterschiedliche Facetten des Verhältnisses von Völkerrecht und Europarecht. Prof. Dr. Javier Laso López, Prof. Daniel González Her-

rera und Prof. Dr. Juan Santos Vara von der Universidad de Salamanca diskutierten mit den Studierenden der FernUniversität aktuelle Rechtsprobleme des Europa- und Völkerrechts. Prof. Dr. Andreas Haratsch und Dr. Juan J. García Blesa aus Hagen gaben vertiefte Einblicke in den Schutz der Europäischen Menschenrechte im deutschen Rechtssystem und den Einfluss der sogenannten „Schule von Salamanca“ auf das moderne Völkerrecht. Diese Schule hat die Ideen und Konzepte des Internationalen Rechts maßgeblich geprägt.

Neben einer Stadtführung und der Besichtigung der alten Universität Salamanca ging es zudem zum Real Sitio de San Lorenzo de El Escorial, dem Kloster- und Königspalast des spanischen Königs Philipp II., und dem umstrittenen Monumento Nacional de Santa Cruz del Valle de los Caídos, dem symbolstärksten architektonischen Monument der Diktatur Francos.

Akademischer Diskurs, die aktuell immer drängenderen Fragen, wie sich die Europäische Union und das

Völkerrecht weiterentwickeln werden, und spanische Geschichte – diese Seminarfahrt wird sicherlich

nicht nur den Studierenden als intensiv und anregend in Erinnerung bleiben.

Dr. Anja Böning
(Lehrstuhl Prof. Haratsch)

Auf ideengeschichtlicher Suche nach Spuren des Völkerrechts in Salamanca: Studierende und Lehrende der Rechtswissenschaftlichen Fakultät (Foto: privat)

XI. Kirándulás a nemzetközi jog szülővárosába

A Hágeni Távegyetem hallgatói a nemzetközi jogok eszmétörténeti kutatásával kezdték jogi tanulmányukat. Az európai jogok intenzív kurzus keretein belül „Az Európai Unió a nemzetközi közjogban, valamint a politikai rendszer az univerzalizmus és a nacionalizmus között” vezette a tanulmányi kirándulás résztvevőit az ősi, kasztíliai egyetemi városba, Salamancába. A 2017. évi nyári kurzus a német és európai alkotmány és ügyintézési jogi, a nemzetközi jogi tanszék (Prof. Dr. *Andreas Haratsch*), Prof. Dr. *Dimitris Melissas*, valamint az athéni Nemzeti Műegyetem által lett biztosítva. Az ötnapos szeminárium Salamanca jogi egyetemén került megrendezésre. A hallgatók angol nyelvű beszámolóit rávilágítottak a nemzetközi, valamint az európai jog különböző összefüggéseire. Prof. Dr. *Javier Laso López*, Prof. *Daniel Gonzales Herrera* és Prof. *Juan Santos*

Vara társalogtak hallgatókkal az aktuális európai és nemzetközi jogi problémákról. A Hágenből érkező Prof, Dr. *Andreas Haratsch* és Dr. *Juan J. Garcia Blesa* biztosított mély betekintést a német jogrendszerben lévő európai emberi jogokba, illetve abba, hogy milyen befolyása van a salamancai iskolának a modern nemzetközi jogra. Ez az iskola jelentősen rányomta a bélyegét a nemzetközi jog fogalmára és koncepciójára. A városlátogatás és a régi salamancai egyetemen való körbevezetés mellett a kirándulás a Real Sitio de San Lorenzo de El Escorial , II. Philipp spanyol király kolostorának és királyi palotájának, valamint a vitatott Monumento Nacional de Santa Cruz del Valle de los Caidos , illetve Franco tábornok szimbolikus erővel bíró építészeti emlékművének megtekintéséről is szólt. Az akadémikus viták, az egyre bővülő kérdések az Európai Unió és a nemzetközi jog tovább fejlődéséről, valamint az elbűvölő spanyol történelem által ez a tanulmányi kirándulás bizonyosan nem csak a tanulók emlékezetében hagy mély nyomot.

Dr. *Anja Böning*

(tanvezető Prof. Haratsch)

Felhasznált szakirodalom

- BADÓ ATTILA–LOSS SÁNDOR: *Betekintés a jogrendszerek világába*. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2003.
- BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-európában*. Akadémiai Kiadó, 1972.
- DIETRICH, RÜSCHEMEYER: *Juristen in Deutschland und in den Usa*. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1976.
- GÖNCZI–HORVÁTH–STIPTA–ZLINDZKY: *Egyetemes jogtörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.
- HAMZA GÁBOR: *Az európai magánjog fejlődése*. Budapest, 2002.
- HAMZA GÁBOR: *Jogösszehasonlítás és az antik jogrendszerek*. Budapest, 1998.
- KAJTÁR ISTVÁN–HERGER CSABÁNÉ: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013.
- KECSKÉS LÁSZLÓ: *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben*. Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2013.
- KLAUSE, EKKEHARD: *Deutsche und amerikanische Rechtsdenker*. Nomos Verlag, Baden-Baden, 1981.
- KONDOROSI FERENC–VISEGRÁDI ANTAL: *A jog kultúrája és etikája*. Bíbor Kiadó, Budapest, 2014.
- POKOL BÉLA: *A jog szerkezete*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998.
- POKOL BÉLA: *A professzionális intézményrendszerek elmélete*. Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest, 1992.
- POKOL BÉLA: *Jogi alaptan*. Rejtjel Kiadó, Budapest 2000.
- RUSZOLY JÓZSEF: *Európa jogtörténete*. Püski Kiadó, Budapest, 2002. 80. p.
- WINTERS, KARL-PETER: *Rechtsanwaltsmarkt. Chancen, Risiken und zukünftige Perspektiven*. Schmidt Verlag, Köln, 1990.
- WOLFGANG, KAUPEN–RAYMUND, WERLE: *Soziologische Probleme juristische Berufe*. Verlag Otto Schwartz, Göttingen 1974.

Visenyei Violetta:

A jogászképzés és a jogászi professziók Magyarországon

A jelen dolgozat célja a honi jogászképzés (azon belül is a nehézségek, buktatók), valamint a hagyományos jogászi professziók bemutatása.

A jogászképzés jelenlegi helyzetének bemutatása előtt fontosnak tartom, hogy először áttekintsük, a magyar jogi oktatás hogyan fejlődött, hogyan alakult át az évek folyamán, míg végül elnyerte a mai formáját. Az alábbiakban 4 nagy korszakot fogunk áttekinteni, amelyek a következők: középkor, az abszolutizmus időszaka, a szabadságharc utáni időszak, legvégül a II. világháború időszaka.

I. Történeti áttekintés¹

I. 1. Középkori jogi oktatás Magyarországon

A középkor időszakaiban még rendkívül kevés ember, kizárólag a kiváltságosabb rétegek részesültek oktatásban. A feudalizmus rendszeréből adódóan elenyésző szaktudásra volt csak szükség, ez ugyancsak megfigyelhető a szakemberek szükséglete terén. A jogi ismeretek alapvetően ügyvéd vagy ítélőmester melletti gyakorlat útján voltak megszerezhetők, illetve egészen 1769-ig az önálló praktizálást lehetővé tevő vizsga sem létezett, elegendő volt egy meghatározott gyakorlati idő teljesítése. A szellemi tevékenység, így maga az oktatás is egyházi keretek között valósult meg, azaz a legfőbb feladatnak a hitélet és ezzel kapcsolatos ismeretek átadását tekintették. A magyarországi jogi oktatás ezért egyedül a kánonjog és a római jog oktatását foglalta magába. Az első komolyabb jogi képzés az óbudai egyetemen zajlott, amelyet *Luxemburgi Zsigmond* alapított (1395). Ezt követően nagy lépésnek tekinthető, hogy 1667-ben döntöttek arról, hogy a nagyszombati egyetemen a meglévő 2 fakultás mellett (teológiai és bölcsészeti) bevetésre kerüljön a jogi is. Az 1600-as évek felé az oktatás vázát az előadások jelentették, ahol a tanárok egyfajta diktálás, tollbamondás keretében adták át a hallgatók számára a tudást. A nyilvános előadások mellett már ekkor megjelent a magángyakorlat, melynek célja, hogy a diákok minél alaposabban elsajátítsák az előadáson hallottakat, mindezt egyfajta sajátos vita keretében. Ennek megfelelően a számonkérés is ún.: „nyilvános vitatkozás” keretében zajlott.

I. 2. Jogászképzés az abszolutizmus időszakában

Az abszolutizmus jegyében az oktatást is központilag képzelték el, mely révén a nyugati államoktól való el/lemaradottságot kívánták megszüntetni. Ennek érdekében például a tanároknak tiltották a tanóráról való hiányzást, illetve előírták, hogy minden tanárnak évente kétszer nyilvános vitát kell rendeznie. *Mária Terézia* azt is előírta, hogy az oktatók előzetesen küldjék el az előadás-vázlataikat ellenőrzésre, *továbbá* a teljes jogi oktatást két év alatt be kell fejezni. A törekvések ellenére azonban csak a hazai jogot sajátították el a hallgatók, de ez sem mondható teljesértékűnek, hiszen nem volt mögötte megfelelő elméleti háttér. További problémaként merült fel a hallgatói fegyelem hiánya, amelynek leküzdésére újabb rendeletek alkotására volt szükség. Az előadásokat kizárólag az oktató vagy a helyettese tarthatta meg, a hatékonyabb gyakorlati képzés érdekében pedig elrendelték a diákok általi bíróság alakítását, amelyek a különböző pereket szimulálták. A középkori „nyilvános vitatkozással” szemben az

¹ NAGY ZSOLT: *A magyar jogi oktatás történeti vázlata*. Jogelméleti Szemle 2003/3. 1-11. p. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy15.html> (2017. 11. 27.)

abszolutizmus időszakában bevezetésre került a tanárok általi rendszeres számonkérés, mégpedig olyan formában, hogy az oktató minden előadás alkalmával néhány diákot kikérdezett az előző előadás anyagából és ezt érdemjeggyel osztályozta. Bizonyítványt csak az a hallgató kaphatott, aki e feleleteken kívül az év végi vizsgán is megfelelt. Ezt a későbbiekben úgy szigorították, hogy a hallgatónak három „szigorú vizsgán”, valamint egy tudományos értekezés keretében kellett igazolnia tudását. A sikeres vizsgatételt követően kerülhetett sor a doktorrá avatásra. Mai szemmel talán meglepőnek tűnhet, de az abszolút hatalom úgy vélte, hogy a hallgatók nem rendelkeznek a napi eseményeket illetően megfelelő tudással (csak történeti tárgyakat oktattak), így elrendelték, hogy a hallgatók újságolvasás útján bővítsék a hiányos ismereteiket, továbbá felléptek a tananyag szószerinti visszakérdezése ellen, hiszen úgy vélték ez nagyobb kárt okoz a diák számára, mint amennyi előnye származna belőle. Ennek megfelelően a vizsga során kedvezően értékelték, ha valaki az egyes kérések kapcsán önállóan fejezte ki a véleményét. A vizsga ismételtesére egyszeri lehetőséget biztosítottak.

II. József halála után minden reformkezdeményezés megbukott. A hallgatóktól elvárták a magyar nyelvtudás megfelelő ismeretét és az oktatás nyelve a latin, valamint a német mellett a magyar lett. A reformkor nagy változása, hogy a jogi iskolák és a hallgatók száma nagymértékben növekedett, ami maga után vonta a színvonal csökkenését. Ahogyan azt majd a későbbiekben részletezni is fogom, ma is egy elég komoly problémának tekintik a nagy létszámból adódó minőségi romlást. A színvonalbeli problémát a reformkorban úgy próbálták kiküszöbölni, hogy kizárólag azok a hallgatók részesülhettek jogi oktatásban, akik korábban bölcsészeti oktatásban vettek részt.

I. 3. A szabadságharcot követő időszak és a Horthy-korszak

A 1848. évi XIX. tc. tartalmazta a tanszabadság bevezetését, amely lehetővé tette, hogy a jogi karon kívülálló személyek is oktatók legyenek. Az oktatás kizárólag magyar nyelven folyt, a szabadságharc bukását követően azonban kötelezővé tették az osztrák jogi karok tananyagának az átvételét, így csupán a magánjog területe volt az, ami arra utalt, hogy az egyetem Magyarországon volt. Bevezetésre került az egyetemi felvétel előfeltételeként az érettségi vizsga, továbbá a birodalom egész területén egységes tanterv (továbbra is előtérben az osztrák tantárgyak német nyelven, majd csak 1860-ban állítják vissza a magyar nyelvű oktatást).

A kapitalizmus időszaka megnövelte a jogászok iránti igényt, amely a hallgatók létszámát növelte, ugyanakkor a korábbiakkal ellentétben megkövetelte az oktatás színvonalának emelését is. Történeti szempontból jelentős, hogy 1874-ben kettéválasztották az állam- és jogtudományi képzést, ez azonban komoly ismerethiányt eredményezett, hiszen a végzetek nem ismerték a jog másik oldalát, csak amiből doktoráltak. Az oktatás továbbra is előadás jellegű maradt, kiegészítve szemináriumokkal. A problémát az előadások nem megfelelő színvonala jelentette, hiszen hiányzott a tudományos jelleg, továbbá helyszűke miatt kevesen tudták látogatni az előadásokat.

I. 4. A II. világháború utáni időszak

Egységesítésre került a korábbi időszakban gondot okozó állam- és jogtudományi képzés. Bevezetésre került a felvételi rendszer, amely azonban sokszor hátrányos megkülönböztetésben részesítette a nem munkás és paraszti származásúakat (a származás szerinti megkülönböztetés eltörlésére a 60-as években került sor). A felvételi vizsga bevezetésére és a felvételi tárgyak meghatározására 1952-ben került sor. A rendszerváltást

követően az oktatás módszere változatlan maradt, továbbra is az előadások domináltak kiegészítve a szemináriumokkal.

II. A magyar jogászképzés nehézségei napjainkban

Az alábbiakban egy kutatást² szeretnék megosztani, amelyben a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán tanuló 50 hallgatót kérdeztek meg arról, hogy a képzést tekintve mivel elégedetlenek. A kísérlet eredményeként 12 problémacsoport felállítására került sor, amelyekből a legfontosabbakat szeretném ismertetni.

A kutatás alapján az egyik legfontosabb gondként a hallgatói létszám mutatkozott. Maguk a diákok is úgy értékelték, hogy túl sok diák felvételére kerül sor, amely egyrészt a minőség rovására megy, másrészt egy-egy „népszerűbb” előadásnál problémát jelenthet, hogy a hallgatók nem férnek be a terembe, így az ismeretszerzés lehetőségétől fosztják meg őket. Másik jelentős problémaként merült fel a szubjektívnak tűnő vizsgáztatás. A hallgatók úgy vélték, hogy gyakran nem a tudásuknak megfelelő érdemjegyet kapják egy-egy vizsga során, illetve hogy gyakran egy-egy részkérdés nem tudása maga után vonhatja az elégtelen osztályzatot, ellenkező esetben pedig akár a jelest. A hallgatók 8%-a problémaként emelte be a vizsgaidőszak rövidségét, valamint hogy kevés vizsgázási lehetőséget biztosítanak, s gyakran az is előfordul, hogy így valaki nem a megfelelő időpontban tudja felvenni a kívánt vizsgát, ami pedig csökkenti az egyén számára a vizsgák sikerességét.

Szintén nagy arányban jelentek meg az oktatási módszerekkel kapcsolatos elégedetlenségek: nem kap kellő figyelmet a gyakorlati képzés, hiányzik az elvont fogalmak elsajátításának a lehetősége. A hallgatók sok esetben úgy érezték, hogy a tanulás a szabályok pusztá memorizálását jelenti és kevés az olyan óra, amely a jogászai gondolkodásra tanítana.

Harmadévesen a hallgatók képtelenek egy adásvételi szerződés megírására, sőt talán úgy kerülnek ki az egyetemről, hogy nem találkoztak egyetlen bírósági ítélettel sem. A hallgatók azt is negatívumként emelték ki, hogy a megtanultak nagy részét nem látják a gyakorlatban alkalmazhatónak, illetve a gyakorlat hiánya miatt nem ismerik fel az alkalmazhatóság lehetőségét.³

E problémacsoportozhoz tartozik a verbális kommunikáció másodlagos szerepe is. A jogászai hivatás szempontjából rendkívül fontos a magabiztos fellépés, illetve a jó beszéd elsajátítása, de erre a hallgatóknak nincsen lehetőségük, ők csupán passzív szemlélői az előadásoknak, szemináriumoknak, emellett a vizsgák jelentős része ugyancsak írásban zajlik.

A kutatásban külön problémacsoportként jelent meg a tananyag hatalmas terjedelme. A diákok szerint hasznosabb lenne a tananyagot nagyobb összefüggésekben megtanulni, mint a részleteket kifejteni, hiszen ilyen mennyiségű tananyagot részleteiben egy félév alatt nem lehetséges megfelelő szinten elsajátítani és ennek következménye, hogy nem maradandó tudásként maradnak meg, sőt még a lényeges információk is rövid időn belül elfelejtődnek.

Ugyancsak gyakori problémaként merült fel a kreditrendszer, amely kapcsán a leggyakoribb probléma, hogy az igazi célja, azaz az egyetemek közötti áthallgatás nem valósult meg az egyes tantárgyak esetén. Megjelentek még az internetes ügyintézással, a személytelen tanár-diákkal viszonytal kapcsolatos problémák.

III. A jogászképzés nehézségei más szemszögből^{4,5}

² NAGY ZSOLT – TÓTH J. ZOLTÁN: *A jogi oktatás helyzete*. Jogelméleti Szemle 2002/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy12.html> (2017. 11. 26.)

³ NAGY ZSOLT: *Vélemények a jogi oktatásról*. Jogelméleti Szemle 2002/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy9.html> (2017. 11. 26.)

⁴ PONGÓ TAMÁS: *Jogászképzés Magyarországon és az USA-ban. 1. rész*. Jogászvilág, <https://jogaszvilag.hu/rovatok/a-jovo-jogasza/jogaszkepzes-magyarorszagon-es-usa-ban-1-resz> (2017. 11. 26.)

⁵ PONGÓ TAMÁS: *Jogászképzés Magyarországon és az USA-ban. 2. rész*. Jogászvilág <https://jogaszvilag.hu/rovatok/a-jovo-jogasza/jogaszkepzes-magyarorszagon-es-usa-ban-2-resz> (2017. 11. 26.)

Elsőként tekintsük át, milyen lépésekből áll maga a jogászképzés. A felvételi eljárás keretében először történelem, latin, magyar nyelv vagy idegen nyelvből kell kötelezően érettségi vizsgát tenni, az egyiket kötelezően emelt szinten. A felvételi során csupán a pontszám alapján döntenek el, hogy valakit felvesznek-e vagy sem, tehát az egyént nem értékelik, szemben például az USA-val, ahol a felvételi rendszert az elbeszélgetés, a diák motivációja és esetlegesen más tényezők is befolyásolják.

Sikeres felvételi esetén egy osztatlan, 10 félévig tartó képzésben részesülnek a hallgatók, amelynek a 10. félévében 5 tárgyból kötelesek záróvizsgát tenni, ezután nyerhető el a dr. iur. cím. Ha ezt követően a hallgató valamelyik klasszikus jogász hivatásban kíván elhelyezkedni, akkor minimum 3 éves gyakorlati képzésen kell részt vennie, továbbá sikeres szakvizsgára is szükség van.

Az időtényező mellett ugyancsak negatívumként értékelhető, hogy a magyar jogászképzés esetén vannak főtárgyak, amelyek felvétele kötelező, ez pedig kevésbé személyre szabott órarendet eredményez, amely hatására az egyén motiváltsága is csökkenhet, hiszen nem azokat a tantárgyakat tanulja, amiket szeretne. Ugyancsak aggasztó, hogy a magyar rendszer esetében a 10 félév alatt összesen 330 kreditet lehet teljesíteni, ha valaki ezen felül vesz fel tárgyakat érdeklődésének megfelelően, akkor a pénzügyi retorziót von maga után.

Jellemző továbbá a joghallgatók részéről történő nemzetközi nyitás hiánya, mivel a legkisebb arányban ők tervezik, hogy a tanulmányaik befejeztével külföldön vállalnának munkát. Ennek talán a legkézenfekvőbb magyarázata, hogy a magyar egyetemeken megszerzett tudás elsősorban a magyar jogrendszerhez kapcsolódik, így azzal nem lehet külföldön elhelyezkedni. A másik probléma, hogy „Magyarország az átlagkeresetekhez mért tandíjmérték alapján számítva a világ legdrágább felsőoktatást nyújtó országa.”⁶ Ha ezt összevetjük azzal a ténnyel, hogy az állami támogatottság folyamatosan csökken és egyre szigorúbbak a feltételek, akkor ez komoly problémát és anyagi terhet jelent a jelenben, illetve a későbbi jogászképzésben egyaránt.⁷

A magyar jogászképzés talán legvitatottabb jelensége az államilag támogatott helyek nagyarányú csökkenése, ami azt eredményezi, hogy a nappali tagozatos joghallgatók körében majdnem mindenki tandíj fizetésére kényszerül. Ebből az a következtetés adódna, hogy elsősorban azok jelentkeznének a jogi karra, akik magasabb társadalmi státusszal rendelkező családból kerülnek ki. Ezt a felvetést azonban megcáfolta egy 2017-ben végzett kutatás,⁸ amely azt igazolta, hogy a kisebb településeken élő, esetlegesen kevésbé iskolázott, de anyagilag jobb helyzetben lévő családok gyermekei kerülnek a jogi karra. A kutatás szerint ez elsősorban a diákhitel rendszerének köszönhető, amely próbálja enyhíteni az magyar jogászképzés egy nagyon súlyos problémáját, a hatalmas nagy anyagi terheket.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a kutatás alapján a joghallgatók már jóval pesszimistábbak voltak az elhelyezkedési lehetőségeiket illetően, mint korábban. A megkérdezett jogászok 81 %-a ugyanis úgy vélte, hogy a munkanélküliség jelen van a jogász pályán.

A leírt problémák egy részével ezalatt a pár hónap alatt magam is szembesültem: a tandíj fizetése, az egységes követelményrendszer hiánya a gyakorlatokat tekintve, a tananyag terjedelme, az írásbeli számonkérések túlsúlya számomra is egyértelművé vált.

IV. Klasszikus jogász professziók: a bírák, ügyészek, ügyvédek tevékenysége

A diploma megszerzését követően a jogászok igen szerteágazó jogász hivatások közül választhatnak. Az egyik lehetséges felosztás szerint ezek a jogász hivatások a közszektorban,

⁶ KÖRTVÉLYESI ZSOLT: *A magyar jogászképzés 2015-ben. A jogi karok helyzete.* 930. p. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/35_Kortvelyesi_Zsolt.pdf (2017. 11. 26.)

⁷ KÖRTVÉLYESI i.m. 911-917. 930. p.

⁸ BADÓ ATTILA et al.: *Összehasonlító motivációs vizsgálat a szegedi joghallgatók körében.* 37-39. p. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2017_11_Bado_Feleky_Lorinczi_Paty.pdf (2017. 11.25.)

a magánszektorban, illetve a szabadon gyakorolható jogász pályára tagolódnak. A közszektorba tartoznak például a bírák, ügyészek, a közjegyzők, az egyetemi oktatók, a magánszektorba a jogtanácsosok, míg az ügyvédek tevékenysége a szabadon gyakorolható kategóriába sorolható.⁹

A klasszikus jogi pálya alatt hazánkban is elsősorban a bírák, ügyészek, ügyvédek tevékenysége értendő. Emellett a hagyományos jogász hivatáshoz sorolható még a közjegyző, a jogtanácsos, illetve az igazgatási jogász is.

A bíróságok, így a bírák igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. A bírósági szervezet többszintű: legalul a járásbíróságok, majd a törvényszékek, azt követően az ítéltáblák, legfelül pedig a Kúria helyezkedik el. Az egyes bíróságokon belül a bírák különböző ügyszakokban dolgoznak, így vannak polgári, büntető vagy például munkaügyi ügyekkel foglalkozó bírák.

A bírákat a köztársasági elnök nevezi ki. Az Alaptörvény alapján a kinevezés feltétele a 30. életév betöltése. A bírák a Kúria elnöke és az Országos Bírósági Hivatal elnöke kivételével az általános öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig dolgozhatnak. Ugyancsak az Alaptörvény mondja ki [26. cikk (2) bekezdés], hogy a bírák függetlenek és a törvénynek vannak alárendelve, ítélezésükben nem utasíthatók. Pártnak nem lehetnek tagjai és politikai tevékenységet nem folytathatnak.

Az állam büntetőigényének érvényesítője hazánkban az ügyészség, azaz az ügyészek tevékenysége leginkább a büntetőjoghoz kapcsolódik. Az alaptörvény szerint az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését [29. cikk (1) bek.].

Az ügyészek tevékenységüket ugyancsak egy többszintű szervezetben látják el. A legfelső szinten a Legfőbb Ügyészség áll, melyet a fellebbviteli főügyészségek, a főügyészségek, és végül a járási ügyészségek követnek.

Az ügyészeket az ügyészi szervezet élén álló legfőbb ügyész nevezi ki. Az ügyészek a bírákhoz hasonlóan az általános öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig dolgozhatnak. Ugyancsak hasonlóság, hogy az ügyészek sem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

A szabadon gyakorolható jogász pálya képviselői az ügyvédek, akiknek munkája leginkább az ügyfél/megbízó jogainak érvényesítésében, jogi képviseletében írható le. Büntetőügyekben védőként járnak el, emellett bármelyik jogterülethez kapcsolódóan adhatnak jogi tanácsokat, készíthetnek szerződéseket, beadványokat. Az ügyvédek valamennyi hazai bíróság és hatóság előtt eljárhatnak.

A jogi szakvizsga letétele után az végezhet ügyvédi tevékenységet, aki tagja az Ügyvédi Kamarának és az ügyvédi esküt letette. Az ügyvéd egyéni ügyvédként, de ügyvédi iroda tagjaként is dolgozhat.¹⁰

⁹ PONGRÁCZ ALEX: *A jogász hivatások. A magyar jogász társadalom szociológiai jellemzői.* 3. p.

<http://jet.sze.hu/images/Jogszociol%C3%B3gia/Jogszoc%20-%20A%20jog%C3%A1szi%20hivat%C3%A1sok%20P.A.%20.pdf>
(2017. 12. 01.)

¹⁰ PONGRÁCZ: i.m. 5-6. p.